

ILAN GREILSAMMER

SİYONİZM

KÜLTÜR KİTAPLIĞI 66

DOST

SİYONİZM

ILAN GREILSAMMER

Türkçesi: IŞIK ERGÜDEN

XIX. YÜZYILIN SONUNDA THEODORE HERZL'İN FİKİR BABASI OLDUĞU SİYONİZM, EGEMEN BİR DEVLET YARATMAK AMACIYLA YAHUDİ ULUSUNU POLİTİK BİR İDEAL ÇEVRESİNDE ÖRGÜTLEMEK BİÇİMİNDE ÖZETLENEBİLİR. GÜNÜMÜZ KOŞULLARINDA, İSRAİL DEVLETİNİN VARLIĞIYLA ETE KEMİĞE BÜRÜNEN BU KAVRAM TARTIŞILMAYI SÜRDÜRÜYOR. BU KISA ANCAK YOĞUNLUKLU ÇALIŞMA, YAHUDİ ULUSUNUN BİRLİĞİNİ BİÇİMLEYEN İLKELERDEN KAVRAMIN GÜNÜMÜZDEKİ KONJONKTÜREL YAPI İÇİNDE SUNDUĞU AYRIKSI GÖRÜNÜME DEK BİRÇOK PARADİGMAYI İNCELİKLE İRDELİYOR.

Kültür Kitaplığı: 66; Tarih: 17

D

KÜLTÜR KİTAPLIĞI: 66

D

Ilan Greilsammer

Ilan Greilsammer Tel Aviv'deki Bar-Ilan Üniversitesi'nde siyasetbilim profesörüdür.

Greilsammer, Ilan
Siyonizm
ISBN 978-975-298-306-9 / Türkçesi: Işık Ergüden
Mayıs 2007, Ankara, 125 sayfa
Kültür Kitaplığı: 66; Tarih: 17

SİYONİZM

Ilan Greilsammer

DOST

ISBN 978-975-298-306-9

Le sionisme
Ilan Greilsammer

Birinci baskı, Mayıs 2007, Ankara

Türkçesi, Işık Ergüden

Teknik hazırlık, Ferhat Babacan - DOST İTB
Baskı, Pelin Ofset Ltd. Şti.; Mithatpaşa Cad. No: 62/4, Kızılay/Ankara

Dost Kitabevi Yayınları
Meşrutiyet Cad. No: 37/4, Yenişehir 06420 Ankara
Tel: (0.312) 435 93 70 • Faks: (0.312) 435 79 02
www.dostyayinevi.com • bilgi@dostyayinevi.com

İÇİNDEKİLER

Giriş	Siyonizm Nedir?	7
I. Bölüm –	Siyonizmden Önce	10
II. Bölüm –	Entelektüellerin Uyanışı	22
III. Bölüm –	Hibbat Zion Hareketi, "Sion Aşkı"	27
IV. Bölüm –	Siyasal Siyonizm: Theodor Herzl ve Max Nordau	42
V. Bölüm –	Herzl'den Sonra Siyonizm	51
VI. Bölüm –	Yahudi Anti-Siyonizmi	57
VII. Bölüm –	Sosyalist Siyonizm	64

VIII. Bölüm – Diğer Siyonist Akımlar 78

IX. Bölüm – Tarihsel Mitler 84

X. Bölüm – Siyonizm ve Arap Sorunu 91

XI. Bölüm – Nazizm ve Shoah Karşısında Siyonizm 100

XII. Bölüm – İsrail Devletinin Kurulmasından Sonra Siyonizm 108

Sonuç Siyonizmin Geleceği 118

Kaynakça 122

Giriş

SİYONİZM NEDİR?

Siyonizm sözcüğü, Avrupa'da XIX. yüzyılın son çeyreğinde doğmuş olan bir ideolojiyi ve de siyasal bir hareketi belirtir. Yahudi ulusunu yeniden oluşturarak İsrail Toprağı'nda (*Eretz-Israel*) egemen bir devlet kurmayı hedefleyen siyasal bir yapı kurmak, bu doktrin ve hareketin temel amacını oluşturur. Terim "Sion" sözcüğünden gelir. İlk Tapınağın yıkılmasından beri Kudüs'ü kasteden bu sözcük Yahudi geleneğinin metinlerinde geriye dönük olarak belirmektedir. Daha genel olarak bakıldığında, Siyon, tarihsel beşiğinden uzağa sürülmüş ve başka milletler arasına dağılmış olan Yahudi halkının günün birinde kendi toprağına, İsrail Toprağı'na geri dönme yönündeki değişmez özlemini hatırlatmaktadır.

"Siyonizm" kavramı XIX. yüzyıl sonunda, (dini veya insani hedefi değil) *siyasal* hedefi Yahudilerin *Eretz-Israel*'e organize dönüşü olan hareketi belirtmek gerektiğinde ortaya çıktı. Nathan Birnbaum tarafından gazetesi *Selbstemanzipation*'un 1 Nisan 1890 tarihli sayısında ortaya atılmış olan

kavram, büyük geri dönüşü hayal eden herkesçe coşkuyla benimsendi. Kavrama belirgin siyasal anlamını ise 1897'de Basel'de düzenlenen Birinci Siyonist Kongre hazırlıkları sırasında Viyanalı gazeteci Theodor Herzl verecektir: Bağımsız bir Yahudi toprağında egemenlik kurulması.

Siyonist ideoloji üç unsurun kesiştiği noktadadır.

Temel unsur çok eskiye dayanmaktadır: *Galuth*'un (Sürgün) sıkıntıları ve kıyımların şiddeti içinde kendilerini kurtaracak, çektikleri ıstıraba bir son verecek ve onları İsrail topraklarına geri götürecek bir Mesih'in geleceğine daima inanmış olan Yahudilerin mesihçi özlemi. Sürgünlerin kurtarıcısı ve birleştiricisi Mesih'i bu coşkulu bekleyiş, ister Ortaçağ'da olsun ister modern çağda, Yahudiliğin tüm metinlerinde, felsefi metinlerde olduğu kadar haham metinlerinde de görülür. Bu teşebbüs son derece güç olmasına rağmen, Yahudileri, her dönemde, tek başlarına, aileleriyle ya da küçük gruplar halinde denizleri aşıp İsrail Toprağına yerleşmeye itmiş olan şey bu özlem olmuştur.

İkinci unsur, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Doğu Avrupa Yahudilerine yönelik her türden katliam ve pogrom dalgasıdır. Yahudilerin, dağıldıkları andan itibaren, tüm tarihlerinin bir ayrımcılık, kıyım, dışlama ve katliam tarihi olduğu doğrudur. Ama 1881 yılında Çar II. Aleksandr'ın öldürülmesini izleyen trajik olaylar, gerilimi bir kerte yükseltmiş ve kurtuluş umudunu çökertmişti. Birçok Yahudi entelektüelinin samimiyetle beslediği, kendilerini kabul eden milletlerden gerçek özgürlük, hak ve entegrasyon eşitliği görecekleri fikrinin tam bir hayal olduğu ortaya çıkıyordu.

Son olarak ve özellikle, Siyonizm Yahudilerle modernitenin buluşmasını temsil eder. XIX. yüzyıldaki büyük milli-

yetçi hareketlerle ve imparatorlukları, özellikle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu sarsan kimlik sarsıntısıyla tamamen ilişkilidir. Ulusal azınlıklar yerinde duramamaktadır, örgütlenmekte ve kendi kaderlerinin hâkimi olmak istemektedirler. Siyonizm düşünürleri, ezilen halkların uyanışından ve bağımsız bir devlet özlemlerinden, özellikle modern İtalya'nın birliği ve doğuşu anlamına gelen *Risorgimento*'dan fazlasıyla etkilenmiştir.

I. Bölüm

SİYONİZMDEN ÖNCE

I. – Kutsal toprak, vaat edilmiş toprak

Spinoza gibi kimi entelektüelleri dışına çıkmış olsa da, Yahudi halkı, özgürlüğüne kavuşana dek, geleneksel din kültürü çerçevesinde yaşadı. Tanrı'nın Musa'ya Sina Dağı'nda verdiği ve Thora'da açıklanan buyruklara (*mitsvot*) itaat üzerinde temellenen Yahudi geleneğinde, ilk peygamberlere vaat edilmiş Toprak olan İsrail Toprağı (Kenan Ülkesi) kesinlikle merkezi bir yer işgal eder. İbranilerin Mısır'dan çıkışı ve Kenan Ülkesi'ne doğru ağır ağır yol alışı Kitabı Mukaddes anlatısının ana izleğidir. Bir yanda toprak, diğer yanda dini yasa, birbirine sıkı sıkıya bağlıdır: toprağa sahip olmanın koşulu, buyruklara itaat ve İsrail'in ahlaki düzeyidir. Felaket, yani İsrailoğulları'nın ülkeden atılması ve Kudüs'teki Tanrı Tapınağı'nın yıkılması, Kutsal Metinler'de halkın ahlaki çürümesiyle ve düşkünlükle gerekçelendirilir: halk tanrının buyruklarını unutmuştur, yabancı tanrılar önünde secdeye yatmaktadır, erdemsizliğe teslim ol-

muştur, dolayısıyla da Tanrı halkı toprağından yoksun bırakarak cezalandırır. Artık bundan sonrası, ikinci tapınağın İS 70'de Romalı lejyonlar tarafından yıkılması ve Yahudilerin İsrail Toprağından kısmen yok olması, doğal olarak metinlerde dile getirilmiş tanrısal ceza diye yorumlanmıştır.

Kudüs'teki ikinci tapınağın imhasından ve Yahudilerin dünyanın dört bucağına dağılmasından sonra, vaat edilmiş toprağa geri dönüş, sürgünlerin bir araya gelmesi özlemi, haham teolojisinde temel bir yer işgal etti. Geleneğin tüm metinleri, ister Talmud olsun, ister haham yorumları, yüzyıllar boyunca yazılmış şiir ve odlar dahil (örneğin Judah Halevi'ninkiler), bu geri dönüş özleminin izini taşırlar. Bu arzunun esasen düş alanında kaldığı doğrudur: Her yanından süt ve bal akan, Ürdün'ün sularıyla sulanan verimli, mitik toprağa Tanrı halkını kartalın kanatlarında götürecek Mesih sayesinde özgürleşme ve kurtuluş fantazması... Bütün Yahudiler, yeryüzünün neresinde olurlarsa olsunlar, Avrupa'da da Doğu ülkelerinde de, kendilerini denizlerin ötesine götürecek bu Mesih'i coşkuyla bekliyorlardı. Fakat bu düşü uygulama yönünde pek az somut eylemde bulunuyorlardı. Kudüs uydurma haritalarda göksel bir şehir olarak, bakışların özlemle yöneldiği ve dua etmek için kıble seçilen, ama genellikle kimsenin kendi imkânlarıyla gitmeye çalışmadığı hayali bir yer olarak kalıyordu. Zaten oraya nasıl gidilebilirdi ki?

Bu koşullarda, çağlar boyunca dağılma sürerken, bir adım atmak, ülkelerini terk etmek, Kutsal Topraklarda yaşamak ve özellikle ölmek için oraya gitmeye karar vermiş cesur Yahudiler de hep çıkmıştır. Ortaçağ'da ve hatta modern çağda bile bu yolculuk öyle güçlüklerle dolu ve tehlikeliydi ki pek az insan bu riski göze aldı...

Bu durum, XVII. yüzyıl sonuna doğru aniden değişir. Diaspora'yı saran mesihçi coşku, Kutsal Topraklara gidenlerin sayısındaki açık seçik net artışta ifade bulur. Örneğin Judah Hassid ile Haim Malakh'ın adını anabiliriz. Sözdemesih Sabatay Zvi'ye sadık bu iki kişi, 1700 yılında, Avrupa'dan gelen bin kadar Yahudi'nin başında Yafa kıyısına varırlar. Göçmenler Kudüs'e ve diğer "kutsal şehir"lere yerleşirler: Hebron, Safed ve Taberiye. Bu göçün varışından önce buralardaki esas Yahudi cemaati olan Kudüs cemaatinin 1200 kişiden oluştuğu ve bunların 200'ünün Aşkenaze (Avrupa kökenli) olduğu tahmin edilmektedir. Bu Yahudiler tam bir yokluk içinde yaşıyorlardı, borca batmışlardı ve yalnızca dış ülkelerin cılız bağışları (*halukkah*) sayesinde beslenebiliyorlardı. Aşırı yoksulluk karşısında, cemaatin önde gelenleri, en yoksul göçmenlerin gelmekten vazgeçmesini ve ancak kendi kaynaklarıyla geçinebilecek Yahudilerin yolculuğa kalkışmalarını bile istediler. Bu çetin koşullara rağmen, Talmud akademileri kurulmuştu, âlimler dersler veriyordu. Filistin'de önemli bir Kabalistik incelemeler okulu kurulmuştu. Yoksulluk ve bağışların her zaman gelmemesi bir yana, Yahudiler, çeşitli Arap aşiretleri arasındaki kanlı mücadelelerden de zarar görüyorlardı. Polonya ve Litvanya'dan gelen Aşkenaze göçmenler, Celile'ye, Safed'e ve Taberiye'ye yerleşmeye devam ettiler. Böylelikle, XVII. yüzyılda Yahudiler tarafından neredeyse tamamen boşaltılmış olan bu son iki şehir, Hasidiliğin önemli merkezleri oldular. Hasidilerden sonra, onlara karşı olan "Litvanyalılar", yani Gaon de Vilna'nın müritleri de gelmekte gecikmediler.

XIX. yüzyıl başında tüm Filistin nüfusunun, Akdeniz'den Ürdün'e dek, yaklaşık 300 bin kişi olduğu tahmin ediliyor-

du. Bunların ezici çoğunluğu Sünni Müslümandı. Tüm ülkeye dağılmış 25 bin Hıristiyan ile yaklaşık 5 bin Yahudi vardı ki bunların çoğunluğu Sefarad'dı (Arap kökenliler). Yüzyılın ilk kırk yılı boyunca Yahudi nüfusu iki misli arttı ve 1840 yılında yaklaşık 10 bin kişiye ulaşırken, Müslüman ve Hıristiyan nüfus genellikle değişmeden kaldı.

1840'a kadar ülke tamamen terk edilmişti: gerileme evresindeki bir Osmanlı İmparatorluğu'nun ihmal ettiği çorak, küçük bir vilayet. Bu tarihten itibaren belli bir iyileşme meydana gelir: İmparatorluk yeniden örgütlenirken Batı'nın nüfuzu giderek artmaya başladı ve stratejik bir kavşak olan Filistin, büyük güçler arasındaki çatışmanın kutbu oldu.

1880 yılında Filistin nüfusu 450 bin kişiye erişerek önemli ölçüde artmıştı. Bunların 45 bini Hıristiyan ve 24 bini Yahudi'ydi. Yahudiler, geleneklere uygun olarak *Ha-Yichouv ha-yachan* –Eski Yichouv, eski cemaat– diye adlandırılan yapıyı oluşturuyorlardı. Kırım Savaşı'nın ardından Eski Şehir duvarlarının dışında gelişen Kudüs, yaklaşık 25 bin kişilik nüfusuyla ülkenin en büyük şehri olmuştu. Bu nüfusun yarıdan çoğu Yahudi'ydi. Filistin toprağındaki Yahudi sayısının 1800-1880 arasındaki bu artışı (1800'de 5 bin, 1840'da 10 bin ve 1880'de 24 bin), bu ülkenin siyasal durumunun evrimine sıkı sıkıya bağlıdır. 1832'den itibaren genel atmosfer değişti: Bölge Mısır'ın denetimi altına geçtiğinde Yahudiler için çok daha elverişli bir dönem başladı. 1840'dan sonra Osmanlı İmparatorluğu bölgeye geri dönse de Batılı güçler himaye uygulamaya başlamış olduğundan Yahudiler kendilerini artık daha fazla güvende hissediyorlardı. Yahudilerin ülkedeki toplumsal, kültürel etkileri artarken, Avrupa'dan gelen göç akınları da hiç durmadan devam etti. Yahudi

göçünün artışında, yolların iyileştirilmesinin ve özellikle Odessa-Yafa arasında işleyen buharlı gemiler için deniz yolunun geliştirilmesinin etkisi büyük olmuştur.

İlk Aşkenaze cemaati Hebron'da 1820 yılında Habad hareketinden (Lubaviç) Hasidiler tarafından kuruldu. Yafa limanına yerleşmeye başlayan Yahudilerin akınları 1837'deki deprem nedeniyle geçici olarak kesintiye uğradı. 1839'dan itibaren, Kuzey Afrika'daki Yahudiler geldiler. 1874 yılında Yafa'daki Yahudi nüfus 500 kişiydi ve bunun yalnızca yirmi kadarı Aşkenaze'ydi. Kabalistik incelemelerin önemli merkezi olan kutsal Safed şehri, 1837'deki büyük depremden çok zarar gördü. 2 bin Yahudi hayatını kaybetti ve şehir asla tam anlamıyla yeniden kurulamadı. 1831 yılında Safed'de kurulmuş olan ilk Yahudi basını 1840 yılında Kudüs'e taşındı.

Batılı güçler Filistin'in işlerine karıştıkça, Yahudilerin statüsü de iyileşiyordu. Kapitülasyonlar sistemi sayesinde Batılı konsoloslar kendi yurttaşlarının ve müttefiklerinin çıkarlarını korumaktaydılar. Bunlar arasında çok sayıda Yahudi de bulunuyordu. Özellikle Büyük Britanya, yanı sıra da Rusya Yahudilerin hamisi olarak geçinmekten hoşlanıyordu. O dönemde, ömürlerinin sonunu kutsal topraklarda geçirmeye ve orada ölmeye gelmiş olan aşırı dindar Yahudilerin gelişi asla "siyasal" bir sorun olarak algılanmamıştı; hatta Osmanlı denetiminde özerk bir Yahudi bölgesi kurulması fikrinden bile söz ediliyordu. 1839 yılında, İngiliz Yahudi devlet adamı Sir Moses Montefiore, bu konuda Mehmed Ali ile görüşmeleri kişisel olarak başlattı. Yahudilerin Filistin'e özgürce yerleşmelerini sağlayacak bir sözleşme elde etmeyi umuyordu. Bu görüşmeler başarısızlıkla sonuçlan-

dıysa da, Mısır ile Türkiye arasında tampon bir Yahudi bölgesi kurulması fikri Büyük Britanya tarafından sık sık ileri sürüldü.

O dönemde –ve birinci "Siyonist" göç dalgasına dek–, Yahudilerle Yahudi-olmayanlar arasındaki ilişkiler dinsel düzlemde genellikle sorunluydu. Yahudiler misyonerlere şiddetle karşı koyuyor, Hıristiyan yayılmacılığına karşı mücadelelerinde İngilizlerle ve misyonerlere yardım eden Batılı konsoloslarla sık sık çatışıyorlardı.

Zaman içerisinde, Aşkenaze'lerin sayısı Sefarad'larınkini aştı. Eski cemaatler çok geliştiler ve yeni merkezler kuruldu. İbranice'de Sichem denen büyük Samarya şehri Nabluz Yahudileri çekmeye başladı, çünkü şehir önemli bir ticaret merkezi olmuştu: 1864 yılında bu şehrin nüfusu 9400 Müslüman, 600 Hıristiyan, 150 Samariten ve 100 Yahudi'den oluşuyordu. Hayfa'ya da Yahudiler yerleşiyordu: yaklaşık yüz kadarı yüzyıl başında gelmişti. Ama Yahudilerin etkisi özellikle Kudüs'te önemliydi: eski şehrin yoksul ve aşırı kalabalık Yahudi mahallesine sığmayınca, 1861 yılında duvarların dışındaki ilk mahalleyi kurdular (*Michkenot Shaananim*) ve sonraki yirmi beş yıl boyunca da yedi yeni mahalle kuruldu.

Bu koşullarda, Yahudilerin ekonomik durumu, tarımı ve ticari meslekleri öğretme teşebbüslerine rağmen değişmedi. Sir Moses Montefiore, 1839-1840 yıllarında, Yahudiler arasında tarımsal çalışmayı geliştirmek ve Yahudi cemaatini üretken bir unsura dönüştürmek için çok çaba göstermişti. Evrensel İsrailoğulları İttifakı (tüm dünyaya dağılmış olan Yahudilere yardımı amaçlayan modern dönemin ilk uluslararası Yahudi örgütlenmesi) tarafından Mikve Israel Tarım Okulu'nun 1870 yılında kurulması da bu çerçevede yer alır.

1873 yılında Motza'da ve 1878 yılında Petach Tikva'da küçük tarım kolonileri kuruldu. 1880 yılında Sion Âşıkları'nın proto-siyonist hareketinin doğumu arifesinde, yaklaşık bin kadar Yahudi tarlalarda çalışarak hayatlarını kazanmayı başarıyordu ve böylece dilenci olmaktan kurtulmuşlardı. İlk İbranice gazetelerin tarihi 1863 ile 1870'dir.

II. – Siyonizmin öncüleri

Siyonist ideolojinin doğum tarihi çok sayıda akademik tartışmanın konusu olmuştur. Kimilerine göre, 1880'li yılların başında Hibbat Zion (Sion Aşkı) hareketinin doğuşundan itibaren "siyonizm"den söz edilebilir; çünkü Osmanlı Filistin'ine ilk öncü göç dalgasını başlatan bu hareket olmuştur. Başkaları ise, Hibbat Zion'un "proto-siyonizm"den başka bir şey olmadığını ve gerçekten "siyonizm"den söz etmek için 1897'deki Basel Kongresi'ni ve Theodor Herzl tarafından gerçek bir siyasal projenin dile getirilmesini beklemek gerektiğini ileri sürerler.

Yahudi din adamlarının, XIX. yüzyıldan önce kişisel sıfatla yerleşmesinin "siyonizm" olarak nitelenemeyeceği kesindir: Bu Yahudiler hiçbir kolektif projeleri olmadan, hiçbir siyasal fikirleri olmadan, kutsal şehirlerden birine yerleşmek için, orada ibadet etmek, kutsal metinleri incelemek, Kutsal Toprağa bağlı buyrukları yerine getirmek ve oraya gömülebilmek amacıyla geliyorlardı. Ama 1850-1870 yıllarında bir geçiş dönemi yaşandı. Bu dönemde özgürlük, kazanılmış bir hak olma yolundaydı ve Yahudiler arasında belli bir yankı bulmaya başlayan milliyetçi tezler gün ışığına

çıkıyordu. Bu tezlere kuşkusuz ki modernite damgasını vurmuştu; ancak dinsel geleneğe ve kitlelerin mesihçi coşkusuna dayanmaya da devam ediyorlardı. Yeni fikirler ifade etmiş ve bunları yaymaya çalışmış olan öncüler arasında, özellikle ilginç üç düşünürün adını anmak gerekir. Bunların ikisi haham, diğeri ise dinle alakası olmayan biridir: Judah Alkalai, Zvi Hirsch Kalischer ve Moses Hess. Son derece farklı kişilikteki bu insanların ortak inancı, Yahudi halkının, heterojen bileşimine ve çeşitliliğine rağmen bir millet oluşturduğu ve ulus olarak hayatta kalmasının ancak tarihsel vatanına geri dönmesiyle sağlanabileceğiydi.

1. Judah Alkalai (1798-1878). – Haham Judah Alkalai, kuşkusuz ki, Yahudi geleneğine nüfuz etmiş olan hayali mesihçilik ile Yahudilerin kendi topraklarına geri dönüşüyle bu hayalin ulusal olarak somutlaşması arasındaki geçişi gerçekleştiren ilk modern düşünürdür. Saraybosna'da doğan, Kudüs'te yetişen Judah, Yahudilerin bir ulus oluşturduğu fikrini Korfu hahamı Judah ben Samuel Bibas'la söyleşileri sonucu benimsedi. Milliyetçi hareketler tüm Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda atılım gösterirken, Yahudi ulusal yazgısına dair modern bir siyasal sezgi edindi. Gelecekteki Kurtuluş üzerine teorileri, döneminin hahamlarının geleneksel yorumlarıyla karşılaştırıldığında gerçekten devrimcidir: örneğin, anahtar kavram olan *tshuvah*'ı (istiğfar) kelime anlamıyla "*Eretz Israel*'e... dönüş" olarak yorumladı. Ona göre, her Yahudi için –özellikle Korkunç Günler'de– şart olan kendi benliğine geri dönüş anlamına gelen bireysel istiğfarın yanında, *tshuvah klalit,* yani kolektif istiğfar, yani Yahudi halkının ulusal toprağına geri dönüşü de vardır. Alkalai, 1840 yılın-

da ritüel cinayetle suçlanan Şam Yahudi cemaatinin, önde gelen iki Yahudi şahsiyetin –Fransız Adolphe Crémieux ile İngiliz Sir Moses Montefiore– müdahalesiyle 1840 yılında kurtarılmasından özellikle etkilenmişti. Alkalai'nin bu durumdan çıkardığı sonuç, devlet adamı, maliyeci ve banker gibi önde gelen Yahudilerin müdahalesinin, mesihlik sürecini hızlandırmak ve Yahudi halkını sürgününden çekip çıkarmak için mutlaka gerekli olduğuydu. Şaşırtıcı biçimde modern bir dilde, Alkalai "Toprağın kolonileştirilmesi"nden, Yahudi varlığının uluslararası güçler tarafından tanınmasından, Eskiler'in oluşturduğu bir Yahudi parlamentosundan, Yahudi tarımından ve hatta... bir Yahudi ordusundan söz eder. Bu meçhul haham, Belgrad yakınındaki küçük Semlin Yahudi cemaatinde kendine bir inanç oluşturmaya başladığı andan itibaren, dönemin Yahudi basınının yorulmak bilmez sözcüsü oldu ve "modernist" olarak görülen tezlerine ortodoks dini çevrelerin şiddetli muhalefetine rağmen, geçtiği her yerde "*Eretz Israel*'e yerleşme cemiyetleri" oluşturmaya koyuldu. 1871 yılında kendisi gelip Filistin'e yerleşerek örnek olduğunda, Kudüs'teki bağnazlar tarafından hırpalanıp hor görüldü. Çabaları pek az somut sonuç vermiş olsa da, geleneksel mesihçi temalardan modern türdeki bir milliyetçiliğe geçiş, fikri düzeyde Judah Alkalai ile başlar.

2. Zvi Hirsch Kalischer (1795-1874). – Polonya kökenli Talmud bilgini olan ve Almanya'daki Thorn'a yerleşen Zvi Kalischer cemaat hahamı olarak görev yapmayı asla kabul etmeyerek kendini bütünüyle incelemeye ve yazmaya verdi: Pratik Yasa (*Halacha*) ve Yahudi felsefesi üzerine eserlerin yanı sıra, dönemin İbranice basınında çok sayıda maka-

lesi de çıktı. Reformcu hahamlarla çatışmaktan çekinmeyen Kalischer, hem ortodoks geleneğe sıkı bir bağlılık gösteriyordu, hem de Avrupa'daki ulusal mücadelelerin gelişimine dair sahip olduğu çok kesin bilgiyi sergiliyordu. Bu durum, dönemin hahamları arasında ender rastlanır bir durumdur. Özünde, Zvi Kalischer'in fikirleri Judah Alkalai'ninkilere oldukça benzemektedir. *Eretz Israel*'in yeniden iskânının ateşli bir savunucusu olmuştu. Özellikle *Derishat Zion* adlı eserinde (1862) bu görüşleri savundu. Bu kitap, İsrailoğullarının Toprağı'na büyük geri dönüşün acil zorunluluğunu ortodoks çevrelere açıklamaya çalışıyordu ve Moses Hess gibi laik düşünürleri bile etkilemişti. Fransız Devrimi'nin coşkulu bir uzmanı olan Kalischer, Yahudilerin özgürleşme sürecinden ve özellikle içlerinden bazılarının Fransa'da ya da İngiltere'de ekonomik ve politik düzlemde önemli konumlara gelmesinden etkilenmişti. Kalischer, özgürleşmeyi geleneksel terimlerle ifade ediyordu: mesihçi zamanlar yaklaşıyor, Mesih yolda, özgürleşme bunun aşikâr bir işaretidir ve kurtuluşun eli kulağındadır; insan eylemiyle bu kurtuluşun bir an önce gelmesini sağlamak gerekir. Öncelikle Yahudilerin, tarımsal çalışma üzerinde temellenen sağlam bir toplum kurmak amacıyla Sion'a geri dönüşüyle birlikte "doğal" kurtuluş gerçekleşmelidir ve bu ilk evrenin ardından "doğaüstü" kurtuluş, yani Tanrı'nın müdahalesi gelecektir. Alkalai gibi Kalischer de, *Eretz Israel*'in, en azından kısmi olarak yeniden iskânına Birleşmiş Milletler'in izin vermesi için en üst düzeyde harekete geçmesi gerekenlerin, Rothschild'ler gibi ön plandaki Yahudiler olduğu kanısındadır.

Anti-semitist kıyıma bir tepki olmanın ötesinde, bu iki düşünür, mesihçi Yahudi geleneğini tanık oldukları fantas-

tik olaylar –özgürleşme, devrimler, bilimsel ilerleme, ulusal mücadeleler– ışığında yeniden yorumlamak gibi kökten yeni bir girişim içindeydiler. Ama kendi dönemlerinden ilerideydiler: fikirlerini, özellikle Almanya'daki Yahudi cemaati temsilcileri nezdinde yayma yönündeki çabalarına rağmen, her ikisi de, mesihçi zamanların gelişinin insanın eylemiyle hızlandırılabileceği fikrini bile küfür olarak gören ortodoks hahamların şiddetli düşmanlığıyla karşılaştılar.

3. Moses Hess (1812-1875). – Bu iki din adamı düşünürün yanında, siyonizmin laik bir "habercisi" de vardır: devrimci ve filozof Moses Hess.

Hess Bonn'da doğdu ve orada derin bir din eğitimi aldı. Bu nedenle Hess, tüm inancını terk ettikten ve dinden uzaklaştıktan sonra bile, Kitabı Mukaddes metinlerinin hep fazlasıyla etkisinde kalmıştır. Felsefe öğreniminden sonra, 1840'lı yıllarda Alman sosyalist gazetelerinde çok sayıda makale yayımladı. Hess Belçika'da, İsviçre'de, ama özellikle de Paris'te yaşadı ve burada, uzun yıllar boyunca birçok Alman gazetesine yazılar yazdı. 1861-1863 arasında Almanya'ya geri dönerek, orada en önemli eseri olan *Roma ve Kudüs*'ü (1862) yayımladı. Köklü bir sosyalist filozof, özellikle büyük bir hümanist ve ahlakçı olan Hess, yine de hayran olduğu Karl Marx'a yakındı (hiçbir zaman Marksist olmamıştı): felsefi düşünceleri özellikle Hegel ve Spinoza okumalarından esinlenmişti. Yahudilerin durumunu analiz eden Hess, gençliğinde, Yahudilerin kendilerini kabul etmiş ulusların kültürünü benimsemeleri gerektiğine inandıktan sonra, kendi düşünme süreçlerinin ama aynı zamanda da etrafında cereyan eden trajik olayların sonucu olarak tamamen

görüş değiştirdi. *Roma ve Kudüs*'te, Moses Hess Avrupa'da ulusal kurtuluş hareketlerinin gelişimini ve özellikle de İtalya'nın bağımsızlığa kavuşmasını döneminin temel olayı olarak kabul eder. "Irksal" tahakkümlerin sona ermek üzere olduğuna ve bunların ardından, ezilen halkların canlanma döneminin geleceğine inancını ifade eder. Hiç kuşkusuz Yahudi halkı da bu canlanmada yer alacaktır. Ezilen her ulus için, ulusal bağımsızlık evresi, toplumsal düzlemdeki her ilerlemenin öncülü ve koşuludur: Yahudi halkının "ruhu"nun bağdaşıklığını koruyan dinin zarar gördüğü günümüzde yok olma riskiyle karşı karşıya olan bu "ruh"u kurtarmak için tek çözüm Yahudilerin kendi tarihsel vatanlarında ulusal yaşamlarını yeniden inşa etmeleridir. Sonuç olarak, diye yazar Hess, Yahudiler dağılmışlıkları içinde kendi ulusal kimliklerini koruma yönünde ellerinden geleni yaparlarken, siyasal egemenliklerinin restorasyonu için de mücadele etmelidirler. Gelecekteki devlet şu ilkeler üzerinde temellenecektir: ulusun toprağa sahip olması, yasal yapıların kurulması, tarım, sanayi ve ticaret alanlarında Yahudi teşebbüslerin yaratılması, ve tüm bunların Yahudi gelenekleri ve sosyalizm ruhu içerisinde yapılması. Üstün yetenekli bu öncünün gerek Theodor Herzl üzerinde, gerekse de gelecekteki tüm siyonist düşünürler üzerinde kesin bir etkisi olmuştur.

II. Bölüm

ENTELEKTÜELLERİN UYANIŞI

İster haham Alkalai ya da haham Kalischer olsun, ister *Roma ve Kudüs*'ün yazarı, Yahudi kamuoyu 1850-1870 yıllarında onların tezleriyle hiç ilgilenmiyordu. Bu tezler entelektüel çevrelerde ya tamamen göz ardı ediliyor, ya ütopik olarak görülüp yargılanıyor ve alaya alınıyordu. Ama yıllar içerisinde bu yenilikçi fikirler, ulusal bir rönesans ilkesini benimsemiş olan önde gelen bazı Yahudi şahsiyetlerini ilgilendirmeyi başardı. 1870'li yıllardan itibaren, Yahudi sorunu üzerine bir düşünme süreci gelişti. Bu süreç, kısmen, ulusal ve kültürel asimilasyonu savunan ve Sion'a geri dönüş üzerinde temellenmiş gelenekten kopuşu öneren, reforma uğramış Alman Yahudiliğinin yükselişine bir tepkiydi. Korkunç bir tehlike olarak algıladıkları bu duruma tepki olarak, Peretz Smolenskin ya da Eliezer Ben Yehuda gibi birçok ünlü entelektüel, Yahudi kimliğinin ulusal boyutunu ortaya koymak için yazmaya başladılar.

I. – Peretz Smolenskin (1840-1885)

Smolenskin, Doğu Avrupa'da Aydınlanmacı Yahudi hareketinin (*Haskalah*) en tanınmış şahsiyetlerinden biri oldu. İbrani dilindeki önemli aylık gazete olan *Tha-Shahar*'ın (Sabah) editörlüğünü 1868'den ölümüne dek yaptı. Modern İbrani edebiyatını yaymada temel bir rol oynamış olan bu gazetede, Yahudiler devletsiz kaldıkları sürece Yahudi milliyetçiliğinin temeli ve bir toprağın dayanağı olacak İbrani kültürünü yayarak, Yahudi halkının kendinin bilincine yeniden varması fikri ortaya çıktı. Yahudi milliyetçiliğinin filozofu olan Smolenskin, bu milliyetçiliği özellikle manevi açıdan görüyordu: halk, felaket durumu karşısında öncelikle kültürel güçlerini ve kimliğini güçlendirmeliydi. Bu tavrı benimseyen Smolenskin, ortodokslara olduğu kadar Yahudiliği bir dine indirgeyen reformculara, asimilasyon yanlılarına, Milletler Cemiyeti içinde Yahudi halkının erimesinden yana olanlara da karşı çıktı.

1881'deki büyük pogromlardan itibaren, Smolenskin, özgürleşmenin ham hayal olduğu fikrine iyice inandı ve *Haskalah*'ın yararı karşısında kuşkucu oldu. Özellikle de Alman Yahudilerinin kendi kültürel miraslarından kurtulma ve diğer kültürleri taklit etme teşebbüsünden başka bir şey olmayan "Berlin *Haskalah*'ı" olarak adlandırdığı şey karşısında kuşkuları kesindi. Anti-semitik kıyımın ezeli bir durum olduğuna ikna olan Smolenskin, imha projesiningünün birinde tüm İsrailoğulları halkını hedef alacağını açık seçik seziyordu. Bundan böyle, gerçek bir kehânet esiniyle ve az rastlanır bir inanç gücüyle harekete geçerek, Yahudilerin ata topraklarına somut geri dönüşünün savunucusu oldu.

Burada kuracakları devletin temelleri tarım ve sanayinin yanı sıra, İbrani kültürü ve dili de olacaktı. "Bilincimiz yerinde; diğer milletlerin sempatisini aramak da boşuna olduğuna göre, şunu açıkça ifade edebiliriz: yalnızca köpeklerin evi barkı yoktur ve evlatlarına sağlam bir yuva kurmadan geçici bir yabancı olarak kalmayı kim tercih ederse onu bir köpek olarak kabul edebiliriz."[1] Hess daha önce yaşamış olsa da, Smolenskin haklı olarak siyonizmin ilk büyük düşünürü olarak kabul edilebilir.

II. – Eliezer Ben Yehuda (1858-1922)

İbrani rönesansı ile siyonizmin somutluk kazanması arasındaki ilişkiler iki evreden geçmiştir. 1865-1895 arasındaki ilk evrede, yazılı ve sözlü modern İbranice, ulusal uyanışla alakası olmayan gerekçelerle gelişti. Tersine, siyonist fikre katılmaya yatkın bir kamuoyunun doğmasına yol açan, entelektüel ve aktivist çevrelerin baskısıyla dilin gelişimi oldu. 1895-1927 arasındaki ikinci evre boyunca, İbranice'yi destekleyensosyokültürel unsurların ağırlığı azaldı. İbranice'nin giderek kalabalıklaşan bir cemaatin konuşma dili olmasına katkıda bulunan şey, milliyetçi ideoloji ve özellikle Filistin'deki Yahudi kolonizasyonu oldu. Bu süreçte, Eliezer Ben Yehuda'nın rolü çok önemliydi.

Yazar ve sözlük yazarı olan Ben-Yehuda, modern İbranice'nin babası ve ilk siyonist liderlerden biri olarak kabul

1) *Ha-Shahar* içinde, no 3, 1883, tercüme Denis Charbit, *Sionismes* içinde, s. 90.

edilir. Bir Hasidi ailesinde, Litvanya'da dünyaya geldi ve çok erkenden genel edebiyatı öğrendi. Yahudi halkının kendi toprakları üzerinde rönesansı fikrini onda uyandıran şey, 1877-1878 Rus-Türk Savaşı ile özellikle Balkanlardaki kurtuluş mücadeleleri oldu. Bunun üzerine temel tezini geliştirdi. Bu teze göre, Yahudi halkı öncelikli olarak kendi ulusal dilini canlandırmalıydı. Paris'te, başka İbrani yazarları da kendi davasına kazanmaya çalıştı; ancak onlar dar anlamda edebi çerçeveden pek çıkmak istemiyorlardı. Aşırılıkçı bir siyonist olmaktan uzak olan Ben-Yehuda özellikle İsrail Toprağını, diaspora'da kalmaya karar veren Yahudiler için bir kutup gibi, bir tür "manevi ulusal merkez" olarak görüyordu: Filistin'in yeniden iskânı tüm Yahudi halkınıngünün birinde orada buluşacağı anlamına gelmese de, bu "merkezi" toprağın diaspora'yı asimilasyondan kurtarmaya katkıda bulunacağının ifadesiydi. Yahudilerin en azından İbranice'yi yeniden yaşatmayı başaramazlarsa ulus olarak varlıklarını sürdüremeyeceklerine inanmıştı: Bu ölü dilin yeniden çocukların eğitim dili, kültürün, ortak yaşamın ve manevi rönesansın dili olması gerekiyordu. Örnek olması için Ekim 1881'de kendisi Filistin'e yerleşti ve karısını eğitti, artık İbranice'den başka bir dil konuşmuyorlardı. Bu dili tamamen konuşan ilk aile oldular ve oğulları Itamar Ben Avi, modern İbranice'yi konuşan ilk çocuk oldu. Bu güvensiz ortamda, Filistin'deki Yahudi din adamlarıyla hemen çatışmaya girdi. Onu modernizmle suçluyorlardı, Türk yetkililere ihbar etmekte tereddüt etmemişlerdi. Bu durum, Ben Yehuda'nın, *Tehiat Israel*'i (İsrailoğullarının Dirilişi) beş ilke temelinde kurmasını engellemedi: toprak üzerinde çalışma, konuşma İbranice'sinin canlandırılması, modern bir İbrani edebiya-

tının geliştirilmesi, ulusal ve hümanist yönelimli eğitim, Filistin'deki Yahudilerin yabancıların bağışıyla yaşamasına yol açan aşağılayıcı sistemin reddi. Esas çalışmalarını yeni sözcükler uydurmaya, İbrani sözdizimini modernleştirmeye ve modern İbranice'nin devasa bir sözlüğünü hazırlamaya vakfetti. Siyasal siyonizmin doğuşu etrafındaki polemiklere iyice katılan Ben Yehuda, paradoksal bir şekilde, durumun aciliyeti karşısında, Yahudi devletini geçici olarak Uganda'da kurma önerisini destekleyenlerden biri oldu ve Filistin okullarında ve Hayfa'daki Politeknik'te Almanca öğretilmesini isteyenlere karşı şiddetle mücadele etti.

Peretz Smolenskin ya da Eliezer Ben Yehuda gibi insanlar yolu açmış olsalar da, ulusal rönesans fikrinin somutlaşması ve Yahudilerin *Eretz Israel*'e gitmek için *toplu olarak* Avrupa'yı terk etmeye başlamaları için, Rusya'daki pogromların ve Romanya'daki kıyımların, Almanya'da ve tüm Avrupa'da anti-semitizmin yükselişinin etkisi altında Hibat Zion (Sion Aşkı) hareketinin doğuşunu beklemek gerekir.

III. Bölüm

HIBBAT ZION HAREKETİ, "SİON AŞKI"

Açıkça ilan edilmiş hedefi ulusal rönesans ve Yahudilerin *Eretz Israel*'e geri dönüşü olan bu hareketin doğuşuyla birlikte modern siyonizm başlar. 1880'li yılların başından itibaren, Doğu Avrupa'nın büyük cemaatlerinde, özellikle Rusya'da, Polonya'da ve Romanya'da hareketin atılımı başlar. Sonunda, Hibbat Zion –Theodor Herzl tarafından kurulan– Dünya Siyonist Örgütü'yle kaynaşacaktır.

I. – Hibbat Zion'un doğduğu koşullar

Özgürleşmenin başarısına ve Yahudilerin kabul edildikleri ülkelerde uyumlu entegrasyon olasılığına inanmış olan entelektüeller arasında, tüm hayallerini yitirmiş ve bu düşün imkânsız olduğuna inananlar çok sayıdaydı. Özellikle 1881 yılında Çar II. Aleksandr'ın öldürülmesinin ardından Rusya'da meydana gelen korkunç pogromlar ve kitlesel katliam-

lar onların gözünü açmıştı. Rus halkına yakınlaşma, onun sempati ve işbirliğini kazanma umudu, birçok Yahudi entelektüelinin Rus kültürü içinde erime yönündeki hayalleri boşa çıkmıştı. Yahudilere yönelik korkunç nefret dalgası, katliam ve talanlar, yetkililerin bu eylemleri hoş karşılayan tavrı ve Rus hükümeti ile kamuoyunun şiddet eylemlerinin sorumluluğunu kurbanlara yıkma eğilimi, yetkililerin aldığı Yahudi-karşıtı önlemler, Rus aydınlarının tamamen tepkisizliği; tüm bunlar (Aydınlanma yanlısı) Yahudi *maskilim*'lerde çok derin bir moral buhrana yol açtı. Asimilasyona inanmış olanların bazıları, Yahudiliğe geri dönmeye başladılar; sosyalist devrimin Yahudi sorununu çözeceğine inanmış olanlar da bu fikri reddettiler. Manevi ya da kültürel bir rönesansın Yahudi kimliğini ayakta tutmaya yetmediğini; ve Yahudilerin bitmek bilmeyen saldırıların hedefi olan yabancılar olmaktan çıkacağı bir vatanın şart olduğunu hepsi anladı. Bu olgu, 1870'li yılların sonunda Almanya'daki antisemitizmin aniden yükselişiyle güçlendi. Acil durum bilinci yaygınlaştı, en kısa sürede bir çözüm bulmak gerekiyordu.

II. – Moshe Lev Lilienblum (1843-1910)

Rusya Yahudilerinin kitlesel olarak tahliyesi yönünde sesler giderek yükseldi. Gençlerden oluşan çok sayıda grup yola çıkma amacıyla örgütlendiler. Binlerce Yahudi yollara düştü. Batı'ya doğru yönelenlerden bazıları yol boyunca Batı Avrupa'da kalırken, büyük çoğunluk Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmek istedi ve 1881-1914 arasında buraya 2 milyon 600 bin Yahudi vardı.

"Sion Aşkı", Yeni Dünya'ya doğru yola çıkmayı reddedenlerin referans noktası oldu ve bu kişiler ataların topraklarına göçü savundular. Onlara göre, ulusal rönesansı sağlayacak tek yer orasıydı. *Eretz Israel*'e kolektif ve kitlesel yola çıkışın en kararlı savunucularından biri de Moshe Lev Lilienblum'du. Odessa'lı bu genç entelektüel, Rus toplumuna entegrasyon düşünü yıkmış olan pogromların görüntüsünü ömür boyu unutamayacaktı. Kovno yakınlarında doğmuş İbrani yazar ve siyasal gazeteci olan Lilienblum, Aydınlanma hareketinin en genç temsilcilerinden biri oldu. Ortodoks Yahudiliği temsil eden hahamlarla çok erkenden çatışmaya girerek, sekülerleşmeyi savundu ve Yahudi dininin kireçlenmesini eleştirdi. Sosyalizmin etkisine girdiği gençliğinde, Yahudilerin üretken faaliyetlere katılımına bağlı olarak Rusya'daki Yahudilerin yaşamının normalleşmesini ve tam hak eşitliğini savundu. Ama 1881 pogromlarının ardından, anti-semitizmin köklerinin Aryen toplumunun Samilere olan doğal düşmanlığında bulunduğuna inandı: Yahudilerin sorunu milletler içinde bir millet oluşturmaları ve ne asla asimile olabilmeleri ne de tam hak eşitliğine sahip olabilmeleridir. Gelecekte Yahudilerin imhasına yönelik büyük bir teşebbüse girişileceğini Lilienblum da öngördü... Çözümü açıktır: Yahudi ulusunu tek bir ülkede toplamak gerekir ve uygun olan tek toprak da Filistin'dir. "Biricik hedefi Yahudi halkının kesin olarak kurtulması olan genel ve tek sorun karşısında her türlü partizanca, dinsel ya da ekonomik talep susturulmalıdır. Birlik olun! Birleşin! Sürgündeki dağınık cemaatlerinizi bir araya getirin ve vatanımızda, neşe içinde refaha erelim."[1] Dolayı-

1) *Ha-Melitz* içinde, 25 Nisan 1882, tercüme Denis Charbit, *Sionismes* içinde, s. 241.

sıyla toprakları Türklerden acilen satın almak ve Filistin'de kısmi bir Yahudi hükümeti kurulmasını desteklemelerini sağlamak gerekiyordu.

İlk siyonist düşünürler arasında Lilienblum en radikallerinden biri olarak görülebilir, çünkü diaspora'nın sonunda tasfiye edileceğine ve tek çözümün tüm halkın kendi ulusal topraklarında birleşmesi olduğuna inanmaktadır. Lilienblum, Hibbat Zion'un bellibaşlı liderlerinden biri olur; ve maneviyatçılığını ve kültürel siyonizm bakış açısını eleştirdiği Ahad Haam gibi ya da özerklik yanlısı tezlerine saldırdığı tarihçi Simon Dubnov gibi diğer büyük Yahudi entelektüelleriyle polemiğe girmekten kaçınmaz. Hibbat Zion'a somut, gayet basit yönelimini veren odur: mümkün olduğunca çok toprak satın almak ve toprağa yerleşme noktaları oluşturmak. Bu yönelim sonradan "pratik siyonizm" olarak nitelenecektir.

III. – Hibbat Zion hareketinin gelişimi

Hibbat Zion'u oluşturan gruplar (daha doğrusu, "cemiyetler") Doğu Avrupa'da yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlar. Bu hareket, siyonizmin habercileri ile siyasal siyonizmin başlangıcı arasındaki bağı oluşturuyordu. Bu gruplar özellikle Rusya ve Romanya'da, bir kısmı ise Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunuyordu. 1880'li yılların başında, Rusya Yahudilerinin göçü genişlemeye başladığında, Hovevei Zion'lar (Sion Âşıkları) çabalarını Filistin'e doğru yola çıkış üzerinde yoğunlaştırdılar. O dönemde özellikle egemen bir Yahudi devleti hedefi (alttan alta ima edilen

bu olsa da) vurgulanmıyordu, çünkü Rus yetkililer kendi topraklarında siyasal nitelikte bir faaliyete hoşgörü göstermezlerdi. Aynı şekilde, Batı Avrupa'da da, bu davayı benimseyen ama vatanseverliklerinden kuşku duyulmasından çekinen Yahudiler, bir dayanışma temelinde kolonilerin göçü ve finansmanıyla meşgul olmayı kabul ettiler (Evrensel İsrailoğulları İttifakı'nın kuruluşuna öncülük etmiş anlayışın aynısı); ancak yaşadıkları devletten başka bir devletin kurulmasından yana "politik" bir faaliyet göstermeye cesaret edemediler...

Sonuç olarak, Hovevei Zion'un faaliyeti esasen insani düzeydeydi ve etkisi oldukça sınırlı kaldı. Temel hedef Filistin'de toprak edinmekti. Bu toprakları kâh Osmanlı hükümeti karşılıksız verecekti, kâh satın alacaklardı. Bu topraklar üzerinde, binlerce Yahudinin gelip tarım ve zanaat işçileri sınıfı oluşturacağı umuluyordu.

Hibbat Zion'u oluşturan siyonist yönelimli gruplar son derece çeşitliydi. Kimileri çok radikaldi. Örneğin Ahavat Zin öğrenci grubu, İsrail topraklarında egemen bir Yahudi hükümetini ilk savunanlardan biriydi. BILOU (İşaya'nın "Yakup'un evi, gidelim ve dönelim!" ayetinin İbranice'deki baş harfleri) grubunun tercihi de bu yöndeydi. "Yahudi halkının Suriye'de ve *Eretz Israel*'de siyasal, ekonomik ve ulusal rönesansı" hedef olarak saptanmıştı ve 1881 pogromlarından sonra 53 üyesi Filistin'e gitmişti. Kimileri acilen yola çıkmak için alelacele örgütlenirken, başkaları ise gelecekteki kolonizasyonu ulusal ve kültürel nitelikli faaliyetlerle titizlikle hazırlamak gerektiğini düşünüyorlardı. Hibbat Zion'un büyük fikirlerinin yayılmasıyla kendini sınırlandıranlar da vardı.

Romanya'nın kendilerine hak eşitliği vermeyeceği açıkça ortaya çıktığında ve Romanya hükümeti giderek daha da sertleşen Yahudi-karşıtı önlemler benimsediğinde, Rusya'dan yola çıkan harekete çok sayıda Romanya Yahudisi de katıldı. 1881 yılının sonunda bu ülkede, *Eretz Israel*'e yerleşmeye hazırlanan otuz kadar grup zaten vardı. 1882 yılında, Sion Âşıklarının büyük bir kongresi Romanya'da toplandı ve yönetici kurullar seçildi.

1882 ilkbaharında önemli sayıda genç öncü Filistin'e vardılar. Ama bu durumdan rahatsız olan Osmanlı yetkilileri Filistin'e yeni girişleri yasakladı. Hibbat Zion yöneticileri Büyük Britanya'daki destekçilerinden, tavırlarını değiştirmeleri için Türkler nezdinde müdahalede bulunmalarını istediler. 1882 yılında BILOU üyeleri, Akdeniz sahilindeki Rishon Letsion *moshava*'sının (küçük kasaba) temellerini attılar. Ardından, Celile'de Rosh Pina, Petach Tikva ve Zich'hon Yaacov *moshava*'ları kuruldu. Hiç sermaye olmadığından ve topraklardaki koşullar son derece güç olduğundan, Baron Edmond de Rothschild'den acil yardım talep edildi.

Edmond James de Rotschild (1845-1934) büyük bir insanseverdi ve bankayı yöneten kardeşlerinin tersine, hümanist ve sanatsal davalara kendini adamaya karar vermişti. Paris'in en büyük sanat koleksiyoncularından biri olarak nam salmıştı. Sion davasına bağlılığından söz ederken, oğul Alexandre Dumas'nın, Yahudi halkının İsrail topraklarına geri dönüşünü anlatan *La femme de Claude* (1873) piyesinden fazlasıyla etkilendiği anlatılır... İlk Yahudi kolonileri korkunç bir mali krizle karşı karşıya kaldıklarında, Rishon Letsion'un önde gelen kişileri barona çağrıda bulundular.

Bir süre sonra "Ünlü İyiliksever", hatta "Yichouv'un Babası" olarak adlandırılacak olan baron, kolonilerin çoğunu himayesi altına almayı kabul etti ve mali desteği sayesinde kesinlikle iflastan kurtuldular. Bununla birlikte, Fransa'dan gelen elçilerinin kesin denetimini ve bölgede her zaman hoş karşılanmayan bürokratik bir gözetimi talep etti. Koloniler, baronun görevlilerinin kılı kırk yaran taleplerine karşı defalarca isyan noktasına geldiler. Bugün yapılan farklı araştırmalar yine de bu denetimin, tarlalardaki çalışma hakkında hiçbir şey bilmeyen öncülerin tarım konusundaki eğitiminde olumlu bir rol oynadığını göstermektedir.

6 Kasım 1884'de birinci Sion Âşıkları Genel Kongresi, Rusya, Romanya, Almanya, İngiltere ve Fransa'dan gelen 35 delegeyle birlikte, Kattowitz'te, genel bir yılgınlık ortamında toplanır. Engeller aşılabilecek gözükmemektedir. Bir merkez komite oluşturma kararı alınır. Komitenin genel karargâhı Berlin'de olacaktır. Önceden olduğu gibi, kolonizasyonun tamamen pratik yanlarına vurgu yapılır, çünkü dönem büyük ideolojik ve politik tartışmalara elverişli değildir. Hareket giderek daha çok güçlükle karşılaşmaktadır. Berlin'de açılacak merkezi yönetmeyi kabul edecek çapta kişiler bulunamaz. Yine de, üye cemiyet miktarı ve üye sayısı yavaş yavaş artıyor, örgütleme sağlamlaşıyor ve sözcüleri Avrupa ve Amerika birleşik Devletleri'ndeki Yahudi cemaatlerini yorulmak bilmeden arşınlıyorlardı.

Sion Âşıkları'nın ikinci konferansı Haziran 1887'de Druskieniki'de gerçekleşti. İlk büyük başarı, hareketin Rusya'da yasal olarak örgütlenme hakkının Rus yetkililerden 1890'da elde edilmesi oldu. Ardından, Sion Âşıkları'nın birinci resmi kongresi Odessa'da toplandı ve bu kongreye

çok sayıda delege katıldı. Rehovot ve Haderat'ta yeni koloniler kurulması için para toplandı. Cemiyetler faaliyetlerini Berlin'de, Frankfurt'ta, Paris ve Londra'da yoğunlaştırdılar. 1891 yılında Moskova Yahudilerinin ülke dışına atılmasının ardından Rusya'dan yeni öncü dalgaları geldi.

Sonuç olarak, 1882-1903 arasında yaklaşık 25 bin Yahudi Filistin'e yerleşti. Özellikle de iki aşamada: 1882-1884 ve 1890-1891. Genellikle "birinci *aliya*" (birinci göç) olarak adlandırılan budur. Bu çorak ve çetin toprağa bölgeyi hiç bilmeyen göçmenlerin uyum sorunu, Türklerin çıkardığı engeller, maddi imkânların süreğen yetersizliği, bu ilk göçün büyük ölçüde bir yenilgi olmasına yol açtı.

IV. – Sion Âşıklarının rehberi: Léon Pinsker'in *Kendi Kendini Özgürleştirme* kitabı

Polonya'daki Tomaszow'da doğan Leon Pinsker (1821-1891) Odessa Üniversitesi'ne kabul edilen ilk Yahudilerden biri oldu. Rusça yayımlanan ilk Yahudi haftalık dergisi olan *Razsvet*'i kurdu. Derginin amacı, okurlarını ülke kültüründe eğitmekti. İçinde bulundukları ortama entegrasyon yönündeki anlayışıyla, Yahudiler Arasında Aydınlanma Düşüncesinin Yayılması Cemiyeti'nin kurucularından biri olmuştu. Cemiyet, Yahudilerin bulundukları ülkeye asimilasyonunu savunuyordu. 1871 yılında Odessa'daki pogromlara rağmen, Rusya Yahudilerinin tam entegrasyonuna inancı neredeye hiç sarsılmadı ve on yıl boyunca aynı fikirleri savunmaya devam etti. Birçok başka entelektüel gibi onun düşüncesini de 1881'deki büyük pogromlar ve özellikle Rus yetkililerin

şiddetle anti-semitist siyaseti altüst etti. Bu olaylar onda tam bir değişime yol açtı. Asimilasyon ve özgürleşme olasılıklarına olan tüm inancını terk etti, Aydınlanma düşüncesinin Yahudiler arasında yayılmasını bir çözüm olarak görmemeye başladı ve Yahudilere yönelik kinin hümanizmanın yayılmasıyla son bulmayacağını anladı. Lilienblum'un daha önce savunduğu, Yahudilerin "ulusal merkez"e kitlesel göçü fikrine katıldı. Böylelikle burası, zaman içerisinde, egemen bir Yahudi devleti olacaktı. Yahudi şahsiyetlerini ikna etmeye çabaladığı sayısız yolculuğunda pek az teşvik görmesi onu hayal kırıklığına uğrattı. Gerçekten tek destek veren, Board of Deputies of British Jews başkanı Arthur Cohen oldu. Cohen, tezlerini referans bir kitapta ortaya koymasını önerdi. Sonuç, Almanya'da yazarın adı konmadan basılan ve Sion Âşıkları'nın nerdeyse kutsal kitabı olan *Kendi Kendini Özgürleştirme. Bir Rus Yahudisi'nin Soydaşlarına Çağrısı* (1882) oldu. Bu kitap, geleceğin neler getireceğini bilen biri tarafından Yahudilere bir tür görkemli uyarı, yürekten bir çağrı oldu.

Gördüğü hekimlik eğitiminden etkilendiği kesin olan Pinsker'in tezi, Yahudi-fobisi olarak nitelediği anti-semitizmin her yerde ve bütün zamanlarda mevcut psikopatolojik bir olgu olduğu yönündedir. Yahudiler "hayalet ulus" olarak kaldıkça, tanım gereği asimile edilemez bir azınlık olarak varlıklarını sürdürdükçe ve hiçbir yerde ulusal bir çoğunluk oluşturamadıkça bu saf hayal, bu "tedavisi imkânsız psikoz" da varlığını sürdürecekti. "Yahudi-karşıtı kin," diye yazar Pinsker, "tarih boyunca yüzyıllardır Yahudi'nin peşini bırakmamaktadır, asla ondan ayrılmamıştır. Ezeli Ahasverus, tıpkı Yahudi halkının kendisi gibi, asla vazgeç-

mek ister gibi gözükmemektedir. Yahudilerin evrensel kinin seçilmiş halkı olduğunu görmemek için kör olmak gerekir."[2] Anti-semitizm Yahudiler hakkında hiçbir doğruyu dile getiremez: *bir akıl hastalığıdır.* Pinsker, yüzyılların önyargısıyla aktarılan anti-semitist bir geleneğe de inanmaktadır. Eğer durum böyleyse, Yahudiler uyum sağlamaya çalışmak için kendilerini ne ölçüde değiştirseler de çevrelerindeki topluluk tarafından asla kabul göremeyeceklerdir. Asimilasyon imkânsızdır, çünkü çoğunluk ulus Yahudilerin entegre olmasına asla izin vermeyecektir: her ülkede bir "Yahudi doyma noktası" mevcuttur ve bu noktaya erişildiğinde kıyım neredeyse otomatik olarak başlamaktadır. Pinsker'in çıkardığı sonuç açıktır: Yahudilerin azınlık oluşturdukları ülkeleri terk etmeleri ve egemen olarak kendilerine ait olan ve çoğunluğuoluşturdukları ulusal bir toprakta yeniden toparlanmaları şarttır. Bu toprak, "Yahudilerin ardına sığınabileceği bir hudut" olacaktır. Pinsker çoğunluk sorununa odaklandığından, aranan toprak ille de Filistin olmak zorunda değildir: Amerika'da uygun ve bakir bir toprak bulmanın belki de daha kolay olacağı kanısındaydı. Önemli olan bağımsız bir ulus olmak ve uluslardan oluşan bir dünyada eşit kabul edilmekti. Sion Âşıkları'nın önemli ideologu, kendi tezinin birkaç yıl sonra Theodor Herzl tarafından sürdürülüp kesinleştirileceğini gördü.

Kendi Kendini Özgürleştirme'nin Rusya'da ve başka yerlerde geniş yankısı oldu. Hibbat Zion grupları bu tezi coşkuyla benimseyip amentüleri haline getirdiler. Bununla birlikte, birkaç yıl sonra, hâlâ çok tereddüt içinde olan yazar,

2) *Auto-émancipation* içinde, 1882, akt. Denis Charbit, *Sionismes*, s. 41-42.

aranan toprağın *Eretz Israel* olduğuna dostları tarafından ikna edildi. Hibbat Zion'un yönetim komitesi kurulduğunda Pinsker doğal olarak başkan seçildi; Lilienblum ise sekreter olarak atandı. Odessa'da bulunan iki lider, Hovevei Zion gruplarının Yahudi cemaatleri arasında çoğalmasına çalıştılar. Pinsker, Baron Edmond de Rothschild'le sıkı ve kişisel ilişki kurmayı başardı. Baron ona kolonileri güçlendirmeyi ve yeni topraklar satın almayı vaat etti. *Kendi Kendini Özgürleştirme*'nin yazarı, sağlığının kötülüğünden, maddi imkân eksikliğinden ve hareketinin içindeki din adamları ile laikler arasındakigerilimli ilişkilerden sürekli rahatsızdı. 1890'da Hibbat Zion'un, Suriye ve Filistin'deki Yahudi Çiftçi ve Zanaatkârlarla Dayanışma Cemiyeti adı altında yasallaştığını görmek onu hoşnut kıldı. Ömrünün sonuna doğru, Türk yetkililerin olumsuz tutumu doğal karamsarlığını güçlendirmişti ve Filistin'in asla çözüm olamayacağını düşünmeye başlamıştı. Baron Maurice de Hirsch'in ve Jewish Colonization Association'ın savunduğu Arjantin'e göç fikrini desteklemeye başladı. *Eretz Israel*'i Yahudi halkının "manevi merkezi" olarak görüyordu.

Theodor Herzl sahneye çıktığında ve tamamen siyasal siyonizmini geliştirmeye başladığında, Sion Âşıkları'yla arasında doğal olarak sürtüşmeler baş gösterdi. Hareketin Amerika'daki ve Batı Avrupa'daki üyeleri Viyanalı gazeteciden fazlasıyla kuşkulandıklarından faaliyetlerine pratik ve insansever bir düzlemde devam ettiler. Hibbat Zion'un Doğu Avrupa'daki üyeleri Herzl'e desteklerini verdiler, ama iskân kolonileri karşısındaki (olumsuz) tavrına katılmadılar. "Pratik siyonizm" olarak nitelenen şey ile "siyasal siyonizm" olarak nitelenen şey arasındaki uçurum buradaydı. Bu ayrım,

ancak 1907 yılında, ulusal mücadelenin hiçbir yanını ihmal etmeyen "sentetik siyonizm"in benimsenmesiyle çözümlenecektir.

V. – "Pratik siyonizm"in kültürel eleştirisi: Ahad Haam (1856-1927)

Sion Âşıkları'nın Filistin'de sürdürdükleri, ama pek başarıya erişemeyen kolonizasyon faaliyetleri çeşitli yanlarıyla eleştirilmeye başlandı. Bu kişilerin en ilginci ve en fazla dinleneni, *Ahad Haam* (Halk Adamı) denen Asher Hirsch Ginzberg'ti.

İbrani düşünür ve yazar, siyonizmin önemli ideologlarından biri olan Ahad Haam Rusya'daki Skvira'da doğdu. Burada güçlü bir din eğitimi aldı. Aynı zamanda da Aydınlanma literatürüne erişme imkânı buldu. Büyük ölçüde kendi kendini yetiştiren, engin bir kültüre sahip, felsefede olduğu kadar bilimlerde de fazlasıyla bilgi ve görgü sahibi olan Haam, evlendikten kısa süre sonra dinden ayrıldı. 1884'ten 1907'ye dek Odessa'da yaşadı ve orada Hibbat Zion'un faaliyetlerine çok yakından katıldı. Başkanı Leon Pinsker'ken Haam da yönetim komitesi üyesiydi.

1889'da yayımlanan "yol bu değil" başlıklı makalesinde, Ahad Haam, öncülerin ciddi hazırlığı olmadan acil kolonizasyon şeklindeki hareket politikası karşısındaki derin kuşkusunu ifade ediyordu: ona göre, diaspora'daki cemaatlerde önemli bir eğitim ve maneviyat çalışması bölgedeki her eylemin kaçınılmaz önkoşuluydu. Yalnızca "kalplerin hazırlanması", yani Yahudiliğin manevi kaynaklarına geri dönüş

kolonizasyonu başarıyla sürdürmeyi sağlayacaktı. Başarılı olmak için Yahudi'nin ulusal bilincini ve fedakârlık anlayışını, gurur ve halkına bağlılık duygusunu geliştirmek gerekiyordu. Yaratıcı güçleri sürgün nedeniyle zayıflamış olan Yahudilerin manevi güçsüzlüğüne çare bulmak için, Avrupa kültürü karşısındaki teslimiyetleriyle savaşmak ve onlara miras aldıkları kültürün gururunu yeniden kazandırmak gerekiyordu.

Ahad Haam, kendi tezlerini savunmak için yoğun bir edebi faaliyete kalkıştı ve Bne Moshe (Musa'nın Oğulları) adlı yarı-yasadışı bir grup, onun fikirlerini yaymak için kuruldu. 1891 yılında ilk Filistin ziyaretini gerçekleştirdi, öncülerle karşılaştı, *moshava*'lara gitti ve bu yolculuğun sonunda kolonilerin ekonomik, toplumsal ve manevi yanlarına ilişkin eleştirileri iyice arttı: ona göre, kolonizasyon sürecini kesinlikle yavaşlatmalı ve evreleri atlamamalıydı. 1893 yılında, Filistin'e ikinci bir yolculuk gerçekleştirdi ve aynı kuşkuculuğu sergiledi. Yazılarında, temel fikrine sürekli geri dönüyordu; yani eğitici bir çalışmaya, Yahudi incelemelerinin yenilenmesine ve Yahudiliği canlandırmaya yönelik bir çabaya derhal girişilmesi gerektiğini belirtiyordu. Doğu Avrupa'daki siyonist hareketin en önemli aylık yayın organı olan *Ha-Shiloah*'ın editörü olduğundan mükemmel bir kürsüye sahipti. Siyonizm tarihinin en ünlü tartışmalarından biri, lideri Micha Yosef Berdyczewski (1865-1921) olan "Gençler" grubuyla onu karşı karşıya getiren tartışmadır: Berdyczewski, başlangıçtaki dinsel inançlarından koptuktan ve geleneğe karşı isyan ettikten sonra, geçmişi silip atan bir İbrani edebiyatı kurmak isterken, Ahad Haam geleneksel temaları kurtarmak ve bir Yahudi sorunsalı içinde yer almaya devam

etmek gerektiği kanısındaydı. Bu şekilde düşünen tek o değildi: Siyonist şairlerin en büyüğü olan Chaim Nachman Bialik (1873-1834) anılabilir. O da İbrani kültürel canlanmasının Yahudi geleneğinin servetinden kopamayacağı kanısındaydı.

1897 yılındaki birinci siyonist kongresinin ardından, Ahad Haam, Theodore Herzl ve Max Modau'yla siyasal siyonizm sorununda çatıştı. Siyonist hareketin ütopik hedefler saptamasından çekiniyordu ve Herzl'in diplomatik çabalarına çok az güven duyuyordu. Theodore Herzl ile Max Nordau'nun Yahudiliğin kaynaklarıyla pek az bağı olmasından endişe edenlerin tarafında olan Haam, onları kültürel çalışmayı ihmal etmekle suçladı. Filistin'e üçüncü yolculuğunun ardından, 1900 yılında, Baron Edmond de Rotschild'in yerel memurlarının, bunların diktatörce tavırlarının, kolonların "manevi yoksulluğu"nun ve Evrensel İsrailoğulları İttifakı okullarındaki eğitim sisteminin kusurlarının zehir zemberek bir eleştirisini yayımladı. Kichinev pogromunun ardından, Yahudi özsavunmasını savunmaya başladı ve VI. Siyonist Kongre'den sonra, Yahudilik köklerinden kopan bir siyonizm sapması olarak gördüğü Uganda Planı'na karşı kesin tavır aldı. 1907 yılında Londra'ya yerleşti ve orada faaliyetlerine devam etti ve yeni siyonist lider Chaim Weizmann'ın manevi rehberi oldu. Sınırlı kapsamını başkalarından daha açık seçik değerlendirmiş olsa da Balfour Bildirgesi'nin kabulünde önemli bir rol oynadı. 1922 yılında Filistin'e yerleşti ve 1927 yılındaki ölümüne dek orada yaşadı.

Sonuç olarak, onun siyonizminin ayırt edici özelliği aceleciliği reddidir; manevi hazırlık olmadan kitlesel bir göçün reddi ve kültüre yaptığı vurgudur. O, *Eretz Israel*'in tüm Ya-

hudi halkı için bir çözüm oluşturamayacağını ve ulusal topraklarn kriz halindeki bir halk için özellikle "manevi merkez" olacağını düşünüyordu. Ahad Haam için temel sorun Yahudi sorunu değil, iman ile dinsel kimliğin hızla çözülüşünün tahrip ettiği Yahudilik sorunudur. Hibbat Zion döneminde, öncülerin yenilgisinin ve içlerinden çoğunun Filistin'i terk etmesinin yol açtığı hayal kırıklığı Ahad Haam'ın fikirlerinin cazibesini güçlendirdi. Ama bu görüşlerin durumun aciliyetine cevap olamayacağı hızla fark edildi ve Herzl ortaya çıktığında Siyonistlerin büyük çoğunluğu onun tezlerini desteklediler ve onun kurduğu yeni siyonist örgütlenmeye katıldılar.

Bu durumda, siyonizmin atılımına eşi görülmemiş bir kültürel yenilenme de eşlik etti. Ocak 1901'de, "Jüdische Renaissance" başlıklı programatik bir makalede, büyük Yahudi filozofu ve siyonist Martin Buber (1878-1965), sürgünün reddi ve Yahudiliğin kaynaklarına geri dönüşle at başı giden ulusal ve sanatsal bir rönesans planı ortaya atıyordu. Ahad Haam'ın izini kısmen sürdüren Martin Buber, Berthold Feiwel ve Ephraim Moses Lilien gibi kişiler –Chaim Weizmann'la birlikte V. Siyonist Kongre'den doğan Demokratik Fraksiyon'un mensupları– bir süre sonra siyasal siyonizmin karşısına Yahudiliğin kaynaklarına geri dönüşle ilgili geniş bir kültürel hareket idealini çıkardılar.

IV. Bölüm

SİYASAL SİYONİZM: THEODOR HERZL (1860-1904) VE MAX NORDAU (1849-1923)

I. – Theodor Herzl

Theodor Herzl, haklı olarak, siyasal siyonizmin kurucu babası, Yahudi devleti fikri etrafında kitleleri seferber etmeyi bilmiş görücü olarak kabul edilir. Şu kehânette bulunmuştur: "Eğer siz isterseniz bu bir düş olmaktan çıkar."

Budapeşte'de doğan Herzl, ailesi tarafından Alman Aydınlanmacılığı anlayışıyla eğitildi: Alman kültürü ve bulunulan topluma entegrasyon. 18 yaşına geldiğinde ailesi Viyana'ya yerleşti ve orada hukuk fakültesinde eğitim görerek doktorasını tamamladı. Yahudiliğe ilgisi 1882'de, Duehring'in Yahudi sorunu üzerine eserini okuduğunda uyanmış olabilir: *Die Judenfrage als Rassen – Sitten – und Kulturgrage*. Avusturya mahkemelerinde kısa bir dönem dava savunduktan sonra hukuk mesleğine olan ilgisini yitirerek, kendini uzun yıllar yazmaya adar: makaleler, gazete tefrikaları, hikâyeler,

yolculuk anlatıları, toplumsal temalı tiyatro eserleri... Julia Naschauer'le olan evliliğinden üç çocuğu olur.

Ekim 1891'de Herzl, Paris'teki önemli liberal Viyana gazetesi olan *Neue Freie Presse*'in muhabirliğine başladı. O dönemde, Yahudi sorununun, Yahudi gençliğinin sosyalizmi benimsedikten sonra kitlesel olarak Hıristiyan olmasıyla çözüleceği inancındaydı. Ancak bu inanç pek uzun sürmeyecektir... III. Cumhuriyet ve değerleri, ona bir entegrasyon modeli oluşturuyor gibi gelmiştir. 1894 tarihinden itibaren tamamen görüş değiştirmeye başladığının işareti, o tarihte yazmış olduğu *Das Ghetto* adlı piyestir. Bu dramda, asimilasyonu ve inanç değişikliğini Yahudi sorununun çözümü olarak reddettiği ve bu soruna dair yeni düşüncelere çağrı yaptığı açıkça görülür.

Herzl etrafındaki efsaneye bakılırsa, siyonist inancı Yüzbaşı Alfred Dreyfus'un mahkûmiyeti ve rütbesinin düşürülmesi karşısında oluşmuştur ve zincirlerinden boşanmış Parisli kalabalığın "Yahudilere Ölüm!" haykırışlarının onu yeni fikirlere yönelttiği iddia olunmaktadır. Ne var ki araştırmacıların çoğu Herzl'in *Der Judenstaat* (Yahudi Devleti) adlı ünlü kitabını Dreyfus Olayı'na tepki olarak yazdığını düşünmemektedirler. Onun düşünsel evriminin daha önce başladığını, Almanca konuşulan ülkelerde anti-semitizmin ani yükselişi ve Karl Lueger'in kökten Yahudi-karşıtı bir programla Viyana belediye başkanı olarak seçilmesiyle beraber bu anti-semitizmin doruk noktasına çıkmasıyla başladığını düşünmektedirler. "Dreyfus Olayı" olsa olsa onun inancını pekiştirmiştir: yani, özgürlük ülkesi, halkların kurtuluşunun beşiği olmuş Fransa'da bile Yahudilerin Yahudi-olmayanlar tarafından kabulü imkânsızdı; Yahudileri yalnızca ulusal topraklara kitlesel göç kurtarabilirdi.

Herzl, tüm zamanını tamamen alacak yoğun bir faaliyete girişti. Önce Baron Maurice de Hirsch'e rastladı, sonra yazmaya koyuldu: *Rothschild'e Hitap*'ını tamamladı. *Yahudi Devleti*'nin ilk taslağı olan bu metin Haziran 1895'te tamamlandı. Ünlü ailenin, onun kitlesel göç ve Filistin'in yeniden iskânı projesini desteklemesini arzuluyordu. Sonuçta, Rothschild'lerin serveti, günün birinde anti-semitizmin yükselişini boşa çıkarmayacaksa neye yarardı ki? Bu fikirlere Viyana'dan, Paris'ten ve Londra'dan gelen ilk tepkiler Herzl açısından fazlasıyla hayal kırıklığına uğratıcıydı. Kimileri onun delirdiğini ve istirahate ihtiyacı olduğunu düşünüyorlardı... Daha ilk andan itibaren onu desteklemiş olan tek muhatabı Max Nordau oldu. Herzl'le sağlam bir dostluk kuracak ve tamamen hizmetine girecektir.

Ertesi yıl, Herzl, metnini gözden geçirip düzelttikten sonra Viyana'da *Der Judenstaat* adı altında yayımladı. Hızla büyük bir başarı kazandı, öyle ki kitap 18 dile çevrildi. Eserin temel fikri, Yahudi sorununun asimilasyon yoluyla asla kesin olarak çözülemeyeceğiydi: bir yandan, anti-semitizm asla ortadan kalkmayacak bir şeydir, diğer yandan Yahudilerin ulus halinde yaşamaya çalışmaları doğaldır. Onun anti-semitizm analizinin diğer yazarlara göre orijinalliği, Herzl'in Batı Yahudileri ile Doğu Yahudileri arasında hiç ayrım yapmamasıdır: Red olgusunun tüm Yahudi halkını ilgilendirdiği sonucuna varmıştı. Eğer bu durum anlaşılırsa, Yahudilerin ıstırabı ancak siyasal bir çözümle sonuçlanabilir: büyük güçlerin desteğini alan bağımsız bir devletin kurulması. Bu devlet Filistin'de, Latin Amerika'da ya da başka bir yerde, halkın temsilci mercilerinin kararına göre kurulabilirdi. Onun bakış açısından, bir devletin siyasal koşullarının sağlanması,

yani bu devleti kurmak için büyük güçlerle pazarlık, ister istemez her türlü pratik kolonizasyondan önce gelmelidir. Herzl'le birlikte yüksek diplomasi ön plana geçer.

Herzl'in tasarladığı Yahudi devletine gelince, bu modern ve Batılı bir devlet olacaktır, ilerleme, bilim ve teknoloji üzerinde temellenecektir ve toplumsal bir esine dayanacaktır. Bu devletin kuruluş perspektifi içinde, halkın bütününü temsil eden bir tür yasal otorite olan bir Yahudi Cemiyeti ile girişimin mali yönünü denetleyecek ve ülkenin kolonizasyonunu örgütleyecek bir Yahudi Kumpanyası kurulmalıdır. Aslında, Theodor Herzl, Leon Pinsker'in tezini kullanıyordu. Buna göre, Yahudiler ancak ulusal anormalliklerine son verirlerse dünya halkları tarafından kabul görebilirlerdi. Hatta anti-semitiklerin bile onun Yahudi devleti projesini destekleyebileceklerini düşünüyordu, çünkü bu devlet sayesinde onlar da asimile edilemeyen bu azınlıktan kurtulmuş olacaklardı!

Herzl'in karakteristik özelliği sarsılmaz iyimserliğiydi. Tarih'in ona hak vereceğine ve günün birinde kendi devletinin ortaya çıkacağına samimiyetle inanıyordu. *Der Judenstaat*'ın ardından, birkaç yıl sonra, Herzl'in bir diğer önemli eseri olan *Altneuland* (Eski-Yeni Toprak, 1902) gelecektir.

Soylu görünümlü, karizmatik, bu dünyanın kudretlileriyle eşit düzeyde tartışan Herzl, Doğu Avrupa Yahudilerini harekete geçirmeyi başarır. Bu kişilerin çoğu Herzl'e sınırsız bir hayranlık beslemektedir. İmanlı ve geleneklerine sadık Yahudi kitlelerle temasları sonucu, kısa sürede, *Eretz Israel*'in, tarihsel ve kültürel açıdan uygun tek toprak olduğuna ikna olmuştur.

Stratejik açıdan Herzl Yahudi sorununun bir uluslararası politika sorunu olduğunu ve bu düzeyde ele alınması gerektiğini düşünüyordu. Bunun üzerine yolculuklarını ve görüşmelerini artırdı: Bade grandükü ve Kayzer'in amcası Frederick'in desteğini kazandı. Böylelikle bizzat Kayzer'in yakınında olmayı ve ona siyonist davasını anlatmayı başardı. Buna karşılık, Konstantinopolis'deki başvezirle görüşmesi sırasında, onu Filistin'i bırakmaya ikna edemedi. Baron Edmond de Rothschild'le buluşmasının ve onun projelerini desteklemeyi reddinin ardından –ki bu en amansız hayal kırıklıklarından biri oldu– Herzl, kitlelere çağrı yapma vaktinin geldiğini anladı. Bunun üzerine *I. Siyonist Kongre*'yi topladı. 1897'de Basel'de kongrenin toplanması olağanüstü bir olay oldu. Kongre bir tür Yahudi parlamentosu halindeydi ve Herzl de neredeyse bir devlet başkanı görünümündeydi. Siyonist hareketin programı orada benimsendi ve Dünya Siyonist Örgütü Herzl'in başkanlığında kuruldu. Gelecekteki devletin habercisi olan tüm semboller mevcuttu: yeni harekete bağlılığın işareti olarak bir "shekel"in satın alınması, Jewish National Trust adı altında bir bankanın kurulması, çeşitli dillerde resmi bir basın; tüm bunlar Herzl'in Basel'de dile getirdiği şu ünlü cümleyi doğruluyordu: "Ben burada Yahudi devletini kurdum!"

Siyonist Örgüt'ün başkanlığını yaptığı süre boyunca ve ölümüne dek stratejisinden şaşmadı: bir numaralı hedefin, Yahudilere ulusal bir toprakta egemen haklar verecek siyasal bir belge elde etmek olduğunu düşünmekte ısrarlıydı. Dolayısıyla, öncelikle art arda koloniler göndererek bölgedeki kolonizasyonu geliştirmek gerektiğini düşünen "pratik siyonistler"in stratejisinden tamamen ayrılıyordu. Ayrıca, Ahad

Haam gibi, kültüre ve maneviyata vurgu yapılmasını, dilin, eğitimin canlandırılmasını ya da Yahudiliğin kökenlerine geri dönüşü savunanlara da karşı duruyordu. Herzl'e göre "siyonizm"in tek bir anlamı vardı: topraksız bir halkın halksız bir toprağa yerleşmesi ve burayı kendi ulusal vatanı ve egemen devleti haline getirmesi. Herzl açısından bir şanssızlık olarak, onun projesinin gerçekleşebilirliğine hiç inanmayan önde gelen ve para babası Yahudilerin destek vermemesi sonucu faaliyetleri sürekli baltalanmıştır.

Türkiye'deki sultanla, Filistin Yahudileri için bir Sözleşme elde etmek amacıyla boş yere görüştükten sonra, Britanya hükümetine döndü. Bu ülkenin siyasetçilerinin ve kamuoyunun desteğini elde edebilmek için IV. Siyonist Kongre Londra'da düzenlendi. Herzl o dönemde fazlasıyla tartışılan Büyük Britanya'daki Yahudi göçü sorununun, eğer Londra kendi imparatorluğundan bir toprak verirse gayet iyi çözümlenebileceğini ve Yahudilerin orada bağımsız bir yaşam sürebileceğini açıkladı. Kimi zaman Herzl Kıbrıs'ın, hatta Sina Yarımadası'nın geçici çözüm olabileceğini bile düşündü. İngiliz hükümeti Kıbrıs'ı vermeyi kesin olarak reddetti. Mısırlılar da ne şekilde olursa olsun Sina'ya Yahudi iskânına karşıçıktılar. Bunun üzerine, Mayıs 1903'te, Britanya hükümeti Doğu Afrika'da bir bölgeyi, Uganda'yı önerdi (burası aslında günümüzde Kenya'nın parçası olan bir bölgedir). Bu öneri, Siyonizm tarihinin en önemli tartışmalarından birine yol açtı: "Uganda Sorunu".

Gerçekten de, Kychinev pogromuna (1903) dair gelen korkunç haberler karşısında Herzl Britanya'nın önerisini cid-di ciddi düşünmeye koyulmuştu. Hem taktik hem de pratik nedenlerle bu öneri ona makul geliyordu, ama yine de nihai

hedeften vazgeçmiş değildi: *Eretz Israel*. Öncelikle İngiliz hükümetiyle iyi ilişkiler geliştirerek, devletle ilgili hedeflerini kabul ettirmeye çalışıyordu ve Uganda'nın kabulünün, Osmanlı hükümetinin Filistin konusunda gevşemesine dolaylı olarak katkıda bulunacağını düşünüyordu. Son olarak, Uganda'nın Rusya Yahudilerinin, gelecekte Filistin'e nakledilmeyi beklerken, bir transit toprağına doğru kitlesel olarak kaçışını sağlayacağını umuyordu. Herzl Uganda önerisini, Ağustos 1903'te Basel'de toplanan VI. Siyonist Kongre'ye sundu. Bunu siyonist hedeflere bir ihanet olarak gören delegelerden bu kadar coşkulu ve şiddetli bir muhalefetle karşılaşacağını bilmiyordu. Meclis, her şeye rağmen, Doğu Afrika'ya bir soruşturma komisyonu göndermeye karar verdiğinde, muhalifler kapıları çarparak kongreyi öfkeli bir şekilde terk ettiler. Herzl onları yatıştırmakta ve nihai hedeften vazgeçmediğine ikna etmekte güçlük çekti. Bölünme kıl payı engellenebildi, ama bundan böyle, Herzl, ölene dek, kendi hareketi içinde, Menachem Ussishkin ile Rus delegelerin başı çektiği güçlü bir muhalefetle karşılaştı.

Ömrünün son yıllarında Herzl, projesini geliştirmek için hiçbir çabadan geri durmadı. Rus yetkililer ile diğer hükümetler nezdindeki girişimlerini artırdı, Türklere yeni önerilerde bulundu, papayla ve İtalya kralıyla görüştü, Britanya hükümetiyle görüşmelere yeniden başladı, ama bir sonuç elde edemedi. Bitmek bilmez yolculukları sağlığını bozmuştu ve 3 Temmuz 1904'de, 44 yaşında öldü. Ölümünün ardından Herzl efsanevi bir kahraman oldu. Aşağılanmış, dağılmış ve kıyımdan geçmiş milyonlarca insanı bir ulusa dönüştürmeyi başarmış ve siyonizmi ütopik bir ideolojiden gayet sağlam yapılı, dünya çapındaki bir harekete dönüştürmüş kişi

olarak görüldü. Herzl'in faaliyetleri olmasaydı, Büyük Britanya'nın günün birinde Balfour Bildirgesi'ni onaylaması ve İsrail devletinin doğması kuşkuluydu. Herzl, şu görülmemiş siyasal projeyi ifade etmeye cesaret etmişti: çözülüp dağılma yolundaki yaşlı bir halkı, zorla ayağa kaldırarak modern bir ulus-devlete dönüştürmek.

II. – Max Nordau (1849-1923)

Haham oğlu, başarılı yazar, tanınmış hekim, Avrupa'da ilgigören kozmopolit entelektüel olan Max Nordau, Theodor Herzl'in yanında, siyasal siyonizmin önemli şahsiyetlerinden biridir. Herzl gibi Budapeşte kökenli olan Max Nordau 1892 yılında Paris'te Herzl'le tanıştı. Onun dostu ve daima en sadık yandaşı olarak kaldı. 1895 yılında, Yüzbaşı Dreyfus'un rütbesinin indirilmesine birlikte tanık oldular ve Herzl bu konuya ilişkin görüşünü Viyana'daki *Neue Freie Press*'e yazarken, Nordau da Berlin'deki *Vossische Zeitung*'a yazdı. Nordau'ya göre de bu olayın tek bir anlamı olabilirdi: asimilasyonun tam ve mutlak yenilgisi. Herzl ona *Yahudi Devleti* kitabını okuduğunda, Nordau bu görüşlere derhal katıldı. 1896 yılında Herzl, Nordau'yu Fransa'daki siyonist hareketin başı ilan etti. O dönemde, özellikle zorlu bir kültürel çevre içerisinde, henüz rüşeym halindeki bir hareketti bu. 1897'de Nordau ünlü Basel Birinci Siyonist Kongresi programını kaleme aldı ve sonraki tüm kongrelerde ön planda rol oynayarak, her yıl, dünyadaki Yahudilerin durumu üzerine önem taşıyan toparlayıcı söylevler verdi. Onun söylevleri siyonist literatürün klasik metinleri arasında yerini ala-

caktır. Yorulmak bilmez bir propaganda sürdürdü, tutku ve maharetle savunduğu davanın hizmetine tamamen girdi ve Herzl'in "siyasal" tezlerini, özellikle Ahad Haam'a ve "kültürel siyonizm" yandaşlarına karşı daima savundu. Gerçekten inanmasa da, Uganda projesini savunmaya dek vardı. Bu projenin geçici niteliğini belirtmek için "gece sığınağı" olarak niteledi. Herzl'in ölümü üzerine, birçok kişinin ona sunduğu ve mantıken de ona ait olması gereken Siyonist Örgüt'ün yöneticiliğine geçmeyi reddettiyse de, davaya kendini adamaya devam etti. 1911 yılında, siyonist bir kongreye son kez başkanlık etti: aslında Max Nordau, fazlasıyla pragmatik olarak gördüğü ve Herzl'in kâhince bakış açısından fazlasıyla uzaklaşmış olarak değerlendirdiği Chaim Weizmann'ın yönetimindeki siyonist idarenin yönelimi karşısında kendini acılı ve hayal kırıklığına uğramış hissediyordu. 1920 yılında, Londra'daki Albert Hall'de, Britanyalı siyasetçiler ve siyonist liderler karşısında yaptığı konuşmada, Balfour Bildirgesi'nin olası tek anlamının Filistin'de bir Yahudi çoğunluğu hızla oluşturmak, ardından da bağımsız bir Yahudi devleti kurmak olduğunu belirtti. Nordau, dirimselci ve iradeci bir siyonizm geliştiriyordu: ona göre Yahudiler, Batı kültürünün öncüleri olarak Filistin'e gitmeli ve Avrupa'nın sınırlarını Fırat'a dek genişletmeliydiler.

V. Bölüm

HERZL'DEN SONRA SİYONİZM

I. – "Sentetik siyonizm": Chaim Weizmann

Herzl'in ölümünden birkaç yıl sonra, "pratik siyonizm" ile "siyasal siyonizm" savunucularını karşı karşıya getirmiş olan tartışma yavaş yavaş sona erdi. 1907'den itibaren hareketin egemen ideolojisi "sentetik" oldu: hiçbir araç ve hedeften vazgeçilmemeli, hepsi birlikte sürdürülmelidir. Bir yandan, büyük güçlerden kurucu bir siyasal belge elde etmeye çalışmak gerekirken, diğer yandan, Filistin'de yerleşme noktaları inşa etmeyi ve kolonilerin ekonomik ve toplumsal altyapısını geliştirmeyi sürdürmek gerekiyordu; son olarak da, tüm bunlar yoğun bir "kültürel" faaliyetle birleştirilecekti. 1920 yılında Dünya Siyonist Örgütü'nün başkanlığına seçilen Chaim Weizmann'ın (1874-1952) temel olarak temsil ettiği şey, bu "sentetik siyonizm" oldu.

Ömrünün son deminde İsrail devletinin ilk başkanı olacak kişi, 27 Kasım 1874'de Minsk bölgesindeki Motol'dadoğdu. Babası zengin bir tüccar ve aynı zamanda da bir *maskil*'di – Aydınlanma yanlısıydı. Ve küçük oğlanın çocukluğunda hem

geleneğin hem de bilimsel konuların öğrenilmesinin ciddi bir yeri vardı. Eşine az rastlanır bir çalışma gücünden ve entelektüel bir enerjiden yararlanarak, Darmstadt'taki Politeknik Okulu'nda, ardından Berlin'de eğitim gördü ve burada biyo-kimya alanında uzmanlaştı, çok kısa sürede keşifleriyle kendini gösterdi. Reich'ın başşehrinde, bir grup siyonist entelektüele katıldı ve "kültürel" siyonizmin önemli düşünürü olan Ahad Haam'ın fikirlerinden çok etkilendi. Weizmann, daima kendisinin düşünce ustası olarak kabul ettiği ama asla tek entelektüel referansı olmamış bu kişinin ana temalarını benimsedi. Weizmann'ın özelliği, yoğun siyonist faaliyetler ile uluslararası bir üne kavuşmasını sağlamış olan ve dolayısıyla siyasal projelerine de hizmet eden istisnai akademik araştırmaları daima birlikte sürdürmüş olmasıdır. 1901 yılında, 27 yaşında, Cenevre Üniversitesi'ne eğitmen olarak atandı ve siyonist yöneticilerin ilk halkasına dahil oldu. Theodor Herzl'e büyük bir hayranlık duymasına rağmen, tüm gücünü diplomatik çabaya ayırmış olduğu ve öncülerin faaliyeti ile toprağa pratik olarak yerleşme yapılarının inşaasını ihmal ettiği için onu eleştirdi. 1901'deki Siyonist Kongre arifesinde, Weizmann ile Leo Motzkin (1867-1933), hedefi özellikle Filistin'e toplumsal, kültürel ve ekonomik kurumların yerleşmesini teşvik etmek olan Demokratik Fraksiyon'u kurdular: dahası, bu iki adam, modernitenin kazanımlarına açık, laik bir Yahudilik anlayışını savunuyorlardı. Örneğin Weizmann bir "İbrani Üniversitesi" kurma çağrısında bulundu. Burası, bir anlamda, siyonizmin kültürel odağı olacaktı. Genç bilginin Siyonist Örgüt'ün başkanına Uganda sorunu hakkındaki radikal muhalefeti onun militanlarca tanınmasında önemli rol oynadı. Herzl'in öldüğü 1904 yılında İngiltere'ye yerleşti

ve Manchester Üniversitesi'nde araştırmalara girişti. Aristokrat ruhlu bir düzen insanı olarak, Britanya yönetici seçkinlerinin en kapalı çevrelerine hızla daldı. Başbakan Arthur James Balfour'la dostluk ilişkileri kurmayı ve bu devlet adamını Yahudi ulusal davasına kazanmayı başardı. İngiltere'de siyonist hareketin kurumlarını yerleştirdi; politik ve pratik iki hedefin bileşimini hiç bıkmadan savundu. Birinci Dünya Savaşı onu ön plana çıkardı ve bu savaş onun bakanlar, parlamenter ve siyasal partiler arasında lobicilik faaliyetini yoğunlaştırmasının vesilesi oldu. Kişiliği ve bilimsel alandaki önemli başarılarıyla muhataplarını büyüledi. 2 Kasım 1917'de, Filistin'de ulusal bir Yahudi odağı oluşturulmasını vaat eden Balfour Bildirgesi onun sayesinde yayımlandı. Tüm dünyanın devlet adamları, Weizmann'ı, Herzl'den sonra, düşü gerçeğe dönüştüren insan olarak kabul etmeye başladılar. 1918 yılında, İngiltere'nin Filistin'e yolladığı bir hükümet heyetine başkanlık ederek, emir Faysal'la görüştü ve siyonist hedeflerin meşruluğunu kabul ettiğini belirtmesini sağladı; ama bunun koşulu, yine de, Arapların milliyetçi hedeflerinin de dikkate alınmasıydı. Versailles Barış Konferansı'nda hazır bulunan çok sayıda kişiyi Yahudi ulusal davasına kazanmayı başardı ve Büyük Britanya'ya verilen mandanın Balfour Bildirgesi'ne özellikle referans oluşturmasını sağladı. 1920 yılında, artık iyice benimsenmiştir: Dünya Siyonist Örgütü başkanı seçilir. İki yeni lider arasında bir işbölümü, ama aynı zamanda kesin bir rekabet ortaya çıkacaktır: Weizmann ve Ben Gurion. İkisinin de temelde farklı kişilikler oldukları doğrudur.

Weizmann her alanda ılımlı bir çizgiyi temsil ediyordu. Siyonist sağın lideri olan Wladimir Zeev Jabotinsky'nin kişi-

sel dostu olmasına rağmen, onun milliyetçi ve askeri retoriğine sammiyetle karşı çıkıyordu. Diaspora'nın inkârına da inanmıyordu. Albert Einstein ya da Léon Blum gibi "açıkça" siyonist olmayan Yahudileri genişlemiş Yahudi Ajansı'na katmaya çalıştı.[1] Weizmann, aynı zamanda, kesin biçimini almamış bir "güvercin"dir; Arapların çıkarlarına zarar vermeden ve bölge halklarının onayıyla devletin kurulabileceğine inanan biridir. Sürekli tekrarladığı gibi, Sion'un "fazladan bir beyaz koloni daha" olmasını reddediyordu. *Yichouv*'un en militaristlerinin çizgisine karşıydı. Ama, Araplarla çatışmaların giderek büyümesi ve İngiltere'nin düşman tavrı karşısında, onun ılımlı çizgisi bir süre sonra azınlıkta kalacaktı. Militanlar ise Ben Gurion'un aktivizmine katılıyorlardı. 1935 yılında Rehovot'a yerleşti ve orada Daniel-Sieff Enstitüsü'nün ilk adımını attı. Burası daha sonra prestijli Weizmann Bilim Enstitüsü halini alacaktır. 1937 yılında, Weizmann ve Ben Gurion, yine de, Filistin'in paylaşımı önerisini desteklemek için aynı kampta buluştular. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Londra'nın Arap yanlısı politikası ile Yahudi göçüne dayatılan çok sert kısıtlamalar dikkate alındığında, çeşitli paramiliter siyonist örgütler, Filistin'deki İngiliz askerlerine karşı amansız bir gerilla savaşı başlattılar. Böylelikle Büyük Britanya'yı bu ülkeden gitmeye zorlamak istiyorlardı. 1945-1947 arasında Hagana ve Irgun örgütleri İngilizlere karşı kanlı operasyonlara girişti. Sonunda İngilizler Yahudi-Arap sorununu BM'ye getirmeye karar verdiler. Weizmann terörizme başvuruyu reddetti ve Lord Moyne'un Kahire'de Stern

1) Uluslararası sivil toplum kuruluşu olan Yahudi Ajansı, Dünya Siyonist Örgütü'nün yürütme komitesini oluşturdu.

Grubu tarafından öldürülmesi onu derin üzüntüye boğdu. Ama Weizmann'ın otoritesi siyonist harekette giderek daha fazla tartışma konusu ediliyordu: onu fazla yumuşak, İngilizlere karşı fazla uzlaşmacı buluyorlardı. 1946'daki siyonist kongre sırasında açıkça azınlıkta kaldı. Şubat 1949'daki birinci Knesset [meclis] onu İsrail devletinin ilk başkanı seçti, ama o bu "onur"un kızağa çekilmek anlamına geldiğinin gayet iyi farkındaydı. Aslında, gerçek iktidar başbakan Ben Gurion'un elindeydi. 9 Kasım 1952'deki ölümüne dek, karar merkezlerinden uzakta, tam anlamıyla onursal bir işlev yerine getirdi.

Böylece, Weizmann döneminde, ulusal toprak elde etmek, kolonizasyonu teşvik etmek, asimilasyona karşı mücadele etmek, tüm siyonistler için kısmen dini hedefler halini almıştı. Gündelik yaşamda bunun anlamı, toprak satın almak için Yahudi Ulusal Fonu'nda para toplamak, Filistin'deki öncülerin faaliyeti üzerine haberler yaymak, İbrani dil ve kültürünü geliştirmek ve Yahudi ulusal davasını desteklemeleri için siyasetçilerle politik bağları artırmaktı.

II. – Balfour Bildirgesi (1917)

Siyonizmi bir kitle hareketine dönüştüren Birinci Dünya Savaşı oldu. Dünya Savaşı sırasında siyonizm tarihinin önemli gelişmelerinden biri meydana geldi: uzun müzakereler sonunda Britanya hükümeti 2 Kasım 1917'de Balfour Bildirgesi'ni yayımladı. Bildirgede, Britanya Filistin'de ulusal bir Yahudi Odağı kurulmasından yana olduğunu ilan ediyordu. Bu metne göre, Büyük Britanya Osmanlı İmpa-

ratorluğu'nun yıkıntılarından sökülüp alınmış bu topraklar üzerinde mandasını uyguladığında, Yahudilerin kitlesel olarak Filistin'e yerleşmesine ve orada özerk bir toplum kurmasına izin verecektir. Bununla birlikte, bu ülkede yaşayan Yahudi-olmayanların yurttaşlık ve dinsel haklarına saygı gösterilecektir. Bu bildirgede başkalarını düşünen bir yan yoktur: özellikle Amerikan Yahudilerini Müttefiklerin davasına kazanma yönündeki İngiliz arzusunun ifadesiydi. Böylece, Çarlık Rusya'sının koalisyondaki varlığına rağmen, savaşa girmesi için hükümetlerine baskı yapabileceklerdi. Genel olarak Birinci Dünya Savaşı, Yahudi cemaatlerinde siyonizmin atılımıyla ve [Avusturya-Macaristan ve Osmanlı imparatorluklarının çöktüğü, Başkan Wilson'un On Beş Madde'si (8 Ocak 1918) döneminde milliyet hareketlerinin ortaya çıktığı koşullardaki] siyasal başarıyla çakıştı.

Dahası, siyonist liderler, Müttefikler kampında savaşa katılmak için Yahudi birlikleri oluşturmaya karar vermişlerdi. Britanyalılar, kendi saflarında çarpışacak bir Yahudi lejyonunun örgütlenmesini kabul ettiler. Lejyonun "siyonist" anlamı özellikle sembolikti; bu bir Yahudi ordusunun başlangıcı, gelecekteki devletin habercisiydi. Lejyon, aslında, Filistin'deki ilk kolonileri hırsızlara ve haydutlara karşı koruyan silahlı milis olan *Hachomer*'in başlattığı askeri geleneği devam ettiriyordu. Bu gelenek Birinci Dünya Savaşı sonrasında (1920), Yahudi-Arap çatışmaları yaygınlaştığında, *Haganah*'ın oluşumunu sağlayacaktır. Bu silahlı mücadele siyonizmin tarihinde önemli bir rol oynadı: bağımsız bir askeri güç söz konusuydu. Bu güç, öncülerin kendini savunmasını sağlamalı, ama özellikle ulusal kurtuluş mücadelesinde egemenlik boyutunu ortaya koymalıydı.

VI. Bölüm

YAHUDİ ANTİ-SİYONİZMİ

Kendi toprakları üzerinde egemenliği amaçlayan bir Yahudi ulusu fikri üzerinde temellenen siyonizm, başlangıcında, kendisine kökten karşıt ve düşman Yahudi kimlik akımlarıyla çatışmak zorunda kaldı. Bu, nazik bir üslupta yürüyen bir polemik değil, gerçek bir ideolojik savaştı.

I – Aşırı-ortodoks Yahudilik

En sert mücadelelerden biri siyonizmle aşırı-ortodoksluk arasındadır. XIX. yüzyıl hahamlarının ezici çoğunluğu siyonizmi korkunç bir sapkınlık olarak, XVII. yüzyıldaki Sabataycılık, Frankist mezhep ya da diğer sapmalar gibi, Yahudi halkına bunca kötülük etmiş olan hareketleri hatırlatan yeni bir sahte-mesihçilik olarak görüyorlardı. Bu Thora Bilgeleri, Hasidi akıma ve Litvanya'daki önemli Talmud akademilerine bağlı olsalar da, geleneksel tezi savunmaya devam ediyorlardı. Buna göre, Yahudilerin sürgünü Tanrı'nın

bir cezasıdır ve bu cezaya son verebilecek olan yalnızca Tanrı'dır. O'nun kararı üzerinde insanın hiçbir etkisi olamaz; kefareti hızlandırmayı istemek O'na isyan etmek olur. Bu yüksek din otoriteleri Neşideler Neşidesi'ndeki üç andı –"Aşkı Vaktinden önce uyandırmayın"–, özellikle siyonizmin yaptığı gibi sürgünlerin bir an önce toplanmasına karşı bir tanrısal buyruk olarak yorumlarlar. Dahası, *Eretz Israel*'e "be-homa", yani "zor kullanarak" geri dönme isteği metinler tarafından yasaklanmıştır.

Bu hahamlara göre siyonist hareket esasen din-karşıtlığından esin alan ve zındık Yahudilerin yönettiği bir hareketti; dolayısıyla bu hareketten hiçbir iyi sonuç çıkamazdı. Çok sayıda siyonistin Yahudi geleneğini eleştirel olarak yeniden değerlendirmeye ve değerleri gerçekten altüst etmeye çağrıda bulunduğu tamamen doğrudur: Hahamların yücelttikleri Kutsal Kitap kültürünün yerine enerji ve fiziksel cesaret kültürünü koymak istemişlerdi... Birçok laik açısından, Yahudilerin hayatta kalması Yahudi geleneğinin terk edilmesinden, gururlu ve kahramanca bir "yeni İbrani"nin doğuşuna odaklanmış dindışı ve dirimselci bir felsefenin benimsenmesinden geçiyordu. Elbette ki Thora bilgeleri bu tür yönelimlere şiddetle karşı çıkmışlardı.

Aşırı-ortodoksluk, anti-siyonist politik-dinsel güç olarak örgütlendi: 1912'de Agoudat Israel (İsrail Birliği) partisi kuruldu. Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki tüm Yahudi topluluklarında temsil edilen bu örgüt, siyonist harekete karşı aralıksız bir mücadele sürdürecektir. Siyonistler sinagog dışına atıldılar, yetkililere ihbar edildiler, ülkeden kovuldular. Agoudat İsrail ancak 1930'lu yıllarda Nazizmin yükselişi ve anti-semitizmin şiddet yoluyla büyümesiyle bir-

likte siyonistlere olan düşmanlığını az çok ılımlılaştırmaya başladıysa da onların ideolojisine asla yakınlaşmadı. 1935-1938 yılında partinin Filistin'deki kanadı, belirli koşullarda siyonist yetkililerle belediye örgütlenmesi ve savunma planında işbirliğini bile kabul etti. Yakınlaşma, İsrail devletinin kuruluşundan sonra, Agoudat Israel'in hükümete katılışıyla ifade bulur. Tamamen nispi bu "ılımlılaşma" en fanatiklerin öfkesine yol açar ve Agoudat Israel'den ayrılan bu kesim bugüne dek siyonizme karşı amansız bir mücadele sürdürmektedir. Bunlar, "siyonist sapma"yla ve İsrail devletiyle her türden teması reddeden, özellikle Netourei Karta'lar (Site'nin Muhafızları) ve Satmar Hasidimleri'dirler. Bu aşırı anti-siyonistler, mücadelelerinde Filistinlilerle bile ittifak ederler: Nestourei Karta yöneticilerinden biri FKÖ'nün daimi üyesidir.

II. – Bund ve komünistler

Siyonizmin diğer önemli muhalifleri, devrimci Yahudilerdi: bir yanda Bund'lar, diğer yanda komünistler.

"Yahudi işçiler her yerde örgütlenirse, memleketinden ayrılan her emekçi gittiği her yerde kendine yoldaşlar bulur ve o zaman öyle büyük bir gücümüz olur ki bugün bunu hayal bile edemeyiz [...] Haklarımız için mücadele ettikçe gücümüz artar. Bu güç sayesinde hak eşitliğini elde edeceğiz." Litvanya, Polonya ve Rusya Yahudi Emekçiler Genel Birliği, yaygın adıyla *Bund*, bu perspektif içerisinde Ekim 1897'de Vilnius'ta kuruldu. Yahudi proletaryasının hem azınlık olarak hem de sınıf olarak özgül bir baskıya maruz kal-

dığını ileri süren Bund kendisinin Rus sosyal-demokrat hareketin bir kolu olduğu iddiasındaydı. Rus Marksist Partisi'nin oluşumunda anahtar bir rol oynayan Bund, ardından Lenin, Troçki ve diğer komünist yöneticiler tarafından şiddetle eleştirildi. Kuşkusuz ki, Bundçuluk ve siyonizm aynı politik Yahudi modernitesinin paralel iki tarzını oluşturmaktadır: boyun eğdirilmiş ve aşağılanan Yahudi figürünü ve anormal durumuna bağlı olan sözde-kusurlarını her ikisi de reddetmektedirler. Ama Bund'a göre siyonizm, Yahudi işçileri diğer proleterlerin yanında sürdürmeleri gereken sınıf mücadelesinden saptıran milliyetçi, sömürgeci ve emperyalist bir küçük burjuva ideolojisiydi. Diğer yandan siyonist ideologlar da Bund tezleriyle mücadele etmeye fazlasıyla enerji ayırdılar ve bir Yahudi sosyalizminin ancak bağımsız bir Yahudi toplumunda gerçekleşebileceği ve anti-semitizmin Yahudi işçisinin ev sahibi toplumda kaldığı sürece özlemlerini gerçekleştirmesine asla imkân tanımayacağı üzerinde durdular.

Elbette ki, en kökten anti-siyonist tavır bolşeviklerin, ardından da komünistlerin tavrıydı: Yahudilerin ne toprakları ne de ortak bir dilleri olduğundan, hiçbir biçimde bir ulus olarak kabul edilemezlerdi. Komünistlere göre, modern bir kapitalist ekonominin ortaya çıkmasıyla birlikte, geleneksel hudutlar çökecekti, dolayısıyla Yahudiler kendilerini kabul eden ülkenin proletaryasıyla kaynaşarak işçi sınıfı mücadelelerine tümüyle katılmalıydılar. Bu sürece engel teşkil edecek her türden milliyetçi teşebbüs, örneğin siyonizm, Komünist Enternasyonal tarafından esasen gerici olarak yargılanmıştı. Rus devrimiyle birlikte tüm dünyanın komünistleri siyonizmi mahkûm edecek ve ona zarar vermek için ellerin-

den geleni yapacaklardır. Hatta Sovyetler Birliği'nde bile siyonist örgütler Stalin'in emriyle ortadan kaldırılacak ve siyonizm mahkûm edilecektir, ta ki... 1947'de Stalin'in (geçici ama tam zamanında meydana gelmiş) mucizevi "görüş değişikliği"ne ve Yahudi devletinin doğuşunu desteklemesine dek.

Manda statüsündeki Filistin'de 1922 yılında yasadışı bir komünist parti olan PKP kuruldu. Partinin bileşimi Yahudi-Araptı ve anti-siyonistti. Partinin başında bulunan Yahudiler genellikle Filistin'e siyonist olarak gelmişler ama Moskova'nın bandırası altına girdiklerinde tamamen görüş değiştirmişlerdi.

III. – Hak eşitliği üzerinde temellenen entegrasyon çözümü yandaşları

Siyonistler, Yahudi kimliğinin, sonunda Yahudilere eşitlikçi haklar verecek olan ev sahibi toplumlarda entegrasyon yoluyla gayet iyi kurtulabileceğinidüşünenlerle de çatıştılar. Örneğin, XIX. yüzyılın ikinci yarısında atılım geçirmiş olan ve Avrupa'da, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygınlaşmaya başlayan, reform geçirmiş Yahudiliğin tezi de bu yöndeydi. Halacha'nın (pratik dini yasa) geleneksel ilkelerini reddederek yeni bir teoloji geliştiren reform geçirmiş hahamlar, evrenselcilik adına, Yahudiliği her türlü ulusal fikirden koparmak ve her türden Sion'a geri dönüş referansını ortadan kaldırmak istiyorlardı. Çok uzun süre boyunca, reform geçirmiş Yahudilik siyonizmin karşı kutbunda yer aldı. Onlara göre siyonizm, bir tür milliyetçi kabilecilik ve ahlaki gerileme oluşturuyordu. Ama sonunda görüşlerini

tamamen değiştirerek, günümüzde siyonizmin ve İsrail devletinin en sağlam destekçilerinden biri olmuşlardır.

Özerklik yanlılarının tezi de –tamamen başka bir biçimde– böyleydi. Bunların başını çeken tarihçi Simon Doubnov (1860-1941) dev bir eser olan *Yahudi Halkının Tarihi*'nin yazarıdır. Ona göre, sorunun çözümü Yahudilerin *barındıkları ülkelerde* özyönetimleriydi. "Diaspora milliyetçiliği" olarak da adlandırılan bu akımın yandaşlarına göre, Yahudilerin ulusal kimliği, diaspora'daki kitlesel mevcudiyetlerine bağlıydı. Mevcut toplumsal kurumların ulusal statüsüne vurgu yaparak, Yahudi dilini ve kültürünü bulundukları yerde, Yahudi topluluklarını yerinden etmeden geliştirme olasılığına inanmaktadırlar. Özerklik yanlısı yol, diaspora'da düzenli bir sosyo-kültürel ilerleme umudu üzerinde ve eski kadrolardan yola çıkarak Yahudi varlığının kalıcılığı üzerinde temellenmektedir. Eski Yahudi cemaatine yenilenme ve yeni türde çokuluslu bir imparatorluğa dahil olma çağrısı yapılmaktadır. Burada, farklı milliyetler, temsili meclislerle birlikte, geniş bir özerklikten yararlanacaklardır. XX. yüzyıl başında çok sayıda entelektüele göre özerklikçilik, entegrasyon isteği ile özgül anlamda Yahudi bir varoluşu uzlaştırmanın yoluydu. Birinci Dünya Savaşı, çokuluslu imparatorlukların sonuyla birlikte, özerklik özlemlerinin de bitiş çanını çaldı. Galip devletlerle imzalanan anlaşmalardaki özgül maddeler ulusal azınlıkların haklarını güvence altına alıyor olsa da, yeni ulusal devletler bu kararlara karşı çıktılar ve bu hakları yok saydılar; özerklik ise küçük entelektüel grupların projesi olarak varlığını sürdürdü.

Son olarak, Fransız İsrailoğulları'nın –"Fransız-Yahudiliği"– tamamen kültürel yönelimi de siyonizme karşı çıkıyor-

du. Bunlara göre Yahudi inancının ve sinagogun varlığını sürdürmesi Fransız ulusuna hiç eksiksiz bir tabiyetle birlikte mümkün olabilirdi... Kont Clermont-Tonnerre'in 1789'daki ifadesiyle: "Yahudilere ulus olarak hiçbir şey verilmemelidir; birey olarak ise onlara her şey verilmelidir." Yerli Fransız Yahudilerinin büyük çoğunluğu siyonist projeye düşmandı ve bu projenin Fransız ulusuna kusursuz entegrasyonu tartışma konusu etmesinden korkuyorlardı. Yalnızca tamamen tecrit olmuş birkaç kişinin –bunların en başında da Léon Blum ya da Justin Godard geliyordu– desteği vardı. Yahudiliği, özgürce sadık kalmayı seçtikleri bir sinagog ibadeti olarak yeniden yorumlayan, "Yahudi halkı"nın her türden ulusal kavranışından vazgeçen İsrailoğulları kendilerini Fransız yurttaşından başka bir şey olarak tanımlamayı reddediyorlardı. Bu nedenle, Fransa'da, siyonizm, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce yalnızca göçmen Yahudi çevrelerinde gelişebilmiş ve buralarda yandaş bulabilmişti.

VII. Bölüm

SOSYALİST SİYONİZM

I. – Doktrinin doğuşu

Siyonist proje yaygınlaştıkça, Filistin'deki öncüleri de çoğaldı ve siyonizmin bağrında ideolojik farklılıklar kendini gösterdi. Tanımlanan hedef ulusal bir toplum ve ardından da bir devlet olduğu andan itibaren, hangi Yahudi devleti, hangi Yahudi toplumu sorusu soruldu.

Baştan beri sosyalist akım hem Siyonist Örgüt'ün içinde hem de öncüler arasında egemendi. Aynı şekilde, dinsel esinli bir siyonizm de çok erken gelişmişti. Ama 1914'ten önce var olan farklı ideolojik akımlar özellikle iki dünya savaşı arası dönemde olgunlaştılar ve sayıları 1919'da 60 binden 1940'lı yıllarda 600 bine ulaşan Filistin'deki Yahudi cemaatini şekillendirmek için çatıştılar. Bunlar, günün birinde İsrail devletinde cereyan edecek iktidar mücadelelerinin de habercisiydi. Mandanın başından beri, ilginç bir Yahudi özyönetim biçimi, siyonizmin farklı akımlarının birbirleriyle rekabet içine girmesine imkân tanıyan Knesset

Israel (Meclis) ve Vaad Leoumi (Ulusal Komite) gibi siyasal kurumlar etrafında gelişti. Yerel Yahudi cemaatinin önemli özelliklerinden biri, siyonist partilerin toplumun tüm kesimleri üzerindeki olağanüstü nüfuzu oldu: kibbutzculuk, belediyecilik, bankalar, işçi sendikaları, eğitim kurumları, iş bulma sistemleri, vs. Partiler, sürekli kuşku ve rekabet içinde yan yana gelişen alternatif toplum biçimleri oluşturdular. 1920'li yıllarda tüm siyonist politika –genellikle aşırı şiddet içeren gerilimlerle birlikte– partizanlaştı. Yeni göçmenleri limanda bekliyorlar ve onlara tercih şansı bırakmıyorlardı: Göçmen, gelir gelmez bu siyasal "klik"lerden birine katılmak zorundaydı.

Sosyalist siyonizm en önemli düşünce okuluydu. İkinci ve üçüncü *aliya*'ya nüfuz etmiş olan ideoloji budur: ikinci göç dalgası 1904-1914 tarihlidir ve yaklaşık 40 bin kişiyi kapsarken, Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra başlamış olan üçüncü göç dalgası yaklaşık 35 bin kişilikti.

Moses Hess'in kuşkusuz ki siyonizm ile sosyalizm arasında senteze teşebbüs etmiş ilk kişi olduğunu gördük. Bu sentezin seçtiği alan, çarlık imparatorluğunun batı ve güney uç bölgelerindeki yerleşimler oldu: Rusya-Polonya Yahudiliğinin bu ideolojik akımdaki ağırlığı fazlasıyla belirleyici oldu. Kurucu babası Nachman Syrkin'dir (1898 yılında *Yahudi Sorunu ve Sosyalist Yahudi Devleti*'ni yazmıştır). Syrkin, Rus popülizminin etkisini güçlü biçimde taşıyan hümanist ve liberter bir sosyalizm geliştirdi. Bir süre sonra da Ber Borochov (*Ulusal Sorun ve Sınıf Mücadeleleri*, 1905) Siyonizm ile ortodoks Marksizm arasında sentez yapmaya çalıştı. Borochov'un anlayışına göre Yahudilerin her yerden dışlanmasının nedeni üretken olmamalarıdır. Yahudiler genel ekonomik gelişi-

min her zaman uzağında kalmışlardı: işportacı ve küçük tacir, ara mesleklerde çalışanlar, zanaatkârlar ya da kalemleriyle veya derslerle yaşayanlar olarak, tarımda olduğu kadar sanayide de üretim faaliyetlerinden kopmuşlardır. Kısacası, diaspora'daki Yahudiler "ters piramit"le karşılaştırılabilir: temel sektörlerde son derece az sayıdayken, üretken faaliyetlerden uzaklaşıldıkça sayıları giderek artmaktadır. Dolayısıyla Yahudilerin ev sahibi ülkelerden ayrılmaları ve "normal piramit" inşa edecekleri, üretim döngüsüne kitlesel olarak katılacakları bir ekonomi yaratacakları ulusal bir toprağa yerleşmeleri gerekmekteydi. Dahası, Borochov'a göre, kapitalist gelişimin sonucu olan proletaryanın yoksullaşması, Yahudi proletarya ile Yahudi olmayan işçi sınıfı arasındaki rekabeti güçlendirmekte ve göçü kaçınılmaz kılmaktaydı. Borochov ilk sosyalist siyonist partiyi kurdu: Poalei Zion (Sion İşçileri). Partinin bir avuç militanı, 1905 Devrimi'nin yenilgisi ile Birinci Dünya Savaşı arifesinde Filistin'e gitmiştir. Partinin programı basittir: "Emeğin fethi", Yahudi proletaryası ile burjuvazi arasında sınıf mücadelesi ve üretim araçlarının kolektif mülkiyeti.

II. – Gordon'cu sosyalizm

Bununla birlikte, siyonist hareket içindeki sosyalizmin çoğunlukçu akımı Marksist Borochov'unki değildi; hatta sulandırılmış bir Marksizm de değildi. Belli başlı ideologu, Tolstoy'un ateşli bir yandaşı olan Aharon David Gordon (1856-1922) olan kooperatif ve karşılıklı dayanışma yanlısı sosyalizmdi. Tezlerini 1909'dan itibaren yayımlayan Gordon'a

göre siyonizm öncelikle kişisel bir irade ve gerçekleşme edimidir; kol emeğinin haysiyetinin ileri sürülmesi ve insanın toprağa kök salmasıdır. Hedef, sürgünün sefil ve yabancılaşmış Yahudi'sinin yerini alacak olan "yeni insan"ı İsrail Toprağı'nda yaratmaktı. Dogmatik olmayan, anti-rasyonalist, romantik ve dirimci Gordon'un yaklaşımı, daha sonra "çalışma dini" olarak nitelenecektir. İkinci *aliya*'nın genç öncülerinin çoğunluğu bu tür bir sosyalizmin yandaşıydı: hepsi de birer "yeni İbrani" modeli olmaya can atıyorlardı. Filistin'de Gordon bir başka siyasal oluşumun manevi rehberi oldu: Hapoel Hatzair (Genç İşçi).

Gordon'cu anlayışı en iyi simgeleyen uygulama, kolektivist tarım kolonisi olan ve ortak üretim ile ortak tüketimi birleştiren ve günümüze dek insani yüzlü sosyalizmin tarihindeki biricik örneği temsil eden kibbutz'tur. İlk adım 1907'de, Sejera'daki deneysel çiftliğin işçileri sözleşme yoluyla çiftliğin ekilebilir topraklarının bütününü ekmeye ve muhtemel kârı da yıl sonunda çiftlik yönetimiyle paylaşmaya giriştiklerinde atıldı. Bu ilk özyönetim deneyimi başka gruplar için bir model oldu. Kelimenin tam anlamıyla ilk *kvoutza* (kolektif çiftlik) olan Deganya 1910 yılında Ürdün Vadisi'nde, Hapoel Hatzair'e katılmış bir öncü çekirdek tarafından kuruldu. Sosyalist siyonizmin simgesi olan kibbutz hareketinin başlangıcı budur.

Bu akımın bir diğer simgesel gerçekleşmesi, üçüncü *aliya*'nın en değerli kesimi olan Emek Taburu oldu. Bolşevik Devrimi'nden etkilenmiş genç göçmenlerin 1920 yılında kurdukları tabur, öncü ruhu en saf sosyalizmle birleştiriyordu. Bir anlamda bu, 1917'de meydana gelmiş iki olayın, Balfour Bildirgesi ile Rus Devrimi'nin ortak sonucuydu. Ama 1923'te

otoriter bir tavır gösteren siyonist yöneticiler, Taburun tarım kolonilerini Tel-Yosef ve Ein Harod arasında bölünmeye zorladılar. Bazı Tabur üyelerinin acısı ve bağımsızlık arzusu giderek arttı ve aşırı sol eğilimleri güçlendi. 1926 yılında Tabur iki uzlaşmaz gruba bölündü ve 1928 yılında aşırı solun bir bölümü, M. Elkind'in öncülüğünde Filistin'i terk ederek Sovyetler Birliği'ne geri döndü. Bu küçük grup Kırım'da Via Nova adı altında bir tarım kolonisi kurdu. Sovyetlerdeki 1936-1938 büyük temizlik harekâtları sırasında neredeyse tüm üyeleri tutuklandı ve hapse atıldı.

III. Katznelson ve Arlozorov

İdeolojik düzlemde sosyalist siyonist doktrinin temsilcisi iki kişiydi: Berl Katznelson (1887-1944) ve Chaim Arlozorov (1899-1933).

Filistin'deki sosyalist siyonist ideolojinin farklı kollarını birleştirebilen kişi Berl Katznelson'dur. Katznelson'un olağanüstü bir biyografisini Anita Shapira yazmıştır. Beyaz Rusya'daki Bobruisk'de, hali vakti yerinde bir ailenin çocuğu olarak doğan Katznelson, gençliğinde hem İbrani edebiyatında hem de bilimsel konularda engin bir kültür edinmiş ve kısa sürede milliyetçilik ve sosyalizm sorunları konusunda yetkin biri olarak kendini göstermişti. 1908 yılında Odessa'dan gemiye binip Filistin'e ayak basarak daimi hayalini gerçekleştirmiş oldu. Burada, siyonist harekette temel bir rol oynayan A. D. Gordon ve Joseph Haim Brenner'le dost oldu. Katznelson Filistin'e varır varmaz plantasyonlarda tarım işçisi olarak işe alındı. Toprak sorunu ve iskânı konusu

onu çok heyecanlandırıyordu. Kolektif işletmeyle ilgili farklı çözümler üzerinde derhal kafa yormaya başladı. Ortak işletilen ilk çiftlik olan Kinneret, Taberiye Gölü kıyısında kurulduğunda derhal oraya gidip çalışmaya başladı ve bir süre sonra Yahudi Tarım Emekçileri Konseyi'ne sekreter seçildi. Büyük bir enerjiyle donanmış çok yetenekli bir gazeteci olan Katznelson, teorik makalelerin (siyonizm, sosyalizm, toprakların ele geçirilmesi, vs.) yanı sıra, öncülerin gündelik gerçeğini ya da yerel politikayı işleyen makaleler de yazdı. Tüketim kooperatiflerinin kurulmasında olduğu kadar, işçiler için hastalık fonları oluşturulmasında ve geniş bir kültürel kurumlar ağı kurulmasında da temel bir rol oynadı. Yahudi Lejyonu'nda çalışırlarken 1918 yılında tanıştığı David Ben Gurion gibi o da tüm siyonist işçi partilerinin birleşmesi için bütün gücüyle çabaladı. 1920 yılında Poalei Zion'un ve "partisizler"in kaynaşması sonucu kurulan partinin eylem programını kaleme alması doğal olarak "Berl"den istendi: geniş ölçekli göç; eşitlik ve özgürlük üzerinde temellenen toplum; ortak toprak mülkiyeti ve doğal kaynaklar; özyönetim. Berl Katznelson, yeni işçi partisinin haftalık yayın organı olan *Kuntres*'i yayımlamakla görevlendirildi. Ardından, sosyalist hareketin bütünüyle birleşmesi için sürekli çağrı yaptı. Bu birlik ancak 1930'da gerçekleşecekti. 1920 yılında sendikanın –Histadrouth– kurulmasından sonra, bir de günlük gazete çıkarılması kararlaştırıldı. "Berl"in yönetimindeki *Davar* (Söz) sosyalist siyonist hareketin temel organı ve siyasal, entelektüel ve ahlaki rehberi olacaktır. Siyonist yürütme içindeki her türlü "siyasal" mevkiyi reddeden Berl, Yahudi Ulusal Toprakları'nın müdürü olmayı, toprak sorununa daima büyük ilgi göstermiş olduğundan kabul etti. İki

savaş arası dönemde *Davar*'da yayımladığı makalelerden başka, sayısız konferans ve seminerde de görüşlerini ortaya koydu. Özellikle eğitimine büyük önem verdiği öncü gençliğe dair görüşlerini ortaya koydu. Siyonist işçi hareketinin ideologu olarak sosyalizmi geleneksel doktrinle alakası olmayan bir Filistin gerçeğine –proletarya yok, neredeyse hiç sanayi yok, rüşeym halinde bir kapitalizm, daha ziyade tuhaf koşullarda bir "sınıf mücadelesi"– uyarlamayı bildi... Proletaryanın yokluğunda, sosyalist siyonist hareket Yahudi toplumunun bütününü "emekçiler sınıfı" olarak kabul edecektir: işçi sınıfının ve Yahudi ulusunun inşaası sonunda iç içe geçecektir. Katznelson'a göre önem taşıyan şey "devrimci inşaacılık"tı: kibbutz, Histadrouth, bir savunma gücünün kurulması, göçmenlerin kabulü ve görevlendirilmesi, hareketin öncelikli görevleri arasındadır.

Berl'i diğer işçi liderlerinden ayırt eden karakteristik özelliklerinden biri, Yahudi kültürel mirasına saygıyı –bu mirasın özü dinsel olsa bile– vurgulaması ve Histadrouth'un dine saygılı üyelerine gösterdiği sempatidir. 1937 yılında, Chaim Weizmann'ın ve David Ben Gurion'un tersine, Filistin'in bölünmesi planına karşı çıktı. Bu tavrı değiştirmeye ancak İkinci Dünya Savaşı sırasında rıza gösterecektir.

Sosyalist siyonizmin ilginç bir diğer teorisyeni ve Mapai partisinin kurucu üyesi, Chaim Arlozorov'du. Bu parlak insan, 1933 yılında Tel Aviv plajında öldürülmüş olmasaydı, Yahudi kurumlarında, sonra da İsrail devletinde kuşkusuz ki önemli mevkilerde görev alırdı. Cinayeti Yahudi aşırı sağının işlemiş olduğuna dair ciddi şüpheler olmasına rağmen katil asla bulunamadı. Altmış iki yıl sonraki Itshak Rabin cinayetinin habercisi olan bu ilk politik cinayet, siyonist sağ ile

sol arasındaki ilişkileri ciddi biçimde ipotek altına aldı. Arlozorov, dogmatik olmayan ve demokratik bir sosyalizmi savunan Hapoel Hatzair partisine çok erken yaşlarda katılmıştı; dolayısıyla önemli bir hümanist boyutu hep taşıdı. Onun popüler sosyalizmi Marksizmin aksiyomlarından çok uzaktı. Yahudi Ajansı'nın siyasal kısım müdürlüğü gibi önemli bir göreve gelmişti. Filistin'deki Arap sorununun önemini en iyi kavramış ve analiz etmiş, uzlaşma olasılıkları üzerinde düşünmüş bir MAPAİ yöneticisi olarak kalmıştır.

IV. – Siyasal şef: David Ben Gurion (1886-1970)

David Gryn 16 Ekim 1886'da Polonya'nın Plonsk şehrinde, Aydınlanma düşüncesini benimsemiş varlıklı bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Babası Victor, Sion Âşıkları'nın kurucularından biriydi. David siyonist hareket içinde büyüdü, çok erken yaşlarda gençlik örgütlerinde militanlık yaptı. "Modern" bir dini ilkokula devam etti. Okulun eğitim dili İbranice'ydi ama David esasen kendi kendini yetiştirmiş biriydi, ansiklopedik kültürünü kitaplardan almış, model ve kahramanlarını kutsal kitaptan çıkarmıştı. Eylül 1906'da, ikinci *aliya* çerçevesinde Filistin'e ayak bastığında tam 20 yaşındaydı ve 17 yaşından beri Poalei Zion partisinin aktif üyesiydi. Dönemin diğer göçmenleri gibi, tarım işçisi olarak çalışmaya başladı, ama özellikle partisinin merkez komitesinin en faal üyelerinden biri oldu ve Poalei Zion'un gazetesinde –*Achdout* (Birlik)– çok sayıda makale yayımladı. Konstantinopolis'te hukuk öğrenimi gördükten sonra Os-

manlı yetkililer tarafından sınır dışı edildi ve Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti. Filistin'e ancak Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda dönecektir. Çok sayıda incelemenin konusu olmuş olan ve kimilerinin (örneğin, *İsrail'in Kökenlerine Doğru* adlı denemesinde Zeev Sternhell'in) sosyalist olduğunu bile inkâr ettikleri ideolojisi, aslında, Rus halkçılığının izini güçlü biçimde taşıyan romantik bir tür idealizmdir. Düşüncesi tümüyle işçi sınıfı ile ulusun özdeşleştirilmesi üzerinde temellenir. Filistin İbrani Emekçiler Örgütü Histadrouth 1920 yılında kurulduğunda ilk genel sekreteri olur (1929'a kadar). Bütün işçi hareketine bürokratik ve otoriter bir damgayı hızla vurur. Partisinin içinde mutlak erk sahibi, muhalefete asla katlanamayan David, önce Filistin'deki Yahudi örgütleri içinde, sonra da Dünya Siyonist Örgütü'nde iktidarı fethe çıkar. Öncelikle neyin peşindedir? İşçi hareketinin birliği: 1930 yılında, onun inisiyatifi üzerine, Mapai partisi (Eretz İsrail İşçi Partisi) kuruldu. Bu parti, farklı adlar altında, siyonist siyasete, sonra da İsrail devletinin siyasal sahnesine 1977'deki büyük altüst oluşa dek hâkim olacaktı. 1931 yılında, mecliste, *Yichouv* parlamentosunda güçlü bir çoğunluk elde etti ve iki yıl sonra da, XVIII. Siyonist Kongresi'nde sosyalist siyonistler oyların % 44'ünü aldılar. David Ben Gurion Siyonist Örgüt yürütme komitesine seçildi ve 1935 yılında Kudüs'te Yahudi Ajansı'nın başkanı oldu. Bu da ona hegemonik bir konum sağladı. Arap isyanına ve Britanyalıların büyüyen düşmanlığına karşı, Filistin'de en kısa sürede bir Yahudi devleti kurma hedefiyle açıkça aktivist bir siyaset benimsedi. Bununla birlikte, pragmatik kalarak, 1937 yılında, partisinin yönetimindeki en önemli üyelerin ve gördüğümüz gibi, dostu Berl Katznelson'un görü-

şüne karşı, Peel Komisyonu'nun ortaya attığı bölüşüm planını kabul etti. 1939 yılında, Filistin'i Yahudi göçüne pratik olarak kapatan Britanyalıların Beyaz Kitap'ına çok sert tepki gösterdi, ama Nazi Almanya'sıyla düşmanlıkların patlak vermesiyle, Britanya'nın savaş çabasına tamamen destek vermek gerektiğini duyurdu. Ben Gurion'un kariyerinde 1942'nin önemi çok büyüktür: savaşın ortasında, New York'taki Biltmore konferansında, siyonist hareketin hedeflerini son derece belirgin bir şekilde tanımladı: Filistin'in, yeni demokratik dünyanın yapısına dahil olmuş bir Yahudi "Commonwealth"ına dönüştürülmesi. Savaştan çıkarken, Basel'deki XX. Siyonist Kongre'de, Chaim Weizmann'ı kesin olarak azınlıkta bıraktı ve hem sosyalist siyonizmin tartışmasız başı, hem de bütün olarak siyonist hareketin mutlak lideri olarak ortaya çıktı. Savaş biter bitmez Almanya'da Yahudilerin toplandığı kampları ziyaret ederek, hayatta kalanları kendi mücadelesine kattı ve hem illegal göç operasyonlarını yönetti, hem de İngilizlerin Filistin'den ayrılması için mücadeleyi yürüttü. 1947'de, Soruşturma Komisyonu'nun önerisi üzerine, BM Genel Meclisi Filistin'i paylaşmaya karar verdiğinde, bu yeni uzlaşmayı, bu "Filistin parçası"nı politik dostlarının görüşüne karşı benimsedi. İngiliz mandasının sona erdiği gün olan 14 Mayıs 1948'de İsrail devletini ilan etmeye karar vermesi cesaretinin ve stratejik dehasının en üstün kanıtı oldu; oysa ki diğer siyonist yöneticiler tereddüt ediyor ve beklemesi için ona baskı yapıyorlardı. Tel-Aviv Müzesi'nde toplanan Halk Meclisi karşısında Bağımsızlık Bildirgesi'ni okuma şerefi ona aittir. Bağımsızlık Savaşı'nı sürdüren ve yeni devletin ilk hükümetlerine başkanlık eden de elbette odur.

V. – Itshak Tabenkin (1887-1971)

Berl Katznelson gibi Bobruisk'te doğan Itshak, 1912 yılında Filistin'e yerleşti. O da tarım emekçisi olarak çalıştı, *Hachomer* milisinde kolonilerin muhafızı oldu ve Kinneret kolektif çiftliğine katıldı. Ama onun ideolojik yolculuğu çok orijinaldi. Sosyalist hareketin saf ve sert avangardı olarak Çalışma Tugayı'nın üyesi olduktan sonra, Ein-Harod mitik komününün kurucularından biri oldu. Kolektivizm düşünürü olarak, kibbutz'un kitlesel göçü kabul edecek kadar geniş, büyük ve kapsayıcı bir yapısı olması gerektiği kanısındaydı. Katznelson ve Ben Gurion gibi, 1920'de birleşen ilk İşçi Partisi'ne katıldı, sonra 1930'da Mapai'nin kuruluşunda yer aldı. Ama bu noktadan itibaren, ideolojik görüşleri önemli ölçüde farklılaşır ve Tabenkin, Ben Gurion'un yönelimlerine karşı çıkanların başında gelir: Filistin'in paylaşılması konusunda ona karşı çıktı ve Yahudilerin *Eretz Israel*'in bütününe yerleşmesini savunarak, sosyalist siyonizmin içinde çok orijinal bir akımı başlattı. Bu akım, toprak konusundaki aşırı "yayılmacı" tavırları özellikle dogmatik, katı sosyalist ve kolektivist bir doktrinle birleştirmektedir... Mapai 1944 yılında bu iki kişinin etrafında ikiye bölündü ve Tabenkin Emekçi Birliği Hareketi'nin (*Hatnoua LeAchdout Ha-Havodah*) başına geçti. İki parti, –bugün için oldukça anakronik gözüken– ideolojik noktalarda rekabete ve mücadele etmeye devam ettiler, hatta farklı kibbutz hareketleri bile kurdular (*Ihoud Hakibboutzim* ile *Hakibboutz Hamehouhad*). Çeşitli olaylardan sonra ve ideolojilerin sona erdiği bir ortamda iki parti 1968 yılında birleşerek İsrail İşçi Partisi'ni (küçük bir parti olan Rafi'yle birlikte) kurdular. Tabenkin, Birinci

Dünya Savaşı'ndan beri tüm siyonist kongrelerin delegesi ve 1959'a kadar da Knesset üyesi oldu. Efal sosyalist siyonist seminer yöneticisi olarak, hiç tartışmasız, bu akımın en önemli ideologlarından ve manevi liderlerinden biri oldu.

Aslında, Elie Barnavi'nin belirttiği gibi, siyonizm-sosyalizm çiftinde galebe çalan siyonizmdir: 1920'li yılların sonundan itibaren ulusal mücadele buyrukları kolektivist projeye açıkça üstün gelmişti. İşçi hareketi zaman içerisinde tüm radikal söylemini bir yana bıraktı ve David Ben Gurion'un, "sınıftan halka!" sloganının özetlediği bir inşacılığa doğru evrim geçidi. Sosyalist siyonizmin farklı klikleri arasındaki doktrin ayrılıkları hemen ortadan kalkmadı, ama adım adım ikinci plana geçerek sonunda da tamamen yok oldular.

Katznelson'un, Arlozorov'un, Ben Gurion ve Tabenkin'in yanı sıra, sosyalist siyonist hareket çaplı şahsiyetler bakımından çok zengindi. Çok sayıda entelektüel, yazar ve şair hareketin saflarına katılmıştı. Örneğin muhtemelen hâlâ İsrail'in en büyük şairi olan Nathan Alterman bunlar arasındadır. Mapai'nin yöneticileri, siyonist örgütlenmenin bellibaşlı mevkilerine geldikten sonra, İsrai devletinin yönetiminde görev aldılar. Tahakkümlerinin üç kutbu, uzun süre, siyasal iktidar (1977'ye dek), tarım (son yıllardaki kibbutz krizine dek)[1] ve

1) 1970'li yıllardan beri kibbutz krizdedir. Öncelikle, kibbutz'ların çoğu bankalara çok büyük borçlara batmışlardır ve korkunç bir ekonomik depresyon içindedirler. İsrail'deki sağcı hükümetlerin yönelimi ve kibbutz'lara yardımı reddetmeleri dikkate alındığında, bu depresyondan çıkmaları da güç gözükmektedir. Ama özellikle kolektif referansların (yardımlaşma, dayanışma, fedakârlık) çöküş halinde olduğu ve bireycilik ile kişisel olarak kendini gerekleştirme arzusunun her şeye egemen olduğu bir ülkede, kibbutz ideolojisi giderek cazibesini yitirmektedir: genç kuşaklar kibbutz'ları terk etmektedir, günümüzde buralar kısmen ya da bütünüyle özelleştirilmeye çalışılmaktadır.

ordu olarak kaldı. Kibbutz mensupları orduda uzun süre önemli rütbelerde bulunmuşlardı. Başkalarının yanı sıra, 1905'te Poalei Zion hareketini yoldaşı Ber Borochov'la birlikte kuran Itshak Ben Zvi'nin, Moshe Sharett'in, Golda Meir'in, Levi Eshkol'un, Abba Eban'ın, Moşe Dayan'ın, Itshak Rabin'in ve Şimon Perez'in adlarını da analım.

VI. – Siyonist aşırı sol

Ber Borochov'un, ortodoks Marksizm ile siyonist öncülüğün tuhaf bir sentezi olan fikirleri Hachomer Hatzair (Genç Muhafız) gençlik hareketinde çok popüler kaldı. Bu hareket bir süre sonra siyonist süreklilik içinde aşırı solda yerini alacaktır. Başlangıçta, 1916'da kurulan bir öncü hareket söz konusudur. Hareketin hedefi Avrupa'daki Yahudi gençliği Filistin'de kolektivizm ve kibbutz çerçevesinde yaşamaya davet etmektir. Yöneticileri Ekim Devrimi'ne, Rusya'da komünizmin yükselişine hayrandılar ve toplumsal ilerleme çağının yenilenmiş umuduna güveniyorlardı; hatta Sovyet rejiminin siyonist örgütleri kıyımdan geçirdiğini görmenin hayal kırıklığına rağmen inançları sürmüştü. İzci tarzında örgütlenen bu hareket, bir yandan *Eretz Israel*'in yeniden kuruluşu ile diğer yandan devrimci değerler arasında güç bir sentez gerçekleştirmeye çalışıyordu. Üçüncü *aliya* (1919-1923) sırasında, Doğu Avrupa'dan gelen Hachomer Hatzair'in yaklaşık 600 üyesi Filistin'e yerleşti. 1927 yılında hareket, *Ha-Kibboutz Haartsi* denen kendi kibbutz ağını kurdu. İkinci Dünya Savaşı arifesinde Hachomer Hatzair'de tüm Avrupa ülkelerinden önemli miktarda genç bulunuyordu. Bunların

birçoğu kibbutz'a yerleşmek için bir an önce Filistin'e gitmeye can atıyordu. Shoah karşısında hareket özsavunma yapacak şekilde örgütlenmek ve yasadışı faaliyet yürütmek zorunda kaldı. Hachomer Hatzair üyeleri, partizanlar arasında, direniş gruplarında ve getto'lardaki savaşçılar arasında özellikle parlak bir rol oynadılar. Hachomer Hatzair üyelerinin en ünlüsü kuşkusuz Mordechai Anielewicz'dir. Varşova gettosundaki isyanın bu komutanı ayaklanma sırasında ölmüştür (1943). İsrail devletinin kuruluşunda hareket sol siyonist parti olan Mapam'ın (Birleşik İşçi Partisi) militan tabanını oluşturacaktır.

VIII. Bölüm

DİĞER SİYONİST AKIMLAR

I.– Dinsel siyonizm: Hahambaşı Abraham Itshak Hacohen Kook'un etkisi

XIX. yüzyıl hahamlarının büyük çoğunluğunun şiddetle anti-siyonist olduklarını belirtmiştik. Ama başından itibaren, öncülerin --Judah Alkalay ile Zvi Kalischer'in– anlayışını sürdürerek siyasal siyonizmin hedeflerini benimsemiş önemli birkaç haham da olmuştur.

Hibbat Zion hareketine ilk katılanlardan biri haham Isaac Jacob Reines (1839-1915) oldu. Talmudî metinlerin incelenmesine yeni bir yöntem getirmesiyle bilinen bu Thora Bilgesi, Theodor Herzl'in eylemine derhal destek verdi. Böylece Herzl de dinsel dünyadan ağırlıklı bir teminat bulmuş oldu. Bununla birlikte, Reines, laiklerin egemenliğindeki siyonizmin kendi eylem programına "kültürel faaliyetler"i dahil etmekten kaçınması gerektiğine inanıyordu (çünkü hareketin bileşimi dikkate alındığında bu faaliyetlerin dindışı olacağı neredeyse kesindi). Kültürel faaliyetleri de programa

katmanın yandaşları çoğunlukta olduklarından ve 1901'deki V. Siyonist Kongre'de kendi projelerini benimsetmeyi başardıklarından, Reines, Siyonist Örgüt içinde ayrı bir dinsel parti kurmaya karar verdi. Kuruluş kongresi 4-5 Mart 1902'de Vilna'da toplandı ve partinin adı Mizrachi olarak kondu (Merkaz Ruhani –Manevi Merkez– sözcüklerinden oluşan kelime). Bazı üyeler siyonist hareketin tamamen politik olmayan her faaliyetine karşı koymak gerektiğini düşünürken, diğerleri siyonizmi Gelenek yönünde yönlendirmek için "kültürel" faaliyetlerin de dahil edilmesinden dinsel siyonizmin özellikle yarar sağlayabileceğini düşünüyorlardı. Mizrachi'in hedefi şöyle tanımlanmıştı: "İsrail halkı, İsrail Toprağında, İsrail'in Thora'sına göre..." Bu değerler, laik eğitim ağına paralel, bağımsız bir eğitim sisteminin temelini oluşturdular. Daha sonra, partiye militan bir sosyalist kanat eklenecektir: Hapoel Hamizrachi. Bu kanat, "Thora Ve-Avoda" (Thora ve Emek) sloganına uygun olarak ilk dinsel kibbutz'ları yerleştirecektir. Kurucu haham Reines'in dışında, dinsel siyonist akımın gelişiminde önemli bir rol oynamış diğer iki hahamı da anmak gerekir: Yehuda Leib Fischman (Maimon) ve Meir Berlin (Bar-Ilan). Bu hareket tüm dünyadaki ortodoks Yahudi topluluklarında ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygınlaştı. Ardından, İsrail Dini Ulusal Partisi'nin doğmasına yol açtı.

Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde, bu düşünce akımının tartışmasız manevi rehberi, XX. yüzyılın en büyük Yahudi düşünürlerinden biri olan Filistin'in Aşkenaze Hahambaşı Abraham Itshak Kook'tu (1865-1935). Volojin'deki büyük Talmud akademisinin eski öğrencisi olan ve rasyonalist felsefeye olduğu kadar Kabala ya da Talmud'a da hâ-

kim olan Kook, 1904 yılında Filistin'e göç etti. Geniş bir yankı uyandıran ve dindar siyonistlerin ruhunu eğiten Yahudi düşüncesindeki birçok eserin yazarı odur. Kökensel bir teoloji geliştiren Rav Kook, Yahudilerin İsrail toprağına dönüşünü –dindar olmayanların rolü bu harekette başat olsa da– mesihçi zamanların "yaratılması" olarak görüyordu... Onun bakış açısından, İsrail Toprağı'nda çalışmak, çalışanlar zındık bile olsa, tanrısal bir projeye katkıda bulunuyordu ve mesihin yakında geleceğinin habercisiydi. Haham Kook'un mantığında, Yahudi devletinin daha ilerde kutsal bir boyut edinmesi de normaldi. Kitabı Mukaddes'teki toprakların tümünü kapsayacak bir devletin yandaşlarının 1967'den bu yana onun felsefesine bağlılıklarını belirtmelerinin nedeni budur.

II. – Wladimir Zeev Jabotinsky'nin bütüncül milliyetçiliği (1880-1940)

Sosyalist anlayışlı ilk göç dalgalarının ardından, bir süre sonra da Doğu Avrupalı ve Orta Avrupalı Yahudiler geldiler. Bunlar orta sınıflara mensuptular ve Filistin'de kapitalist bir şehir toplumu geliştirmek istiyorlardı. Dördüncü *aliya*'nın (1924-1929) ve özellikle beşincinin (1929-1939) toplumsal bileşiminde işçilere pek yer yoktu. Dördüncü göç toplam olarak 67 bin kişiden oluşuyordu ve bunların yarısı Polonya'dan geliyordu. Çoğunluğu şehirlere yerleşti ve yeni mahalleler ve özellikle Tel-Aviv gibi yeni şehirler kurdular. Genellikle yanlarında parayla gelmişlerdi, yatırım yaptılar, fabrikalar kurdular ve küçük sanayiler geliştirdiler. Beşinci

göç 250 bin Yahudi'yi Filistin'e taşıdı ve yerel toplumun bileşimini tamamen değiştirdi. Gelenlerin yaklaşık dörtte biri Nazi Almanya'sından kaçıyordu ve Filistin'i Amerika Birleşik Devletleri'ne tercih etmişlerdi. Bazıları sermaye naklini de başaran bu "yekkim"ler (Alman Yahudileri) ülkenin gelişimine önemli katkıda bulundular. Beşinci *aliya*, İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında göçmenlerin gelişiyle "uzadı": yaklaşık 100 bin kişi gelmişti.

İki savaş arasındaki bu iki göç dalgasıyla birlikte, Yichouv'da burjuva ve şehirli unsur giderek öne çıkacaktır. İki siyasal parti orta sınıfları temsil ediyordu: serbest teşebbüsün ve özel inisiyatifin ateşli yandaşı olan genel Siyonistler Partisi ile aşırı-milliyetçi ve anti-sosyalist düşünce akımını temsil eden revizyonist hareket (1925'te kurulan HaZohar).[1]

Bu hareketin önemli kişisi Vladimir Zeev Jabotinsky'dir. Siyonizm tarihinin en karizmatik şahsiyetlerinden biri olan Jabotinsky, sosyalist siyonizmin her daim muhalifi olmuş ve günümüze dek İsrail sağının manevi babası olarak kalmıştır. 1880 yılında Odessa'da doğan, İsviçre ve İtalya'da eğitim gören, kozmopolit ve engin kültürlü biri olan, gazeteci ve yetenekli bir romancı, politik yönetici ve ideolog Jabotinsky, Yahudilerin Avrupa'ya ve Batı kültürüne aidiyetlerine kesinlikle inanıyordu. Onu tutucu liberal olarak adlandırmak mümkündür; çünkü bireysel özgürlükler konusunda fazlasıyla titizdi, aynı zamanda da özellikle siyasal bir siyonizm anlayışını ve "ulusal olgunun mutlak önceliği"ni

1) Zeev Jabotinsky'nin HaZohar hareketi, "revizyonizm" kelimesinin kurumlaşmasından çok önce "revizyonist siyonist" olarak adlandırılmıştır. 1920'li yıllarda bu terim özellikle milliyetçi ve antisosyalist hareketin, Dünya Siyonist Örgütü'nün ılımlı tüzük ve yönelimlerini "gözden geçirme" iradesinin ifadesiydi.

benimsemişti. Genellikle "felaket siyonizmi" olarak adlandırılan bir eğilimin temsilcisi olan Jabotinsky, Yahudilere, sürekli olarak, anti-semitizmin tehlikelerinden kaçabilmek için Avrupa dışına çıkmalarını buyurmuştu. Ona göre, Yahudilerden nefret, diaspora'da Yahudi varlığının "demir yasası"nın Avrupa tarihine içkin tezahürüydü; yani diaspora'da yaşayan Yahudilerin kaçınılmaz durumuydu. Jabotinsky şiddetli bir anti-sosyalist olmanın ötesinde, kendini pragmatistlere ve "pısırıklar"a (ki bunların prototipi Britanyalılar karşısında fazlasıyla ödlek ve uzlaşmacı davranan Chaim Weizmann'dı) karşı Herzl'in düşüncesinin gerçek takipçisi olarak kabul ediyordu.

Sosyalistlere ve başlarındaki Ben Gurion'a göre, revizyonist hareketin karakteristik özellikleri, yani organik Ulus anlayışı, gücü yüceltmesi, üniforma, şeref ve askeri disiplin zevki, karizmatik şefe tapınması, sınıflar mücadelesini kesinlikle reddi ve soldan nefreti, bu hareketi faşizme yaklaştırıyordu.

1923 yılında Riga'da kurulan Betar Gençlik Hareketi revizyonist harekete katıldı ve Vladimir Zeev Jabotinsky'yi başına geçirdi. Üniforma giyen ve katı bir disiplin uygulayan bu gençler gerçek bir milis örgütlediler. Bu milisin sayısı Nazizmin yükselişiyle birlikte arttı. 1931 yılında, XVII. Siyonist Kongresi'nde, Jabotinsky delegelere *Ürdün Nehri'nin iki yakasında* bir Yahudi devletinin kurulmasını oylamayı önerdi; çünkü burası bir yandan Yahudilerin tarihsel vatanıydı, diğer yandan kitlesel bir Yahudi göçünü sağlamak için Arap nüfusun fazla yoğun olmadığı toprak bulmak şarttı. Onun önerisi reddedildi ve dört yıl sonra revizyonistler Dünya Siyonist Örgütü'nü terk ederek kendi örgütlerini kurdu-

lar: Yeni Siyonist Örgütü. Revizyonist şef 1940 yılında New York'ta öldü.

Jabotinsky'nin bir avuç partizanı, liderlerinin liberalizmini ve demokratik ruhunu tamamen terk ederek faşizme iyice yaklaştılar. Sağcı şefin diplomatik yumuşaklığını eleştiren, büyük şair Uri Zvi Greenber gibi ya da denemeci Abba Achimeir gibi insanlar militan bir anti-liberalizmi benimsediler. 1930'ların ilk yıllarındaki geçici bir Bağnazlar Ahdi'nin başında, faşist olarak nitelenebilecek fikirler ifade eden devrimci bir sağı temsil ettiler: demokrasinin tümüyle küçümsenmesi, Araplardan, İngilizlerden ve sosyalist siyonistlerden bilinçdışı bir nefret, terörist şiddet, toprak ve kan mistiği, vs.

Hagana ve Palmach sosyalist siyonizmin silahlı milisleri olmuşken, revizyonist sağın savaşçı güçlerini de daha ilerde Irgun Zvai Leumi (Ulusal Askeri Örgütlenme) ve Stern Grubu (Lehi; İsrail Özgürlük Savaşçıları) oluşturacaktır. 1913'de Brest-Litovsk'da doğan Menahem Begin, Jabotinsky'nin sultasındaki Betar hareketine katıldı ve 1938 yılında Polonya'da hareketin başına geçti. Varşova'nın işgalinden sonra Begin Vilnius'a kaçtı ve orada Sovyetler tarafından tutuklanarak iki yıl hapis yattı. Serbest kaldığında Begin Filistin'e gitti, Irgun'un başkomutanı oldu ve Ocak 1944'de Britanyalılara karşı isyan başlattı. Begin'in paramiliter örgütü İngilizlere karşı terörist eylemlere kalkışmakta tereddüt etmedi. 1946'da Kudüs'teki King David Oteli'nin havaya uçurulması bunlar arasındadır. İsrail devletinin kuruluşuyla Menahem Begin, Herut (Özgürlük) partisini kurarak, Jabotinsky'nin fikirlerine ve özellikle "Ürdün Nehri'nin iki yakası!" sloganına mutlak sadakat içinde revizyonist geleneği devam ettirdi.

IX. Bölüm

TARİHSEL MİTLER

Siyonizm XIX. yüzyılda moda olan Yahudi sorununun çözümlerine karşı çıkmıştı: asimilasyon, entegrasyon, proletarya devrimine katılım, kültürel özerklik, dinsel reform, ortodoksluğun sürdürülmesi, vs. Rekabet halindeki bu anlayışlara karşı siyonizm Yahudi milliyetçiliği tezi üzerinde temellendi: Yahudiler bir ulustur, sürgüne ve dağılmaya rağmen kendi yüreklerinde korudukları ortak bir tarihleri ve ortak bir toprakları vardır. Bu aksiyomu kanıtlamak çok güçtür, çünkü XIX. yüzyıl seçkinleri için Yahudiliğin ulusal değil ama kültürel ya da ibadetle ilgili bir anlamı vardı. Dolayısıyla, Eric J. Hobsbawm'ın Avrupa milliyetçiliği hakkındaki sözlerini kullanırsak, ulusal bir gelenek "hayal etmek", ortak bir tarih anlatmak, tarihsel mitleri şekillendirmek gerekiyordu.

Siyonizm iyi desteklenmesi gereken bazı ilkeler ortaya koymaktadır: Yahudi halkı iki bin yıl boyunca tek bir organik varlık gibi ayakta kalmıştı; dağılmış olan topluluklar kendi aralarında daima sıkı toplumsal, dinsel ve kültürel

ilişkiler sürdürdüler; Yahudi halkını birleştiren merkez İsrail Toprağı oldu, bu Toprak, dağılmaya rağmen, Yahudi kimliğinin ekseniydi; *Eretz Israil*'de Yahudilerin sürekli bir mevcudiyeti vardı; Filistin'deki küçük Yahudi cemaati daima Yahudi halkı için çekim merkezi oldu; Yahudi ulusu kendi rönesansı ve ülkesinin siyasal egemenliği için sürekli mücadele etti ve modern siyonizm bu tarihin varacağı doğal sonuçtur.

Bu teleolojik anlatıyı "inşa etmek" için, çeşitli dönemleri, farklı deneyimleri, özel grup ve yerleri tek bir kronoloji içinde bütünlemek ve Yahudilere tek bir kolektif biyografi sağlamak uygun olurdu. Tarihsel mitlere atfedilen rol budur: geçmiş ve yakın dönem Yahudi tarihinin olaylarına yeni bir yorum katmak, ulusun şimdiki zamanını ve gelecek zamanını biçimlendirmek için yeniden oluşturulmuş bir geçmiş sunmak. Diaspora'daki pasif Yahudi imgesiyle zıtlık içindeki "Yeni İbrani" imgesi, aktif, bağımsız ve gururlu bir insanın imgesi olmalıdır, güçlü ve özgür bir eylem insanı olmalıdır.

Makkabiler miti, kuşkusuz ki, siyonizmin benimsediği ve yetiştirdiği ilk mittir. Makkabiler isyanının tarihi, mucizevi bir şekilde bir hafta süren ve kirletilmiş tapınakta keşfedilen kutsal yağ şişesi epizodunu hatırlatan Aydınlanmacılar bayramı olan Hanukka dinsel bayramı sırasında kutlanmıştır. Ulusal kutlamaya dönüştürülmüş olan bu bayram, çağımızdan önce, 167-158'de, Yahuda'da Yunanların iktidarına karşı ayaklanmış olan Hasmon savaşçılarının muzaffer tarihinin yayılmasını sağladı. Özellikle Yahudi kimliğinin ve İsrail Toprağında Yahudilerin hak iddiasının sürekliliğini öne çıkarmak böyle mümkün olmuştur. Başka kahramanlık

hikâyeleri gibi Makkabilerin hikâyesi üzerinde de sosyalist siyonist mitoloji yeniden çalışmıştır. Başlangıçta dinsel ibadete düşman hükümlere karşı aşırı dindarların bir isyanı söz konusu olsa da, bu olay siyonizm için ulusal bir destan halini alır: çok erken dönemde, siyonist cemiyet ve dernekler "Makkabi" adını aldılar (örneğin sportif Makkabi dernekleri). Herzl de *Yahudilerin Devleti* kitabını şu kâhince sözlerle bitiriyordu: "Makkabiler ayağa kalkacaktır!" Hanukka, öncülerin küçük dünyası için, siyasal aktivizmin ve ulusal uyanışın kutsanması olur: Hachomer'in, Hagana'nın, Yahudi savunma kuvvetlerinin atlı muhafızlarının habercisi olan Hasmoneenlerin askeri kahramanlığı göklere çıkartılır... Tüm siyonist yöneticiler bayram törenlerine katılıyordu: meydanlarda ve sokaklarda büyük şamdanların yakılması, meşalelerle yürüyüşler, vs.

En önemli siyonist mit yine de *Massada* hikâyesi olarak kalır.

Herodes'in kraliyet merkezi olan Massada, çağımızın 70. yılında ikinci tapınağın imhasından üç yıl sonra Romalıların ellerine düşen sonuncu müstahkem mevki oldu. Tarihçi Flavios İosephos, *Yahudi Savaşları* adlı klasik anlatısında, Romalıların Massada kuşatmasını ve şef Eleazar ben Yair'in savunuculara söylevini, ardından da 960 savaşçının topluca intiharını dramatik terimlerle anlatır.

Ne Yahudi tarihi, ne kutsal metinler, ne dinsel gelenek Massada hikâyesine en ufak yer vermiştir; keza, Flavios İosephos'un anlattığı hikâyenin doğruluğuna dair çok büyük kuşkular ifade edilmiştir. Çok ileri bir tarihte, Britanya mandası altında, siyonizm Massada kayalığını yarı kutsal bir yer, bir tören ve hac yeri, gerçek bir ibadet mekânı haline ge-

tirmiştir. 1923 yılında, *Yahudi Savaşları* modern İbranice'ye tercüme edilince öncüler heyecanlanmıştı; 1927 yılında Yaacov Lamdan'ın yazdığı *Massada* epik şiiri yayımlandı ve siyonist yöneticiler bu metni sanki temel bir yazıymış gibi yaydılar. Nihayet 1933 yılında, eğitimci Shmarya Gutman vahşi bölgeyi ziyaret etti ve potansiyel gücü fark etti: Ölüdeniz kıyısındaki, çölün ortasındaki mevkii, tüm dünyanın kıyım uyguladığı Yahudi halkının yalnızlığını simgeleyebilirdi; Massada son sığınak olarak, tek alternatif olarak algılanabilirdi, başka yere geri çekilmenin mümkün olmadığı yer olarak görülebilirdi; fanatik dinciler Yahudi halkının bağımsızlığı için mücadele eden askerler olarak sunulabilir, tüm siyonistler için bir model oluşturabilirlerdi. O dönemden itibaren gençlik hareketleri bu bölgede sofuca buluşacaklar ve orada güç devşireceklerdi. Tarihsel mitin inşaası çok sonraları, 1960'lı yıllarda, eski genelkurmay başkanı, arkeolog Ygael Yadin'in bölgede sürdürdüğü geniş çaplı kazılar sırasında tamamlanacaktır. Geniş bir reklam kampanyasıyla çevrili bu kazılar birinci derecede önemli ulusal bir olay olarak sunuldu ve Massada mitinin taşıdığı ileti doğrulandı.

Aynı şekilde, siyonizm tartışma konusu bir olayı da dönüştürdü: 132-135 yılında Romalılara karşı *Bar-Kochba* isyanı muzaffer bir destan halini alır. İsyan, İmparator Hadrianus'un Kudüs'te yeni bir şehir –Aelia Capitolina– kurmaya başlamasından ve burada pagan tapınaklar inşa etmesinden sonra patlak verdi. Üç buçuk yıl sürdü ve sonunda Yahudiler korkunç bir bozguna uğradılar. Bu felaketin ardından, Yahuda'daki Yahudi nüfus neredeyse tamamen ortadan kaldırıldı ve hayatta kalanlar köle olarak satıldılar.

Burada da, Massada örneğinde olduğu gibi, siyonizm Bar-Kochba tarihini ulusal bir simge haline getirdi: Ulusal bağımsızlıklarını yeniden kazanmak için yabancı sultayı reddetmeye çalışan tek bir liderin (Ben Gurion) ardında birleşmiş bulunan Yahudilerin isyanı.

Bar-Kochba bozgunundan sonra, sürgündeki Yahudi halkının yaşamı artık siyonizme araç olarak hizmet edemezdi; çünkü yaklaşık iki bin yıllık dağılma, kıyım ve aşağılanma söz konusudur... Dolayısıyla yeni siyonist mitler Yahudilerin modern tarihini, ulusal rönesansından seçilme epizodları ve en başta da öncüler saga'sını kullanacaktır. Epinal bir imge, siyonizmin ilk on yıllarından itibaren öne çıkarılacaktır: öncü (*halutz*) miti; halkın topraklarda ulusal kurtuluşunu hazırlayan, misyonunun rehberliğindeki, kolektif ve eşitlikçi bir yaşamla yetinen, kaba ve asetik, sorumluluklarının bilincindeki seçkin insan; bu model insanın tek özlemi kol gücüyle çalışmaktır, sofuca mutlak bağlılık gerektiren neredeyse dinsel bir faaliyet olan toprakta çalışmaktır. Onu sürgünün "parazitliği"nin canlı antitezi olarak algılamak gerekir. Peki ya öncü eline silah aldıysa? Bu yalnızca kendini savunmak zorunda kaldığı içindir: silahlarını masumiyet ve saflıkla kullanıyordu, istisnai bir ahlaka sahipti, vs.

Öncü mitinin inşaasındaki en anlamlı destanlardan biri, Yosef Trumpeldor'un (1880-1920) ölümü oldu. Celile'de tahkim edilmiş bir çiftlik olan Tel-Hay'ın düşüş hikâyesidir bu. 1918 yılında kurulan bu küçük koloni, Yahudi topraklarını korumak için kuzeyde kurulmuş üç ileri karakoldan biriydi. Araplar 1920 yılında isyan ettiler, Yahudi yerleşimlerine saldırdılar ve Tel-Hay'ı savunma mücadelesi sırasında Trumpeldor ve yoldaşları ellerinde silahla, biraz da meçhul

koşullarda öldüler. Siyonist hareket bu olaya dört elle sarıldı ve Makkabiler savaşına, Massada'ya ya da Bar-Kochba isyanına benzer örnek alınacak bir mesaj çıkardı bundan: sınırsız kahramanlık, ulus için kendini feda ruhu, toprak savunmasında gösterilen cesaret. Her Yahudi öğrenci, kahramanın (sözde) son sözlerini ezbere öğendi: "Bir şey olmaz, vatanımız için ölmek iyidir!" İleri karakolun bulduğu mevkiye kükreyen bir aslan heykeli dikildi. İlk yerleşenlerin öncü grubunu oluşturan Çalışma Taburu'na Trumpeldor adı verildi. Tel-Yosef kibbutzuna savaşçının ön adı verildi, bu olaya dair pedagojik masallar, şiirler ve tiyatro piyesleri yazılmaya başlandı ve Tel-Hay, siyonist gençlik hareketlerinin hac yeri oldu. David Ben Gurion, öncüler kuşağından söz ederken, "Trumpeldor'un yoldaşları"nın "bu ülkeyi kanlarıyla kutsadığı"nı anlatıyordu. Siyonizmin her ideolojik akımı Tel-Hay hikâyesine dört elle sarıldı: sağcılar da, gençlik örgütleri BeTaR (Brith Trumpeldor– Trumpeldor İttifakı) aracılığıyla.

Shoah dönemi kadar 1948-1949'daki İsrail Bağımsızlık Savaşı da siyonist harekete yeni kahramanlık ve şehitlik öyküleri sağladı.

Kısacası, siyonizmin liderleri, en başta da David Ben Gurion, eski ya da yeni tarihsel mitlerin kullanımının hareketin başarısı için kesinlikle şart olduğunu kabul ettiler. Davaya tamamen bağlı, tanınmış entelektüel ve tarihçiler bulma şansları oldu. Onlar kendilerini bu amaca vakfettiler. Örneğin büyük tarihçi Ben Zion Dinour'un adını anabiliriz. Dinour, İbrani Üniversitesi'nde profesör olmanın yanı sıra, Ben Gurion'un milli eğitim bakanı oldu. Keza Yehezkiel Kauffmann (1889-1963) İsrail halkının tarihini başlangıçtan

ikinci tapınağın düşüşüne dek sosyolojik incelenmesine çok önemli bir katkıda bulundu. Bu katkı, revizyonist sağın tezlerine yakındı.

1980'li yılların ikinci yarısında, kendilerini "yeni tarihçiler" olarak adlandıran bir grup genç araştırmacı –ki en tanınmışı kuşkusuz Benny Morris'tir– bu mitleri sorgulamaya koyuldular, bunların siyasal amaçlarla kullanılmasını eleştirdiler ve bu mitlerin genellikle tarihsel gerçekliklerinden çok uzak olduğunu gösterdiler. Bir örnek verirsek: Yehuda Nini'nin *Les Yéménites de Kinneret* kitabı okunduğunda, bütünüyle Aşkenaze olan kibbutz üyelerinin Yemen'den gelen doğu göçmenleri karşısında oldukça ayrımcı bir politika uyguladığı ortaya çıkar; bu politika, fedakâr ve idealist öncü mitine pek uymamaktadır...

X. Bölüm

SİYONİZM VE ARAP SORUNU

Birinci Dünya Savaşı'na dek Osmanlı Filistin'i nispeten sakindi ve siyonizmin kurucu babalarının Filistinli Araplar üzerine pek düşünmediklerini saptamak gerekir. Öncüler geliyorlar, kolektif çiftlikler ya da köyler kuruyorlar, plantasyonlarda çalışıyorlardı. Tarlada çalışmaya pek yatkın olmayan bu Avrupalıların gülünç kılıkları ve tuhaf dilleriyle geldiklerini görmek Arap köylüleri şaşırtıyordu. Ama o dönemde pek az kanlı çatışma oldu. Komşular arasında şiddete tanık olunuyordu, ama yerli halkta "organize" bir karşı koyuş görülmüyordu.

Rusya'daki pogromlara karşı özsavunma pratiği geliştirmiş olan İkinci *aliya*'nın öncüleri, 1909 yılında, *Hachomer* (Bekçi) denen bir milis kurdular. Bu paramiliter örgütlenmenin hedefi baskınlara ve hırsızlıklara karşı Yahudi kolonlarını korumaktı. Bu dönem, siyonist harekette Yahudi kimliği üzerine, diaspora üzerine, Uganda üzerine, din üzerine önemli tartışmaların dönemiydi; ama Arap sorunu üzerine değil. Kimi zaman bu sorun kendini gösterse de, bunun

nedeni siyonizmin Doğu'dan esinlenip esinlenmeyeceğiyle ilgiliydi: Bazı siyonist yönetici ve düşünürler, Arap Doğu'ya gerçek bir hayranlık duyuyorlardı; tıpkı öncülerin bölge halkıyla entegre olmasını savunan filozof Martin Buber gibi. Diğer yandan, Zeev Jabotinsky gibi başkaları, siyonizmi tamamen Batı tarzında bir devrim olarak değerlendiriyorlar ve yerel çevreyle ilişkilerini sınırlandırmak istiyorlardı. Filistin'de, genç öncüler Arapları taklit etmeye epey çabalamışlardı; diaspora Yahudiliği olararak tanımladıkları şeye karşıt bir gücü, cesareti ve erkeklik duygusunu onlarda buluyorlardı. Kısacası, siyonizmin ilk yılları boyunca, "Arap sorunu" kesinlikle *siyasal* bir sorun olarak değil, *kültürel* bir sorun olarak kendini gösteriyordu: Öncüler, yerli halk karşısında nefret ve büyüleme arasında kolaylıkla gidip geliyorlardı. Siyonizmin önemli şahsiyetlerinden biri olan ve 2 Mayıs 1921'de Yafa'daki Yahudi-karşıtı isyanlar sırasında katledilmiş olan Haim Yosef Brenner (1881-1921), Arap halkla dostluk ve anlayış ilişkileri kurmayı daima hayal etmişti, ama onun yazılarında Filistin sakinleriyle öncü yerleşimcilerin ilişkileri üzerine "siyasal" bir bakış açısı bulmak güçtür.

Gerçek bir sorun olduğunu ve bu sorunun önem taşıdığını ilk hissetmiş olan Ahad Haam oldu. Filistin'e ilk yolculuk yaptığı yıl olan 1891'de, Odessa'ya geri dönerkengemide kaleme aldığı notlarda şunu yazar:

"Bizler, yurtdışında, Filistin'in neredeyse tamamen boş bir toprak olduğunu, işlenmemiş bir çöl olduğunu, nadasa bırakılmış bir tarla olduğunu, toprak satın almak isteyen herkesin oraya gidip keyfince toprak satın alabileceğini sanıyorduk. Aslında böyle değil: Bu topraklar üzerinde, ekilmemiş ama işlenebilir bir toprak parçası bulmak güç, plan-

tasyonlara tamamen uygun kayalık tepelerden ve kumluk bölgelerden başka bir şey yok. Üstelik buraları temizlemek ve elverişli hale getirmek için uzun bir çalışmadan ve büyük zahmetlerden sonra bile şimdilik işletilmiyor, çünkü Araplar uzak bir gelecek adına şimdiki zamana fazla yatırım yapmaktan hoşlanmıyorlar. Bu nedenle sahiplenilecek iyi toprak kolay bulunmuyor. Köylüler de, mülk sahipleri de kusursuz bir parseli seve seve satmaya hazır değiller. Biz dışarıda sanıyoruz ki Arapların hepsi çöl vahşisi, eşek benzeri bir halk, çevrelerinde olup biteni görecek anlayacak insanlar değiller. Bu büyük bir hata. Arap, Sam'ın tüm evlatları gibi, keskin ve kurnaz bir zekâya sahip [...]. Araplar, özellikle şehirdekiler, bizim Filistin'deki eylemlerimizin ve özlemlerimizin anlamını görüp anlıyorlar, ama susuyorlar. Hiçbir şey bilmiyor gibi davranıyorlar, çünkü, şu an için, bizim eylemimizde kendi gelecekleri için hiçbir tehlike görmüyorlar. Bizi elden geldiğince sömürmeye, bu yeni konuklardan yararlanmaya çalışıyorlar; ama bizimle gizlice alay ediyorlar, bıyık altından gülüyorlar. Köylüler bir İbrani kolonisinin doğduğunu görmekten çok mutlular çünkü emekleri karşılığı gayet iyi bir ücret alabiliyorlar. Deneyle kanıtlandığı gibi, yıl be yıl zenginleşiyorlar. Büyük mülk sahipleri de bizi kollarını açarak karşılıyorlar, çünkü biz onlardan bir parçacık kumu ve taşı hayal bile edemeyecekleri fiyata satın alıyoruz. *Ama halkımızın varlığının, yerli nüfusun konumu üzerinde az çok mütecaviz bir boyut kazanacağı gün, artık yerlerini bize seve seve bırakmayacaklar*."[1]

1) Ahad Haam, *Notes du premier voyage en Eretz Israël en 1891*, tercüme Denis Charbit, *Sionismes* içinde, s. 394-395.

On beş yıl sonra, Uganda üzerine tartışmanın ortalığı kasıp kavurduğu sırada, Afrika çözümünün yandaşlarından biri olan Israel Zangwill, özellikle Filistin'in zaten iskân edilmiş olduğunu öne sürerek Uganda tercihini haklı gösterdi. İlk kez 1905 yılında Menahem Ussishkin sorunu yalnızca tamamen pratik düzlemde değil, açıkça ahlaki düzlemde ortaya koydu: Uluslararası bir izin elde etmek için gösterilendiplomatik çabaların kapsamı ne olursa olsun, bir Yahudi devleti kurmak için Filistin'i elde etmenin tek yolu toprak satın almaktır, başka deyişle toprakları satmak isteyenlerin rızasını almaktır. İki yıl sonra, 1907'de, Isthak Epstein, Siyonist Örgüt adına hareket ederek Yahudi kamuoyuna sert bir uyarı gönderdi: Filistin'de yerli bir halkın varlığı, yirmi beş yıllık Yahudi yerleşiminin ardından, asla ciddi olarak tartışılmamış, unutulmuş, "kayıp sorun"dur. Oysa bu cehaletin çok ciddi sonuçları olabilir. Büyük savaşın arifesinde, ikinci *aliya*'dan sonra, hâlâ 85 bin kişilik cılız bir Yahudi nüfus vardı ve bu oran, ülke nüfusunun yaklaşık % 12'sini temsil ediyordu.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Arap uyanışının pek az göstergesi vardı ve savaş sırasında yerli Filistinlilerin pek azı ulusal Arap hareketinde yer aldılar. Diğer yandan, bazı siyonist liderler, bölge sakinlerinin kaygılarını yatıştırmaya samimiyetle çalıştılar. Örneğin Nahum Sokolov ile yerel yöneticiler arasındaki gibi sonuçsuz buluşmalar gerçekleşti. Ve, gördüğümüz gibi, Ocak 1919'da Chaim Weizmann Emir Faysal'la buluştu ve onunla bir anlaşma imzalandıysa da Arap milliyetçiler bu anlaşmayı derhal reddettiler.

1918'den sonra, Filistin milliyetçiliği daha önemli boyutlar edinmeye başladı, çünkü Balfour Bildirgesi ve Britan-

ya'nın vaatleri karşısında bir Yahudi devleti riski giderek aciliyet kazanmıştı. Filistin'deki Arap hareketinin yöneticileri, Nashashibi'ler ya da Hüseyni'ler gibi büyük aileler ve dinsel liderler, Yahudilerin siyasal varlığını hiç ayrımsız reddettiklerini ifade ettiler. Siyonist projeye en ufak meşruiyet vermeyi reddetmenin dışında, diplomatik baskılar, hatta gerektiğinde zor kullanarak Britanyalıları sözlerinden caymaya ikna etmek için uğraştılar: kanlı çatışmaların ilk dalgası 1920'de yaşandı. Ardından başka isyanlar cereyan etti. 1929 isyanı Kudüs ve Hebron'daki Yahudi mahallelerinde etkili oldu. Kudüs müftüsü Hacı Amin el-Hüseyni, isyanın başına geçti. Fanatik ve uzlaşmaz bir liderdi.

Arapların topyekûn ve mutlak reddi karşısında siyonist harekette üç eğilim kendini gösterecekti.

Temsilcilerinin önemi nedeniyle bir ağırlık taşısa da en azınlıktakieğilim, Brith Shalom'un, yani 1925 yılında kurulan Kudüs İbrani Üniversitesi rektörü Yehuda Leib Magnes'in başı çektiği Barış İttifakı'nın temsil ettiği eğilimdir. Genellikle Alman kökenli Yahudi entelektüelleri bu eğilim etrafında toplandılar ve Arapların ulusal haklarının Yahudilerinkinden ne daha fazla ne daha az meşru olduğu ilkesinden yola çıkan, Yahudi çoğunluğa dayalı bir ulusal devletin kurulmasını hedef alan siyonizmin bazı önermelerinin eleştirel olarak yeniden gözden geçirilmesini savundular. Bu hareketin dikkate değer şahsiyetleri arasında öncelikle filozof Martin Buber (1878-1965) bulunur. Onun hümanist esinli düşüncesi, kehânet geleneğinden ve ütopik anarşist sosyalizmden beslenmektedir. Buber özellikle siyonizmin, tinsel eğilimine ihanet edip diğerleri gibi şoven ve militarist bir milliyetçilik halini almasından kaygılanıyordu. Ayrıca, Kudüs'deki İbrani

Üniversitesi'nde felsefe profesörü ve akademisyen, Ulusal Kütüphanenin baş konservatörü Shmouel Hugo Bergmann (1883-1975), Brith Chalom'un kuvvet çizgilerini tanımladı: ona göre siyonizm ahlaki bir yoldur, Yahudiliğin aşkın ve tinsel eğilimine sadık kalması gerekir. Buber ve Bergmann'la birlikte, Yahudi mistiğinin en büyük uzmanı Gershom Scholem (1897-1982) de Barış İttifakı'na katıldı, çünkü siyonizmin mesihçilik haline gelmesinden çekiniyordu. Yahudi-Arap çift-uluslu bir devletten yana mücadele etmek, bu büyük entelektüeller için esasen etik bir inançtır, ama aynı zamanda siyasal bir ihtiyat sorunudur. Arapları topraklarına bağlayan bağın gücünü ve Arapların kendi kaderlerini tayin hakkına duydukları özlemi samimiyetle kabul ediyorlardı. Ümit ettikleri Yahudi-Arap devleti federal bir sistem üzerinde kurulmuş olacak, iç işlerde ademimerkeziyetçiliğe imkân tanınacak ve bu faaliyetler de iki topluluğun sorumluluğunda olacaktı ve merkezi düzeyde de, ortak sorunlarıyöneten, eşit katılımlı bir hükümet kurulmuş olacaktı. Diğer çözümler Brith Shalom entelektüellerine şiddete yol açıcı geliyordu ve siyonizmin tinsel eğilimini tartışma konusu etme riski büyüktü. Tartışmayı, bir "Yahudi sorunu" olarak algıladıkları Arap sorunu üzerine odakladılar: Araplarla ilişki, siyonizmin yargılanacağı ahlaki testti.

Etik olmayan siyasal nedenlerle, aynı çözümü, yani çift-uluslu devlet çözümünü Hachemer Hatzair de İsrail devletininin kuruluşuna dek savundu.

Tam tersi bir tavır Zeev Jabotinsky'nin milliyetçi sağı tarafından savunulmuştu. Filistinli Arapların kendi topraklarına bağlılığı asla inkâr edilmiyordu, tam tersine; ama bu durumdan zıt sonuçlar çıkartılıyordu: her türlü anlaşmanın

imkânsızlığı! Nasıl ki hiçbir halk âdetleri ve özlemleri bakımından yabancı bir halkı kabul etmediyse, siyonist projenin de günün birinde Araplar tarafından hoş karşılanacağını düşünmek tamamen aptalca olur. Bu durumda tek bir çözüm vardır: Filistin'deki Yahudi cemaatinin *kir ha-barzel*'i, "demir duvar"ı, yani hiç çatlaksız bir iç tutarlılığa sahip bir orduyu kurması gerekir, çünkü Araplar İsrail'in imha edilebilir olduğu duygusunu edindikleri sürece, tasfiye etme özlemlerinden vazgeçmeyeceklerdir. Diyalogun yararını reddeden Jabotinsky, gelecekteki Yahudi devletine yalnızca Filistin'i değil, Ürdün'ü de dahil etme talebine bir gerekçe daha getiriyordu: İsrail küçük de olsa büyük de, Filistin ve Arap muhalefeti aynı ölçüde sarsılmaz olacaktı. Filistin'in paylaşılması üzerine her tartışma sağda sert bir direniş yaratır. Nihayet aşırı uçları sırt sırta getiren çoğunluk akımı, yani sosyalist siyonist sol, üçüncü bir yolu temsil etti. Bu akımın liderleri, 1920'dekiilk isyanlardan itibaren Filistin'de kendine özgü hak ve talepleri olan özgül bir halkın varlığını tanımışlardı. Yahudi devleti hedefinden vazgeçmeden, yerli halkları yatıştırma teşebbüslerini artıran solcu entelektüellerin sayısı çoktur. Ben Gurion da bir dönemde Yahudilerle Arapların çıkarlarının birbirini tamamlayıcı olduğunu ve siyonizmin Arap kitlelerin özlemlerini de dile getirmesi gerektiğini düşünmüştü. 1924 yılında, ikiuluslu bir devletten yana olduğunu söylüyordu: "Siyonizmin tek bir Arap çocuğunu bile yoksun bırakmaya hakkı yoktur; bu yoksun bırakma, hedeflerimizi gerçekleştirmemize imkân tanısa bile kabul edilemez." Ama o da diğerleri gibi hızla görüş değiştirdi ve 1936'daki büyük Arap isyanı, hoş bir anlaşma olasılığı üzerine her türlü yanılsamayı kesin olarak ortadan kal-

dırdı. Yerel Arapların şikayetlerinin sahiciliğine genellikle duyarlı olmayan solcu siyonist liderler yine de verilecek tavizler konusunda hemfikir değillerdi. Ben Gurion gibi kimileri Filistin'in bir Yahudi ve bir Arap devleti halinde paylaşılması planlarını samimiyetle kabul etmişlerken, Katznelson ya da Tabenkin gibi başkaları ülkenin her türden paylaşımına kesinlikle karşıydılar.

Filistin sorununun bu üç perspektifi siyasal biçimler aldı: solda Brith Chalom ve Hachomer Hatzair, sağda revizyonist parti ve merkezde Mapai ile diğer ılımlı güçler (örneğin Chaim Weizmann'ın grubu). Yine de zaman geçtikçe federal bir Yahudi-Arap devleti umudu tamamen gözden yitti: Arap muhalefetin sertleşmesi ve Alman kökenli hümanist siyonistler kuşağının yok olması çift-uluslu devlet düşlerine tamamen son verdi. Geriye yalnızca iki siyonist tez kaldı: Araplarla bir uzlaşmanın muhtemelen belirli koşullarda mümkün olacağı tezi ile Araplarla hiçbir anlaşmanın düşünülemeyeceği ve ancak caydırma ve kuvvet temelinde birlikte yaşam olabileceği şeklindeki sağcı tez.

1936 kuşkusuz ki dönüm noktasıdır. Bu yıl, Filistin'deki Yahudi cemaatinin, Araplara karşı savaşın 1921 ya da 1929'daki gibi münferit çatışmalarla sınırlı kalmayacağını, uzun ve acımasız olacağını anladığı yıldır. Birçok kişi için bu hayal kırıklığı olmuştur. Araplar toprak satmaya son verdiler, iki taraf savaşa hazırlandı; artık bir anlaşmanın olması çok güç gözüküyordu. O yıllar, "Palmach Kuşağı" denen, İsrail topraklarında doğmuş, yirmili yaşlarında yeni kuşağın olgunlaştığı dönemdir. Bunlar arasında iki simge şahsiyet de yer alır: Moşe Dayan ve Igal Allon. Bu gençler özsavunmayı ve silahlı Arap çetelerine karşı güç kullanımını savunu-

yorlardı. Yeni mücadele pratikleri önerdiler ve cesur askeri eylemler yürüttüler. Akıl hocaları ise daha yaşlı biriydi: Rus ordusunda, ardından Kızıl Ordu'da hizmet etmiş olan Itshak Sadeh (1890-1952). Yıldırım birliklerini kuran onlar oldu. Aynı dönemde, İngiliz yüzbaşı Orde Charles Wingate'in yönetiminde özel birlikler kuruldu. Siyonist liderler şiddet yanlısı çözümlere inanmasalar da (Ben Gurion'un Arapların "nakli"ni düşünmediği hiç kanıtlanamadı), güce başvuru şiddetli ve sert oldu ve birçok genç, Yahudi-Arap çatışmasının yalnızca askeri araçlarla çözümlenebileceği sonucuna vardılar. Genç kuşağın "saldırgan ethosu" üzerine en ilginç araştırmayı Anita Shapira, *Land and Power. The Zionist Resort to Force, 1881-1948* adlı kitabında yaptı.

XI. Bölüm

NAZİZM VE SHOAH KARŞISINDA SİYONİZM

I. – Nazizmin yükselişi karşısında

1920 ve 1930'lu yıllarda tüm Yahudi cemaatlerinde bir an önce bir şeyler yapılması gerektiği duygusu yaygınlaşmıştı. Anti-semitizm ve kıyımlar her tarafta yayılıyordu, genel ortam bir felaket havasındaydı. 1919-1920'de yüz binlerce Yahudi Rus-Polonya sınırında Ukrayna ve Rus karşı-devrimci kuvvetlerince katledilmişlerdi. Ekonomik ayrımcılık siyaseti giderek yaygınlaşıyordu. 1924 yılında Filistin'e esasen Polonya kökenli olan dördüncü *aliya* geldi. Ardından 1930'lu yıllarda, Alman kökenli Yahudilerden oluşan beşinci *aliya* geldi. Felaketin yaklaşması ve Amerika Birleşik Devletleri'ne göçün sınırlandırılması, o zamana kadar siyonizme karşı çok ihtiyatlı, hatta düşman olan insanları bile göçmenlerin Filistin'e tahliye edilmesini istemeye yöneltiyordu. Diğer yandan birçok siyonist daha az "doktriner"leşerek, Yahudilerin –onları kabul etmek isteyecek ülke hangisi olursa

olsun– kaçışını her türlü düşüncenin önüne çıkarmaya başladılar. Kısacası, özellikle *Eretz Israel*'e yola çıkışı savunan "siyonist ideoloji", artık ne pahasına olursa olsun kurtulma düşüncesinin gerisinde kalmıştı; özellikle de 1933'de Hitler'in iktidara gelişinden sonra.

Bu kaygılandırıcı koşullarda siyonist hareket ne yapacağını düşünüyordu.

Örneğin Amerikalı Louis Brandeis gibi bazı liderlere göre, Yahudileri Filistin'e ancak ülkenin ekonomik kapasitesini dikkate alarak götürmek gerekiyordu: göçmenlere iş sağlayabilecek tek şey olan yatırımlara ve serbest teşebbüs ekonomisine öncelik verilmişti. Siyonist Örgüt'ün başkanı Chaim Weizmann'a göre, kuşkusuz ki ülkeyi inşa etmek şarttı, ama hem kapitalizme hem de sosyalist türdeki işletmeye yer veren karma bir iktisat yaratılmalıydı. Jabotinsky ise "felaket siyonizmi"nden söz etti: ölüm tehlikesiyle karşı karşıya olan yüz binlerce Yahudinin Filistin'e doğru acilen tahliyesini, bu ülkenin emme kapasitesi ne olursa olsun, hiç beklemeden örgütlemek gerekiyordu.

II. – İkinci Dünya Savaşı sırasında siyonizm

Britanyalıların Yahudi göçü karşısındaki çok düşmanca tavrına ve Filistin'in kapılarını en kritik dönemde mültecilere kapatan 1939 tarihli Beyaz Kitap'a rağmen, tüm Yahudi dünyası İngilizleri bütünüyle destekledi ve Nazilere karşı mücadeleye katılmak istedi. Filistin cemaati bir Yahudi Tugayı kurdu ve bu tugay müttefiklerin yanında farklı cephe-

lerde, özellikle İtalya'da savaştı. Birinci Dünya Savaşı sırasında örgütlenen Yahudi Lejyon'u örneğinde olduğu gibi, siyonist hareket için önem taşıyan şey, tugayın varlığı, kendini göstermesi ve gelecekteki Yahudi devletinin silahlı çekirdeğini oluşturmasıydı. Savaşın sonunda, Avrupa'da kalan tugay savaşçıları sağ kalanların yasadışı göçünü örgütleyebildiler ve Filistin'e götüren yolda transit kampları kurdular.

Savaş sırasında siyonizmin çeşitli akımları arasındaki siyasal ve stratejik görüş ayrılıkları varlığını sürdürse de ikinci plana geçer. Bir devlet kurulması yönündeki siyonizmin siyasal hedefinin, kıyıma uğramış bir halk karşısındaki empatiyi dikkate alarak, tüm dünya karşısında açıkça ifade edilmesi konusunda bir konsensüs oluştu. 1942 yılında önemli bir siyonist konferans New York'da, Biltmore Oteli'nde toplandı ve hedefin, Filistin'de demokratik Yahudi Commenwealth'inin kurulması olduğu –ne daha azı ne daha fazlası– ifade edildi. Harekette hâlâ birçok tartışma vardı. Örneğin, Amerikan siyonizmi, uygun zamanı beklemek ve savaştan sonra Başkan Roosevelt'in siyasal desteğine güvenmek gerektiğini düşünen Stephen Wise yandaşları ile derhal eyleme geçmeyi talep eden Abba Hillel Silver'in yandaşları arasında bölünmüştü.

Geriye, siyonist hareketin Shoah sırasında Avrupa Yahudilerinin kurtarılması karşısındaki tavrıyla ilgili tartışmalar kalır...

1977 yılında amatör bir İsrailli tarihçi olan Shabtai Beth-Zvi, masraflarını kendi karşılayarak bir kitap yayımladı. Burada, siyonist hareketin Holocauste sırasındaki hatalarını ele alıyordu. Bu eser derin bir hoşnutsuzluk yarattı ve İsrail'de çok olumsuz tepkilerle karşılaştı. Yazar, eserde, sos-

yalist siyonist yöneticilerin, özellikle de Ben Gurion'un, azami Yahudi'yi kurtarmak için ellerinden gelen her şeyi yapmadıklarını ileri sürüyordu. Siyonist hareketin ve Filistin'deki Yahudi cemaatinin Shoah karşısındaki tavrı sorunu, yaklaşık on beş yıl sonra Tom Segev'in *Le Septième million* (1991) kitabının yayımlanmasıyla yeniden canlandı. Araştırma yöntemlerine ne gözle bakılırsa bakılsın, *Haarets* gazetecisinin eseri İsrail kamuoyuna güçlü biçimde seslendi. Segev'e göre, "Ben Gurion'cu" siyonizm savaş sırasında kabul edilemez hatalar işledi, çünkü siyonist liderlik başka türlü davransaydı, milyonlarca kurban olmasa da büyük miktarda insan kurtarılabilirdi. Segev, örneğin, Holocauste konusunun savaş sırasındaki siyonist basında pek bir yer tutmadığını, çünkü... Nazizmin siyonist teorinin teşhislerini doğruladığını ileri sürer: Nazizmin zaferi, Avrupa Yahudilerinin Filistin'e göçüne yol açacak "verimli kuvvet" olarak görülmüştü. Segev hem güçlü hem de yaralayıcı terimler kullanır: siyonist yönetim için diaspora'daki Yahudiler "insan malzemesi"ydi ve en iyilerini ayıklayıp getirmek gerekiyordu. Kurtarma çabaları çok yetersizdi, vs.

Tom Segev'in eserine, İsrailli siyonizm ve Shoah tarihçilerinin büyük çoğunluğu karşı çıktı. Bunların en başında Yehuda Bauer, Yechiam Weitz, Dan Michman, Dina Porat, Tuvia Friling, Anita Shapira ve daha birçokları gelir. Bu ünlü araştırmacılara göre, Tom Segev'in kitabında söyledikleri hem yanlış hem eksikti, izandan yoksundu ve gerçekliği kasıtlı olarak çarpıtıyordu.

Siyonist hareketin Holocauste sırasında yaptıkları ve yapmadıkları üzerine kesin bir yargıda bulunmak, arşivlere dayanarak bile olsa çok güçtür. Kuşkusuz ki, dönemin fo-

toğraflarında Tel-Aviv plajı 1943 yazının ortasında tıklım tıklım dolu ve neşe içinde görünür; ama hiçbir toplumun sürekli yas halinde yaşayamayacağı sık sık ileri sürülmüştür. Shoah sırasında Ben Gurion'un birçok açıklaması fazlasıyla şaşırtıcıdır. Örneğin, "felaketi üretici güce, Yahudilerin üzüntüsünü siyasal güce ve kaldıraca, yıkımı da eylemi hızlandırıcı bir unsura dönüştürmek" gerektiğinden söz etmiştir. Ama şunu belirtmek gerekir ki, bu cümle 1930'lu yıllarda dile getirilmiştir, Shoah sırasında değil. Ben Gurion'unki gibi laflar, laik ya da dindar olsun, Avrupalı, Amerikalı ya da başka yerli olsun, diğer siyonist liderlerce de söylenmiştir.

Siyonizm ve Shoah üzerine tartışma kısır kalmıştır, çünkü Avrupa Yahudilerinin çok büyük miktarını hangi siyonist politikanın kurtarabileceği belirsizdir. Siyonist hareketin elinde çok daha fazla imkân olsaydı bile, anılan "kurtarma planları"nın hiçbirinin başarı şansı yoktu. *Septième million*'un etrafındaki tartışmadan sonra, bu ciddi konu üzerine sektörel tarih araştırmaları yürütme ihtiyacı kendini hissettirdi. İsrail'deki çeşitli üniversitelerde bu yapılmaya başlandı. Örneğin, Hava Eskholi'nin, 1939-1942 arasında Shoah karşısında Mapai'nin tavrı üzerine kitabı ile 1943-1945 yılları için aynı konu üzerine Yechiam Weitz'in kitabı anılabilir.

III. – Shoah'ın siyonizm üzerindeki etkisi

Üç milyon Polonya Yahudisi de dahil olmak üzere altı milyon Avrupa Yahudisi'nin Naziler tarafından imhası, *Eretz Israel*'e göçün büyük rezervuarlarını tüketti. Düşmanlıklar sona erdiğinde, en kalabalık, insani ve manevi zengin-

lik bakımından olağanüstü durumda olan Polonya Yahudiliği haritadan tamamen silinmiş ve Avrupa'daki tüm diğer Yahudi cemaatleri kırılmıştı. Shoah'dan sonra varlığını sürdüren Avrupa'daki büyük Yahudi cemaatleri, zorunlu asimilasyon sürecine tabi tutulmuş olan Sovyetler Birliği'ndekiler, Fransa'dakiler (Kuzey Afrika siyonizmi dolayısıyla bir süre sonra güçleneceklerdi) ve Büyük Britanya'dakilerdi. Ama bu son iki ülkedeki pek az Yahudi savaştan sonra vatanlarını terk etme niyetindeydi. 1945'den sonra siyonizmin ilk amacı, Shoah'dan kurtulanları, kamplara sürülmüş ve hayatta kalmış olanları, gizlenmiş olanları, evi, ülkesi, ailesi olmayanları Filistin'e getirmek oldu.

Diğer yandan, Shoah'ın dehşetini, toplama kamplarını ve Yahudilere karşı işlenmiş hayal edilemez suçları tüm dünyanın keşfetmesinin, birçok insanın ve birçok ülkenin siyonizm karşısındaki tavrını değiştirmesine katkıda bulunduğu inkâr edilemez. Yok olmak üzere olan Yahudi halkını kurtarma görevinde dünyanın başarısız kaldığı ve Yahudilerin, hayatta kalmak istiyorlarsa, egemen bir devlete sahip olmalarının kesin şart olduğu, 1945'de artık iyi niyetli herkes için aşikâr bir durumdu. Bunun üzerine gerçek bir "görüş değişikliği"ne tanık olundu: Müslüman ve Arap ülkeler elbette istisna olmak üzere, uluslararası cemaat siyonizmin hedeflerinden yana görünmeye başladı. Yahudi halkı karşısındaki sonsuz bir ahlaki borç duygusuna bağlı olan bu yeni sempati, özellikle 29 Kasım 1947'de BM'de oylanan Filistin'in paylaşılmasına çok sayıda devletin gösterdiği destekle açığa çıkar. Shoah'ın dehşeti, Filistin'e sağ kalanları getiren gemilerin yanaşmasını daima reddetmiş olan ve onları açık denize geri gönderen Büyük Britanya'yı çok güç bir ahlaki sorunla

karşı karşıya bıraktı ve bu durum, birkaç yıl sonra, mandanın sona ermesine ve Filistin'deki İngilizlerin ayrılmasına gerekçe oluşturarak katkıda bulunacaktır.

Tamamen başka bir açıdan da olsa, siyonizm soğuk savaşın başlamasından da yararlanacaktır; çünkü Stalin'in Ortadoğu'da İngilizlerin herhangi bir biçimdeki varlığına düşmanlığı mandanın sona ermesine, Filistin'in paylaşılmasına ve İsrail devletinin kuruluşuna Sovyet desteğini beklenmedik şekilde yöneltecektir. Bağımsızlık Savaşı sırasında Rusya, İsrail'e silah vermesi için Çekoslovakya'ya baskı yapacaktır...

İki ya da üç yıl boyunca, siyonizmin temel amacı, Shoah'dan sağ çıkanların azami miktarını her şeye ve herkese karşın –ve İngiliz direnişine rağmen– Filistin'e getirmek oldu. 1945-1947 arasındaki bu kahramanca evre "B göçü", hatta "yasadışı göç" olarak adlandırıldı. Derme çatma takalarda –bunların efsanevi örneği *Exodus* gemisidir– Nazi cehenneminden kurtulmuş on binlerce Yahudi insanlıkdışı koşullarda, İngiliz sahil muhafızlarını atlatarak, Filistin sahiline kadar götürüldü. Sağ kalanların birçoğu Kıbrıs'ta yakalanıp kapatılırken, birçoğu da gemiler Avrupa'ya geri gönderilirken denizde öldü.

Hayatta kalanların Filistin'deki Yahudi cemaatine kabulüne gelince, bu da tarihçiler ile o dönemin aktörleri arasında tartışmalara konu oldu. Kimilerine göre, hayatta kalanlar sarba'lar, yani Filistin doğumlu Yahudiler tarafından oldukça kötü karşılandı, çünkü onların gözünde bu gelenler "Yeni İbrani"nin antiteziydiler. Ülkenin gençlerine göre, yırtık pırtık giysiler içerisindeki bu mülteciler *Galuth*'u, sürgünü, sürgünün aşağılanma ve düşkünlüğünü hatırlatıyordu. Olup bitene hiç tepki göstermemiş olmaları, kasaplık

koyun gibi mezbahaya gitmiş olmaları, İbranice değil Yiddiş bilmeleri eleştiri konusu oldu ve kendi hikâyelerini anlatmalarına izin verilmedi... Ama birçok kişiye göre bu savlar gerçeği çarpıtmaktadır: Aslında Shoah'tan kurtulanlar, Filistin'deki Yahudi cemaatini niteleyen tam yoksulluk ve aşırı tehlike koşullarında, elden geldiğince iyi karşılanmıştı... Siyonizm ve Shoah'la ilgili tartışma gibi bu polemik de kapanmayacaktır.

XII. Bölüm

İSRAİL DEVLETİNİN KURULMASINDAN SONRA SİYONİZM

I. – Yahudi devletinin doğuşu: Siyonizmin sonu mu?

BM genel kurulu 29 Kasım 1947'de Filistin'in paylaşılmasına karar verdi ve böylece Yahudi devletine (ve aynı dönemde doğması gereken Arap devletine) uluslararası meşruiyet tanıdı. İsrail'in doğuşu David Ben Gurion tarafından 14 Mayıs 1948'de duyuruldu. Birkaç yıldan beri anayasal metin değeri taşıyan Bağımsızlık Bildirgesi, İsrail devletinin "siyonist" karakterini ifade etmektedir, çünkü bu devlet hem Yahudi hem de demokratik olarak tanımlanmıştır.

1948-1949 bağımsızlık savaşı sırasında Filistin'deki Arapların büyük çoğunluğu sürgün yolunu tuttular ve Filistin halkının "nakba" (felaket) olarak adlandırdığı trajedi sırasında, komşu Arap ülkelerinde mülteci oldular. Yahudi devleti topraklarında kalan Filistinli Araplar ise İsrail yurttaşı oldular.

Theodor Herzl'in tanımladığı haliyle siyonizmin siyasal hedefi –yani İsrail toprağında egemen bir Yahudi devletinin kuruluşu– kabul edilirse, bu hedefe 1948'de bağımsızlığın ilanıyla erişilmiş oldu. Bu tarih belki, hem savaşın sonu ve Arap orduları karşısındaki zaferin tarihi olan, hem de Yahudi devletini BM'nin kabul tarihi olan 1949'a kadar uzatılabilir. Mantıksal olarak, siyonist hareket ve siyonist ideoloji, hedef tamamen gerçekleştiğinden ve düş gerçek olduğundan, bu dönemde son bulmalıydı.

Ama bu, siyonizmin iki başka hedefi daha olduğunu ve bunların henüz tamamen gerçekleşmediğini unutmak olur.

Birinci hedef, İsrail toprağına "sürgünlerin toplanması"na devam etmekti; özellikle de baskı görmüş ve ayrımcılıkla ve anti-semitizmle karşı karşıya kalmış Yahudilerin toplanmasıydı. Böylece *aliya*, yani farklı Yahudi cemaatlerinin İsrail'e "çıkışı" Siyonist Örgüt'ün temel hedefi oldu: örgüt, Yahudi Ajansı aracılığıyla mümkün olduğunca çok sayıda Yahudi'yi İsrail'e getirmeyi kendine görev bildi. İsrail parlamentosu, Theodor Herzl'in doğum yıldönümü olan 5 Temmuz 1950'de "siyonist" olarak nitelenebilecek temel bir yasayı onayladı: Geri Dönüş Yasası. Bu metne göre, İsrail'e varan her Yahudi göçmen otomatik olarak İsrail vatandaşlığı alır. Yalnızca suçlulardan oluşan çok sınırlı bir kategori bu metinden yararlanma hakkından mahrum bırakılmıştır. Kendini siyonizmin cisimleşmiş hali olarak kabul eden İsrail devleti, böylece, kapılarını açmak ve gelip yerleşmek isteyen her Yahudi'ye yurttaşlık vermek zorunda kalır. Geriye elbette temel bir soru kalır ki bu, İsrail devletinin siyasal yaşamını zehir edecektir: Geri Dönüş Yasası'na göre Yahudi kimdir?

Devletin kuruluşundan itibaren önemli bir göçmen dalgası Avrupa ve Arap ülkelerinden yola çıkarak gelmişti ve bu dalga 1950'li yıllar boyunca sürdü. Savaşa ve ekonomik güçlüklere rağmen, 1948-1949'da 214 bin göçmen geldi. Bu yıllarda Avrupa'dan gelen (özellikle Shoah'tan kaçan) göçmenler ağırlık taşısa da, 1950'den itibaren akım tersine döndü: 1951-1956 arasında 257 bin göçmen Arap ülkelerinden gelirken, yalnızca 140 bin göçmen Avrupa ve Amerika'dan gelmiştir. Sonuç olarak, 1948-1956 arasında 704 bin göçmen sayılır. Arap ülkelerinden gelen ilk iki büyük göçmen dalgası Yemen Yahudileri (Uçan Halı ve Kartalın Kanatlarında operasyonları) ile Irak Yahudileriydi (Ezra ve Nehemya operasyonları). Aden'de telaşla bekleyen binlerce Yahudi'yi getirmek için İngiliz ve Amerikan uçakları Yemen ile İsrail arasında gece gündüz mekik dokudular. Mart 1950'de Irak kendi Yahudilerinin İsrail'e gitmesine aniden izin verdi. Yaklaşık 124 bin Irak Yahudisi, yani cemaatin çok büyük çoğunluğu İsrail'e gitmek üzere yola çıktılar. Yemen ve Irak Yahudilerinin ardından, 1956'da Süveyş Kanalı ulusallaştırıldıktan sonra ülkelerini terk eden Mısır Yahudileri ve daha sonra da Mağrip'ten –Fransa'nın bağımsızlık vermesinin ardından– İsrail'e çok sayıda göçmen geldi. Tunus ve Fas Yahudilerinin büyük bölümü böylece 1956'dan sonra İsrail'de buluştular. 1962'den sonra da Cezayir Yahudilerinin küçük bir bölümü bu ülkeye göçe karar verdi. Cezayir Yahudilerinin büyük bölümü İsrail'e değil Fransa'ya dönmeyi tercih etmişti.

Arap kökenli Yahudilerin bu "kitlesel" göçü İsrail'in demografik ve sosyolojik bileşimini tamamen altüst etti: Sefarad Yahudileri ülkedeki Yahudi nüfusun çoğunluğunu oluşturdu. İsrailli Yahudilerin Sefarad kardeşlerini nasıl karşıla-

dıkları konusunda da büyük bir tartışma sürdü: Sefaradlar siyonist hareketi ve özellikle iktidardaki sosyalist siyonist parti olan Mapai'yi kendilerini küçümsemekle, aşağılamak ve ayrımcılık yapmakla, Aşkenaze göçlerinde sunulan entegrasyon imkânlarını kendilerine sunmamakla suçladılar. İşçi Partisi'ne karşı bu öfke çok uzun süre devam etti ve sonunda Sefaradlar kitlesel olarak Menahem Begin'in sağcı Herut (sonra da Likud) partisini destekler oldular ve işin sonunda bağımsız ve özellikle savaşçı bir Sefarad partisi kuruldu: SHAS. Yine de, 2004 yılında evliliklerin üçte biri Sefaradlarla Aşkenazeler arasında yapılmaktadır.

Siyonist hareket bu büyük göç dalgalarını izleyen on yıllarda, her ülkede Yahudi Ajansı elçileri aracılığıyla faaliyet yürüterek görevini sürdürdü. İsrail'e son iki önemli varış, Etiyopya Yahudilerinin ve özellikle de Rusya Yahudilerinin gelişi oldu. Fallaşalarla birlikte, siyonist hareket İsrail'e ilk siyah Yahudileri getirmeyi de başarmıştı. Eski Sovyetler Birliği'nden yaklaşık bir milyon göçmen 1990'lı yıllarda İsrail'e yerleşti. Onların kabulü siyonizmin en büyük zaferlerinden biri olarak görülür. Bugün, İsrail'de 1,16 milyon eski Sovyetler Birliği Yahudisi vardır ve toplumdaki en önemli grup kökeni onlarındır.

Yahudiler dünyada hâlâ tehlikede olmaya devam etseler de, siyonizmin varlık nedeni günümüzde, potansiyel göç "rezervuarı"nın pek kalmamış olmasından etkilenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'ndekiler gibi bazı cemaatlerin İsrail'e göç etmeyecekleri, etseler de ancak çok az sayıda göç olacağı ortadadır... Dolayısıyla siyonizmin "göç ettirme" hedefini yeniden düzenlemek ve sonunda "diaspora'nın inkârı" fikrini terk etmek gerekti; çünkü Yahudi halkının du-

rumu dikkate alındığında bu saçma ve gerçekdışı bir yönelim olurdu. Dolayısıyla bugün İsrail'i destekleyen ve seven, ona yardım etmek ve onu güçlendirmek isteyen ve Yahudi kimliğinin vektörü olarak İsrail devletine merkezi bir yer veren her Yahudi "siyonist" olarak kabul edilmektedir.

Gerçekten de siyonizmin diğer temel hedefi, İsrail'i, İsrail devletini, İsrail Toprakları'nı Yahudi halkının temel kutbu haline getirmekti: diaspora cemaatlerinin etrafında toplanacağı entelektüel, manevi, kültürel, kimliksel bir kutup. Bunun anlamı, diaspora'nın İsrail'le bağlarını bütün imkânlarla güçlendirmek ve diaspora'da kalan ve muhtemelen de daha uzun süre kalacak olan Yahudileri, siyasal, toplumsal ve maddi bakımdan İsrail'i desteklemeye ve Yahudi devleti etrafında "yörüngede bulunma"ya teşvik etmektir. Bu nedenle İsrail devleti çok sayıda elçisini Yahudi cemaatlerine göndermeye ve böylelikle Yahudi yaşamına, İbranice'nin öğrenilmesine ve İsrail'le özdeşleşmeye katkıda bulunmaya devam etti. Diaspora açısından siyonizm özellikle İsrail'e maddi olarak yardım etmek, dayanışma heyetleri yollamak, orada turizm yapmak ve yatırımda bulunmak ve ülkenin davasını parlamentolarda ve yönetim çevrelerinde savunmaktır.

Bu "küçültülmüş" siyonizm, Haziran 1967'deki Altı Gün Savaşları olmasaydı burada kalacaktı.

II. – Altı Gün Savaşı'nın siyonist düşünce üzerindeki etkisi

10 Haziran 1967'de İsrail'deki Yahudi nüfus yepyeni bir gerçekliğe uyandı. Toplum, savaşlardan bir yatışma, coşku,

uyum ve dayanışma karışımıyla çıkıyordu: siyonizm, Eretz-Israel, öncülük, tecrit edilmiş koloniler gibi sorunlar yeniden gündemdeydi. Bir buçuk milyon Filistinli'nin bulunduğu, ele geçirilmiş yeni topraklar acil sorunlar getiriyordu. Buralar yalnızca barış karşılığı bir rehine olarak tutulup günü geldiğinde Arapların İsrail'i kabulü karşılığında geri mi verilecekti (David Ben Gurionölümünden önce böyle düşünüyordu), yoksa sonsuza dek İsrail'in toprakları olarak mı kalacaktı?

İlk durumda, siyonist teori açısından yeni hiçbir şey yoktu. Ama nüfusun bir bölümüne, özellikle dindar siyonistlere göre, Kudüs'ün ve kutsal kitaplardaki toprakların "kurtuluşu", mucizevi devletin kuruluşundan on dokuz yıl sonra Kefaret sürecinde atılmış bir adım daha oluyordu. Bu İsraillilere göre siyonistfaaliyetinsürmesi, bu toprakların ilhakını, buralara derhal Yahudilerin yerleştirilmesini, kolonilerin çoğaltılmasını, buradaki toprakların tarıma açılmasını, kısacası *tıpkı 1948 öncesi öncülerin yaptığını yapmayı* gerektiriyordu. Bu hareketin perspektifi, mesihçi bir siyonizm perspektifiydi: ilk evre sürgünlerin toplanması olmuştu, ikincisi devletin kuruluşu, üçüncüsü de, şu an, toprakların ve Kudüs'ün kurtarılması. Bu yeni-siyonizmin ideologu, Kudüs'deki büyük Talmud akademisinin ve *Mercaz Harav*'ın lideri olan, Filistin'deki ilk hahambaşı Abraham Itshak Kook'un oğlu Haham Zvi Yehuda Kook (1891-1981) oldu. Yeni-siyonist bu anlayışa göre toprakların kolonizasyonunun gücü, 1994'de kurulan Gouch Emounim (İman Bloğu) hareketi oldu.

Siyonizm 1967'de ele geçirilen topraklara Yahudi kolonizasyonunu içerir mi, yoksa, tam tersine, bu ilhak girişiminin tam karşısında mı durur sorusu, Altı Gün Savaşı'ndan bu yana siyasal ve entelektüel tartışmanın merkezindedir. İs-

rail'deki siyonist sol açısından ve özellikle Şimdi Barış Hareketi açısından, topraklardaki kolonlar yanılmakta ve nüfusun geri kalanını da yanıltmaktadırlar, siyonizmi kasıtlı olarak çarpıtmaktadırlar ve öncülüğün ne olduğuna dair eksik gedik bir yorum getirmektedirler. Yosef Trumpeldor geleneğinde "öncü" olmak için başkalarının topraklarına yerleşmek yetmez! Siyonist sol, kolonları siyonizmin en temel hedeflerini unutmakla suçlamaktadır. Bu hedefler yalnızca bir Yahudi devleti kurmak değildi; aynı zamanda ahlaklı ve hümanist, adil ve barışçıl, Öteki'ne saygıyı dert edinen bir Yahudi toplumu kurmaktı. Oysa, demektedir siyonist sol, bu değerler unutuldu ya da Filistinlilerle ilişkileri içinde kolonlar tarafından hiçe sayıldı. "Güvercinler"e göre, siyonizm daima barış ve uzlaşma aradı. Dindar siyonist kamp ise, kolonları, bireyciliğin ve en kabasından materyalizmin kemirdiği bir İsrail toplumu karşısında, çölün ortasında kervanlarda yaşamak için şehri terk etmekte tereddüt etmemiş yeni idealistler olarak göstererek karşılık vermekteler.

III. – "Post-siyonizm"

İsrail devletinin ilk yıllarında, yeni bir halkın doğduğunu ileri süren entelektüel, edebi ve şiirsel bir hareket ortaya çıkmıştı. İsrail halkının Yahudiliğe ve Yahudilere ihtiyacı yoktu, çünkü devlet dinsel bir kimlik üzerinde temellenmiyordu ve özlemi bölgedeki Sami halklarla kaynaşmaktı. "Genç İbraniler" denen hareketin temel kişisi şair Yohanan Ratosh'tu (1908-1981). Onlar İbrani halkının Yahudilik-öncesi geçmişine bağlı kalmaya çalıştıklarından, kısa sürede onlara "Ke-

nanlılar" adı takıldı. Çok özgün bu hareket yıkıma doğru gitti ve sonunda yok oldu, ama "Kenancılık" terimi, siyonizmden ve Yahudilikten kurtulmak ve yeni, laik ve bağımsız bir İsrail kültürü geliştirmek isteyen bazı İsraillilerin tavrını nitelemede kullanılmaya devam etti.

Genç İbraniler'den kırk yıl sonra, 1980'li yılların ikinci yarısında, ünlü "yeni tarihçiler" ortaya çıktı. Bunlar siyonizmin resmi tarihini ve İsrail'in kurucu mitlerini sistematik olarak tartışma konusu etmeye başladılar. Onların eleştirisi ülkenin gelecekteki kimliğine bağlıdır, çünkü, onlara göre, "ideolojik olarak siyonist" bir tarih aşılamak, İsrail'de bir sivil toplumun gelişiminin baş engeliydi. Benny Morris, Avi Shlaim ya da Ilan Pappe gibi tarihçilerin söyledikleri, siyonizmin, ulusal bir kimlik kurmaya çalışırken, bir yığın tarihsel olgu uydurduğu ya da uyarladığıdır. Ve, bu yazarlara göre, bu hayali tarihi gözden geçirmenin ve düzeltmenin artık tam zamanıdır.

Ama esasen akademik nitelikteki bu eleştiri, İsrail toplumunun kolektif değer ve referanslarını yeniden tartışma konusu eden çok daha geniş bir hareketin parçasıdır. Nüfusun önemli bir kesimi (laik) bu referansların gerekli olduğuna artık inanmamaktadır ve İsrail'de Batılı tarzda liberal ve bireyci bir toplumun oluşmasını arzulamaktadırlar. Kimileri, genellikle açıkça ifade etmeseler de, İsrail'in siyonist bileşenlerinden "temizlenmesi"ni ve "diğerleri gibi" çoğulcu ve demokratik bir devlet olmasını istemektedirler. Din herkesin kişisel işi olur, devlet Yahudi niteliğini yitirir, ulus kökenlerini zikretme ihtiyacı duymadan tam anlamıyla eşit yurttaşları yeniden bir araya getirir ve İsrail "tüm yurttaşlarının" devleti olur. Bu "post-siyonizm"in ifade ettiği şey,

öncelikle geçmişten kopmuş, yeni bir İsrail kimliği arzusudur. Bunun bileşenleri ne olacaktır? Bireyin devredilemez hakları üzerinde, her bir kişinin kendi mutluluğunu ve kişisel gerçekleşmesini arayışı üzerinde temellenen, böylelikle tikel olanla kolektif olanın talepleri arasında çatışma durumunda tikel olanın tercih edildiği bir kimlik olur.

"İsrail kimliğinin özelleştirilmesi" çerçevesinde, siyonizmin iki büyük kolektif referansı en fazla isabet almıştır: kibbutz ve ordu. Ekonomik krizin doğrudan doğruya vurduğu Kibbutz'larda karşılıklı dayanışma büyük ölçüde yok oldu: kibbutz'ların büyük çoğunluğu özelleştirildiler, kimileri üyelerine farklı farklı ücretler verdiler, ortak hizmetlere para ödetildi, vs. Kibbutz'luların çoğu kuşkusuz ki, zaman içerisinde, hâlâ birkaç ortak hizmeti paylaşan basit köyler halini alacaktır. Siyonizmin gerçekleştirdiği en güzel şeylerden biri böylece yok oldu. Geçmişin değerlerine sadık kalan tek kibbutz'lar aslında ekonomik krize direnenler oldu. 1948 öncesinin çeşitli siyonist milislerinin yerine geçmiş olan İsrail savunma ordusu Tsahal'a gelince, toplumdaki aşırı bireycilik ve kolektif referansların yitimi burada da yıkıma yol açtı: gençlerin askere gitme sevgisinde azalma, motivasyon yokluğu vs. Siyonizmin köşe taşı olan, kutsalların kutsalı *aliya* bile geçmişin kutsallığına artık sahip değildir: İsrail'i terk etme arzusunu itiraf etmek utanç verirken, *yerida* (diaspora'ya inmek) artık bir tabu konusu değildir; tam tersine.

Yeni İsrail kimliği normallik talep etmektedir ve her türlü "Yahudi özgüllüğü"nü reddetmektedir. Siyonizm Yahudi halkının tarihini biricik, istisnai olarak görürken, postsiyonizm bu tarihi diğer halkların tarihine benzer kabul etmektedir. Yaşamlarının anmalarla, dinsel bayramlarla, geç-

mişle, kıyımlarla, Shoah'la bölünmesinden bıkmış olan ve normallik, sekülerleşme ve gelecek terimleriyle tanımlanmış bir kimlik isteyen herkesin duygusudur bu.

Şunu da iyi belirtmek gerekir ki, İsrailli liberal entelektüellerin hepsi "post-siyonist" tavır karşısında aynı coşkuyu paylaşmamaktadır. Ülkeyi laikleştirme ve din ile devleti birbirinden ayırma iradesi ille de post-siyonist bir yönelim anlamına gelmez. Örneğin, aşırı laik yeni parti olan *Şinuy* (Değişim) hem din-karşıtı hem de siyonisttir! İsrail'de birçok kişiyi kaygılandıran şey, İsrail'in varlığı hâlâ emin değilken, siyonizme meşruluğunu, haklı olma, adil olma duygusunu veren her şeyin günümüzde tartışma konusu edilmesidir.

Sonuç

SİYONİZMİN GELECEĞİ

Siyonizm, ideoloji olarak ve hareket olarak, ölmüş değildir: Gerçek şudur ki, Yahudi devletine her yıl göz ardı edilemeyecek miktarda Yahudi göçmen gelmeye devam etmektedir ve Geri Dönüş Yasası uyarınca otomatikman vatandaşlık edinmektedirler. Dünyadaki her Yahudi bilmektedir ki eğer durumu bozulur ve yaşayamaz duruma düşerse, İsrail'e göç etme seçeneği her zaman vardır. İsrail devletinin nüfusu 1948'de yaklaşık 850 bin kişiyken 2004'te yedi milyon kişiye yaklaşmıştır. Art arda gelen göç dalgalarının ardından İsrail günümüzde Yahudi nüfus bakımından Amerika Birleşik Devletleri'nin ardından ikinci ülkedir ve 2020'den önce İsrail'in başa geçeceği ve tüm dünyadaki Yahudilerin % 45'ten fazlasının burada yaşayacağı tahmin edilmektedir...

Aynı şekilde, siyonizmin babalarının, en başta da Leon Pinsker'in yapmış olduğu anti-semitizmin kalıcılığı analizi tüm değerini korumaktadır. Soah'tan ve Yahudi halkının büyük bölümünün ortadan kaldırılmasından sonra bile, tüm cemaatlerin kökünün kazınmasından sonra bile, Yahudiler-

den duyulan nefret dünyanın birçok yerinde kendini göstermeye devam etmektedir, erkekler, kadınlar ve çocuklar yalnızca Yahudi oldukları için saldırıya uğramaktadırlar.

Ama siyonizmin geleceği birçok gözlemcide haklı endişe ve kaygılara yol açıyor.

Dünyada ve diaspora cemaatlerinde yaklaşık 13 milyon Yahudi varken, asimilasyon ve kimlik yitimi süreci sürekli gelişmektedir. Çok sayıda Yahudi'nin örgütlü cemaatle hiç bağları yoktur, inançlar arası evlilikler artmaktadır (ve genellikle bu çiftlerin çocukları Yahudilik dışındaki dinde eğitilmektedir), demografik göstergeler olumsuzdur ve Yahudi merkezlerin çoğunun "nüfus yitimi" artmaktadır. Kuşkusuz ki, İsrail'in kaderiyle özdeşleşme çok geniş ölçüde varlığını sürdürmektedir, ama Yahudilerin göz ardı edilemez bir bölümü İsrail'le hiç bağ istememektedirler ya da bu ülkeye karşı çok eleştireldirler. Bazı entelektüel çevrelerde bir Yahudi anti-siyonizmi varlığını hâlâ sürdürmektedir. İsrail'e göçün potansiyel kaynakları giderek kurumaktadır.

İsrail'de bile, henüz marjinal olan ama dinsel ya da etnik tanıma dayalı olmayan bir devlet arzulayan laik gençliğin bir bölümünü yavaş yavaş kazanan post-siyonizm olgusunu belirttik. Eski Sovyetler Birliği göçmenlerinin Yahudi kimliği çok güçlü değildir, hatta bu kökenden gelen çok sayıda göçmen Yahudi bile değildir... Bazı İsrailliler, özellikle ekonomik kriz ve suikastlar döneminde, doğdukları toprakları terk edip başka memleketlere gitmeyi ciddi ciddi düşünürler. Birçok Batı ülkesinde, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde, önemli *yordim* (İsrail'i kesin olarak terk etmiş İsrailliler) toplanma yerleri vardır. İsrail'de bile, nüfusun *Eretz-Israel*'de, kuzeyden güneye eşit paylaşımı siyonist düşü

gerçekleşmedi: göçmenlerin ezici çoğunluğu ülkenin merkezinde, sahildeki düzlükte, Hedera ile Ghedera arasında toplanmayı tercih ettiler. Özellikle Ben Gurion'un önemli bir Yahudi nüfusun Negev Çölü'nü yeniden canlandıracağı düşü neredeyse hiç somut sonuç vermedi.

Ama en ciddi sorun, siyonist terimlerle, devletin "Yahudi karakteri"nin zaman içinde varlığını sürdürüp sürdüremeyeceğidir. Birçok Rus göçmen Yahudi değildir, İsrail'de şimdiden 250 bin ila 300 bin arasında göçmen işçi nüfusu bulunmaktadır ve özellikle İsrail'de önemli bir Arap azınlık mevcuttur ve bunlar Celile'de ve "Küçük Üçgen"de yerleşmişlerdir. Bunlar 1948 öncesi Filistin'in Arap nüfusundan kalanlar ve bunların soyundan gelenlerdir. Tam yurttaş olan bu sakinler kendilerini İsrailli Filistinli olarak kabul etmektedirler ve günümüzde toplam nüfusun yaklaşık % 19'udurlar. Tanım gereği siyonist olmayan bu azınlık, elbette ki, toplumsal ve iktisadi alanda tam eşitlikten ve Filistin sorununa acil çözümden başka, İsrail'in bir Yahudi devleti olarak kalmamasını, ama yansız bir devlet, bütün yurttaşların devleti olmasını da istemektedir. İsrailli Araplar'ın demografisi son derece güçlüdür ve doğal büyüme oranları özellikle yüksektir. Bunun karşısında, İsrailli Yahudi nüfusun demografisi zayıftır ve Batılı nüfusların oranına yakındır: çok daha az ve çok daha geç yaşta evlenmektedirler, geçmiştekinden daha çok boşanılmaktadır ve ailelerin çocuk sayısı daha azdır (laik ailelerde ortalama 2 çocuk; Rus göçmenlerde 1,7). Tek önemli istisna dindar Yahudi nüfustur. Onlar kabalık aile geleneğini sürdürmektedirler. Özellikle aşırı-dincilerin durumu budur (yaklaşık nüfusun % 5'i). Bunların ortalama 7,5 çocukları vardır. Ne var ki, sonuçta, bir-

kaç yıl içerisinde, İsrail'deki Filistinli yurttaşlar nüfusun çok daha önemli bir oranını temsil edeceklerdir ve İsrail'in Yahudi (ve siyonist) karakteri tehdit altında olacaktır. Genellikle, 2020'ye doğru Yahudilerin en fazla nüfusun % 77'sini ve Arap yurttaşların da % 23'ünü temsil edeceği tahmin edilmektedir. O yıl, 14 yaşın altındaki gençlerin Arap azınlığın % 30'unu temsil etmesi olasıdır. İsrail'deki Filistinliler şimdiden Celile'deki birçok önemli bölgede çoğunlukturlar. 2020 yılında tarihsel Filistin'in bütününde (İsrail ve bölgeleri) Araplar nüfusun % 54'ünü temsil edecektir.

Bu demografik değerlendirmeler İsrail'in dış politikası üzerinde şimdiden ağırlığını hissettirmektedir ve sağın Büyük İsrail düşünden vazgeçmesinde belirgin bir rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

Metinlerin tüm Fransızca tercümeleri kusursuz referans kitabından alınmıştır.

Abitbol Michel, *Les deux terres promises. Les Juifs de France et le sionisme*, Paris, Olivier Orban, 1989.

Attias Jean-Christophe ve Benbassa Esther, *Israël, la terre et le sacré*, Paris, Flammarion, Champs, 2001.

Avineri Shlomo, *Histoire de la pensée sioniste. Les origines intellectuelles de l'Etat juif*, Paris, J.-C. Lattes, "Judaïques", 1982.

Baer Itzak, *Galouht, L'imaginaire de l'exil dans le judaïsme*, Paris, Calmann-Lévy, 2000.

Barnavi Élie, *Une histoire moderne d'Israël*, Paris, Flammarion, "Champs", 1988.

Barnavi Élie (yönetiminde), *Histoire universelle des Juifs de la Genèse à la fin du XXe siècle*, Paris, Hachette, 1992.

Barnavi Elie ve Friedlander Saul (yönetiminde), *Les Juifs et le XXe siècle. Dictionnaire critique*, Paris, Calmann-Lévy, 2000.

Bensoussan Georges, *Une histoire intellectuelle et politique du sionisme 1860-1940*, Paris, Fayard, 2002.

Boyer Alain, *Theodor Herzl*, Paris, Albin Michel, "Présences du judaïsme", 1991.

Charbit Denis, *Sionismes. Textes fondamentaux*, Paris, Albin Michel-Menorah, 1998.

Delmaire Jean-Marie, *De Hibbat Zion au sionisme politique*, doktora tezi, Lille, 1990.
Delmaire Jean-Marie, *De Jaffa jusqu'en Galilée. Les premiers pionniers juifs (1882-1904)*, Lille, Presses du Septentrion, 1999.
Dieckhoff Alain, *L'invention d'une nation, Israël et la modernité politique*, Paris, Gallimard, "Essais", 1993.
Gorny Yosef, *Zionism and the Arabs, 1882-1948, A Study of Ideology*, Oxford, Clarendon Press, 1987.
Greilsammer Ilan, *Les communistes israéliens*, Paris, Presses de la FNSP, 1977.
Greilsammer Ilan, *Israël. Les hommes en noir*, Paris, Presses de la FNSP, 1990.
Greilsammer Ilan, *La nouvelle histoire d'Israël. Essai sur une identité nationale*, Paris, Gallimard, 1998.
Halpern Ben, *The Idea of the Jewish State*, Cambridge, Cambridge University Press (Mass.), 1961.
Halpern Ben ve Reinharz Jehuda, *Zionism and the Creation of a New Society*, Oxford, Oxford University Press, 1998.
Herzberg Arthur, *The Zionist Idea: A Historical Analysis and Reader*, New York, Atheneum, 1986.
Hess Moses, *Rome et Jérusalem*, Paris, Albin Michel, "Présences du judaïsme", 1981.
Herzl Theodor, *L'État des Juifs*, Claude Klein'in *Essai sur le sionisme, de l'État des Juifs à l'État d'Israël*'iyle birlikte, Paris, La Découverte, "Textes à l'appui", 1990.
Herzl Theodor, *Terre ancienne, terre nouvelle*, Cenevre, Slatkine, 1990.
Laqueur Walter, *Histoire du sionisme*, Paris, Calmann-Lévy, "Diasporas", 1973 (yeni baskı Gallimard, "Tel", 1994, 2 cilt).
Laurens Henry, *La Question de Palestine*, Paris, Fayard, 1999.
Manor Yohanan, *Naissance du sionisme politique*, Paris, Gallimard-Julliard, 1981.

Margalith Israël, *Le Baron Edmond de Rothschild et la colonisation juive en Palestine*, Paris, Marcel Rivière, 1957.
Myers David N., *Reinventing the Jewish Past. European Jewish Intellectuals and the Zionist return to History*, Oxford, Oxford University Press, 1995.
Neher-Bernheim Renée, *La déclaration Balfour. 1917: un foyer nationaljuif en Palestine*, Paris, Julliard, 1969.
Nicault Catherine, *La France et le sionisme 1897-1948. Une rencontre manquée?*, Paris, Calmann-Lévy, 1992.
Porath Dinah, *The Blue and Yellow Stars of David. The Zionist Leadership in Palestine and the Holocaust, 1939-1945*, Cambridge University Press, 1990.
Reinharz Jehuda ve Shapira Anita (yönetiminde), *Essential Papers on Zionism*, New York, New York University Press, 1996.
Schattner Marius, *Histoire de la droite israélienne. De Jabotinsky à Shamir*, Brüksel, Complexe, 1991.
Segev Tom, *Le septième million. Les Israéliens et le génocide*, Paris, Liana Levi, 1993.
Segev Tom, *C'était en Palestine au temps des coquelicots*, Paris, Liana Levi, 2000.
Shapira Anita, *Berl: The Biography of a Socialist Zionist, Berl Katznelson, 1887-1944*, Cambridge University Press, 1984.
Shapira Anita, *Land and Power. The Zionist Resort to Force, 1881-1948*, Oxford, Oxford University Press, 1992.
Shavit Yacov, *Jabotinsky and the Revisionist Movement, 1925-1948*, Londra, Frank Cass, 1988.
Shimoni Gideon, *The Zionist Ideology*, Londra, Brandeis University Press, 1995.
Sternhell Zeev, *Aux origines d'Israël, Entre nationalisme et socialisme*, Paris, Fayard, 1996.
Vital David, *The Origins of Zionism*, Oxford, The Clarendon Press, 1975.

Vital David, *Zionism: The Formative Years*, Oxford, The Clarendon Press, 1982.

Vital David, *Zionism: The Crucial Phase*, Oxford, The Clarendon Press, 1987.

Weizmann Chaim, *Naissance d'Israël*, Paris, Gallimard, 1957 (1. baskı 1949).

Zerubavel Yael, *Recovered Roots. Collective Memory and the Making of Israeli National Tradition*, Chicago, The University of Chicago Press, 1995.